

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Διπλωματική Εργασία

«Η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης και δικαστικές πλάνες:
επιλεκτικότητα ή παραμορφωμένη επικοινωνία; Η υπόθεση Τζορτζ Πόλκ»

Γ. Καλιδώνη

Υπεύθυνος Διδάσκων: Έφη Λαμπροπούλου

Αθήνα

2006

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	1
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
Α΄ ΜΕΡΟΣ	
Κεφ. 1. Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΟΠΛΩΝ	5
Κεφ. 2. ΤΟ «ΣΥΝΔΡΟΜΟ ΚΑΦΚΑ» ΚΑΙ Η ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΑΠΟΝΟΜΗ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ	15
Κεφ. 3. ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	23
Κεφ. 4. Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΠΟΛΚ	35
Β΄ ΜΕΡΟΣ	
Κεφ. 1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ	47
Κεφ. 2. ΠΟΙΟΣ ΣΚΟΤΩΣΕ ΤΟΝ ΤΖΟΡΤΖ ΠΟΛΚ;	54
Κεφ. 3. Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΥΠΟΘΕΣΗ ΠΟΛΚ	60
Κεφ. 4. ΛΟΓΟΙ ΑΣΤΟΧΗΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	66
Κεφ. 5. ΛΟΓΟΙ ΑΠΟΡΡΙΨΗΣ ΤΩΝ ΑΙΤΗΣΕΩΝ ΓΙΑ ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ	80
Κεφ. 6. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΠΟΘΕΣΗ ΝΤΡΕΪΦΟΥΣ	86
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	90
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	92

Ευχαριστώ πολύ την καθηγήτριά μου Έφη Λαμπροπούλου, για τη σύλληψη ενός τόσο ενδιαφέροντος θέματος, την καθοδήγηση, τις διορθώσεις και κυρίως για το χρόνο που μου αφιέρωσε. Ελπίζω ότι η εργασία αυτή θα φανεί αντάξια των προσδοκιών της. Θα ήθελα να ευχαριστήσω επίσης τον σύζυγό μου, Σκιπίωνα, για την πρακτική και ηθική συμπαράστασή του.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κοινωνική συμβίωση καθιστά αναγκαία την απονομή ποινικής δικαιοσύνης¹, η οποία είναι ηθικά δυνατή μόνο με το μεγαλύτερο δυνατό αυτοβασανισμό εκείνου που δικάζει². Η υπέρβαση της αδυναμίας μας να συλλάβουμε με αντικειμενικό τρόπο την πραγματικότητα γίνεται μόνο με τη διαλεκτική αντιπαράθεση και των πιο αντίθετων απόψεων³. Καθοριστικής σημασίας κρίνεται για το σκοπό αυτό ο ρόλος του συνήγορου υπεράσπισης του κατηγορουμένου. Μόνο αν στον αγώνα μεταξύ υπεράσπισης και κατηγορίας κυριαρχεί η αρχή της ισότητας των όπλων μπορεί να ελπίζει κανείς ότι η ζυγαριά της δικαιοσύνης θα κλίνει προς την πλευρά του δικαίου και όχι προς την πλευρά του πιο ισχυρού⁴.

Αρκετές έρευνες προσπαθώντας να διερευνήσουν τους λόγους της υπερεκπροσώπησης των χαμηλών στρωμάτων στις επίσημες στατιστικές ως δράστες ποινικών αδικημάτων, οδηγήθηκαν στο συμπέρασμα ότι οι φορείς απονομής δικαιοσύνης χρησιμοποιούν επιλεκτικούς μηχανισμούς, βασιζόμενοι σε προκατανοήσεις, απλοποιήσεις και καθημερινές θεωρίες⁵. Διαπιστώθηκε επίσης ότι πολλοί παράγοντες εμποδίζουν τα άτομα να προσφύγουν στη δικαιοσύνη, για τη διευθέτηση των διαφορών τους⁶. Αναζητήθηκαν οι παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση δικαστικής κρίσης καθώς και το αν η δικαιοσύνη λειτουργεί αυτόνομα, ανεπηρέαστη από το ευρύτερο περιβάλλον της⁷. Η τυποποίηση θεωρείται ως προϋπόθεση για την εξασφάλιση του ανεπηρέαστου της απόφασης των δικαστών από την ισχύ και το κύρος των διαδικών και την ισότιμη απονομή της δικαιοσύνης⁸.

Όταν όμως η δικαστική εξουσία δεν λειτουργεί σε περιβάλλον συνταγματικής σταθερότητας και πολιτικής ηρεμίας και η λειτουργία ενός θεσμού επηρεάζει ή διαχέεται στη λειτουργία του άλλου, κάμπτεται το κύρος της δικαιοσύνης και μειώνεται η αξιοπιστία της⁹.

Σε ένα τέτοιο κλίμα εκδικάστηκε η υπόθεση της δολοφονίας του Αμερικανού δημοσιογράφου Τζωρτζ Πολκ, η οποία αποδόθηκε στους Αδάμ Μουζενίδη και

¹ Μαγκάκης, σελ. 60.

² ό.π., σελ. 61.

³ ό.π., σελ. 62.

⁴ Κωνσταντινίδης, 1983, σελ. 41.

⁵ Λαμπροπούλου, 1999, σελ. 135–136.

⁶ ό.π., σελ. 115–120.

⁷ ό.π., σελ. 185.

⁸ ό.π., σελ. 120.

⁹ Βούρβαχης, πρόλογος του Αντ. Ρουπακιώτη, σελ. 11.

Ευάγγελο Βασβανά – ηγετικά στελέχη του Κομμουνιστικού Κόμματος – με συνεργό τον Γρηγόρη Στακτόπουλο. Η καταδίκη τους βασίστηκε κυρίως στην ομολογία του Γρ. Στακτόπουλου. Τριάντα χρόνια αργότερα υπέβαλε την πρώτη αίτηση επανάληψης της διαδικασίας, δηλώνοντας ότι είναι αθώος, ότι δεν είχε καμία ανάμιξη στην υπόθεση και ότι οι καταθέσεις και η ομολογία του στο ακροατήριο ήταν προϊόντα της σωματικής και ψυχολογικής βίας που του ασκήθηκε, προσκομίζοντας και νέα στοιχεία, τα οποία αποδείκνυαν, σύμφωνα με τον ισχυρισμό του, την αθωότητά του. Η αίτησή του όμως απορρίφθηκε. Το ίδιο και η δεύτερη και η τρίτη που υποβλήθηκε από τη σύζυγό του μετά το θάνατό του.

Οι λόγοι που μπορούν να οδηγήσουν σε μια δικαστική πλάνη είναι πολλοί, το ίδιο και αυτοί που συμβάλλουν στη συγκάλυψή της. Οι παραβιάσεις των ατομικών δικαιωμάτων καθώς και των διατάξεων του δικονομικού και του ουσιαστικού δικαίου που προκύπτουν από τη δικογραφία δημιουργούν αμφιβολίες σχετικά με την αναζήτηση και την αποκάλυψη της ουσιαστικής αλήθειας στην υπόθεση Πολκ¹⁰ η οποία δικαιολογημένα έχει χαρακτηριστεί ως η ελληνική «υπόθεση Ντρέυφους».

¹⁰ Βούρβαχης, 2003, σελ. 50.

Α ΜΕΡΟΣ
1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΟΠΛΩΝ
ΜΕΤΑΞΥ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ

Ο νόμος, η εξουσία και μια παντοδύναμη γραφειοκρατία κυριαρχούν στο έργο του Ανατόλ Φραντς Κάφκα (1883 – 1924). Η αδιαφορία, ο φόβος, η βραδύτητα, η σωματική και η ψυχική κόπωση, ο αγώνας, η ταπείνωση που προκαλεί η εξουσία συνθλίβουν τους ήρωές του και τους καθιστούν ανίκανους να αντιληφθούν και να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες που ζητούν, όταν αυτές τους δίδονται.

Θέματα ασυνήθιστα στη λογοτεχνία, απασχολούσαν καθημερινά τη σκέψη του συγγραφέα. Στις 18 Ιουνίου 1906 ανακηρύχτηκε διδάκτορας της νομικής. Αρχικά εργάστηκε σε ένα δικηγορικό γραφείο και το φθινόπωρο άρχισε την πρακτική του εξάσκηση στο δικαστήριο, που διαρκούσε, σύμφωνα με το νόμο, ένα χρόνο για όλους τους πτυχιούχους της νομικής, που ήθελαν να εργασθούν στο δημόσιο. Σχετικά με τις εμπειρίες του στο δικαστήριο δεν μιλάει πουθενά. Ομολογεί όμως ότι όλον αυτό τον καιρό, στην ουσία «δεν έκανε τίποτα»¹¹. Τον Οκτώβριο του 1907 γίνεται υπάλληλος στις «Assicurazioni Generali» και από τον Αύγουστο του 1908 έως τη συνταξιοδότησή του στα 1922 ο Κάφκα εργάστηκε στο «Ίδρυμα Εργατικών Ατυχημάτων του Βασιλείου της Βοημίας». Επρόκειτο για έναν συνηθισμένο οργανισμό, στον οποίο η γραφειοκρατία και η νωθρότητα συμπλέκονταν¹². Από βοηθητικός υπάλληλος προήχθη σύντομα σε εισηγητή, υπογραμματέα, γραμματέα και το 1922 έγινε τμηματάρχης¹³. Οι αρμοδιότητές του αφορούσαν την επεξεργασία των διαμαρτυριών των επιχειρήσεων κατά της κατάταξής τους σε έναν ορισμένο βαθμό επικινδυνότητας, τη νομική ενημέρωση των επιχειρήσεων και τα μέτρα για την πρόληψη των ατυχημάτων. Οι προσπάθειες του ιδρύματος προσέκρουαν σε αντιδράσεις τις οποίες ο Κάφκα έπρεπε να αντικρούσει. Οι μεγαλύτερες κυρίως επιχειρήσεις προσπαθούσαν με παράνομους τρόπους να παρακρατήσουν τις υποχρεωτικές εισφορές, ενώ οι εργάτες συμπεριφέρονταν αδιάφορα, παρόλο που αμφισβητούνταν ζωτικά συμφέροντά τους. Ο Κάφκα ασχολούνταν με τη νομική διευθέτηση των αποζημιώσεων εξαιτίας ατυχήματος καθώς και με την ενημέρωση για

¹¹ Βάγκενμπαχ, 1986, σελ. 68.

¹² ό.π., σελ. 89.

¹³ ό.π., σελ. 90.

την πρόληψη των ατυχημάτων¹⁴. Η αναμόρφωση του ιδρύματος και η βελτίωση της διαχείρισης των θεμάτων που αφορούσαν την προστασία κατά των ατυχημάτων προχωρούσε τόσο αργά, ώστε ακόμα και στο τέλος της καριέρας του ο Κάφκα εξέταζε περιπτώσεις εργατών που είχαν τραυματιστεί ή και ακρωτηριαστεί καθώς χειρίζονταν ελαττωματικές μηχανές¹⁵. Παρά τις προσωπικές του προσπάθειες για το σχεδιασμό ασφαλέστερων μηχανών, γίνεται όλο και περισσότερο σκεπτικιστής όσον αφορά τις δραστηριότητες του Ιδρύματος, το οποίο στα τελευταία χρόνια της ζωής του χαρακτήριζε ως μια «σκοτεινή φωλιά γραφειοκρατών». Ο φίλος του Μαξ Μπροντ αναφέρει μια έκφραση του Κάφκα για τους τραυματισμένους εργάτες: «Πόσο ολιγαρκείς είναι αυτοί οι άνθρωποι. Έρχονται να μας παρακαλέσουν. Αντί να ορμήσουν στο Ίδρυμα και να τα κάνουν όλα γυαλιά καρφιά έρχονται να παρακαλέσουν».¹⁶ Το αίσθημα της αδυναμίας και του φόβου μπροστά στην εξουσία και τη γραφειοκρατία αποτελεί κεντρικό θέμα στο έργο του¹⁷ και περιγράφεται με σαφήνεια σε μια παράγραφο του βιβλίου «Προετοιμασίες για έναν αγροτικό γάμο»:

«Ένιωθα ανυπεράσπιστος μπροστά σ' αυτόν τον άνθρωπο που κάθισε ήρεμα στο τραπέζι και άρχισε να κοιτάζει την επιφάνειά του. Εγώ έκανα κύκλους γύρω του και ένιωθα να με πνίγει. Γύρω από μένα βάδιζε ένας τρίτος που ένιωθε να τον πνίγω εγώ. Γύρω από τον τρίτο πήγαινε ένας τέταρτος που ένιωθε να τον πνίγει αυτός και ούτε καθεξής· ήταν κάτι που συνεχιζόταν ως τις κινήσεις των αστερισμών και πέρα απ' αυτές. Τα πάντα ένιωθαν το σφίξιμο στο λαιμό.»¹⁸

Στα περισσότερα έργα του Κάφκα η ατμόσφαιρα είναι εφιαλτική: άγχος, αβεβαιότητα, ανασφάλεια, αγωνία για την εύρεση μιας διεξόδου που να οδηγεί στην αλήθεια, ανάμεσα από ατέλειωτους διαδρόμους πλάνης. Στο διήγημα «Ο συνήγορος», ο ήρωας που δεν μπορεί να πληροφορηθεί αν βρίσκεται σ' ένα δικαστικό κτίριο ή όχι, αναρωτιέται:

«Αν όμως ήταν δικαστήριο, γιατί έψαχνα να βρω εδώ έναν συνήγορο; Γιατί παντού ζητούσα να βρω έναν συνήγορο, αυτός χρειάζεται παντού, ναι, τον χρειάζεται κανείς λιγότερο στο δικαστήριο από

¹⁴ ό.π., σελ. 91.

¹⁵ ό.π., σελ. 94.

¹⁶ ό.π.

¹⁷ Κανέτι, 2002, σελ. 45.

¹⁸ ό.π., σελ. 102.

αλλού, γιατί το δικαστήριο αποφασίζει σύμφωνα με το νόμο, έτσι θα έπρεπε να υποθέτει κανείς. Αν έπρεπε να υποθέτει κανείς ότι εδώ επικρατεί αδικία και απερισκεψία, η ζωή θα ήταν αδύνατη, πρέπει κανείς να έχει στο δικαστήριο την εμπιστοσύνη που δίνει στη Μεγαλειότητα του νόμου ελευθερία κινήσεων, γιατί αυτό είναι το μοναδικό του καθήκον, στον ίδιο το νόμο όμως όλα είναι κατηγορία, υπεράσπιση και απόφαση, η ανεξάρτητη ανάμειξη ενός ανθρώπου θα ήταν εδώ ανοσιουργία. Διαφορετικά όμως έχουν τα πράγματα με το περιστατικό μιας απόφασης, αυτή βασίζεται σε πληροφορίες από δω κι από κει, από συγγενείς και ξένους, από φίλους και εχθρούς, από την οικογένεια και το κοινό, από την πόλη και το χωριό, με λίγα λόγια από παντού. Εδώ είναι απόλυτη ανάγκη να έχει κανείς συνηγόρους, πλήθη συνηγόρων, τους καλύτερους συνηγόρους, τον ένα κολλητά δίπλα στον άλλο, έναν ζωντανό τοίχο, γιατί οι συνήγοροι είναι από τη φύση τους βραδυκίνητοι, οι κατηγοροί όμως, αυτές οι πονηρές αλεπούδες, αυτά τα αόρατα ποντικάκια περνάνε ανάμεσα από τα μικρότερα κενά, γλιστράνε ανάμεσα από τα πόδια των συνηγόρων. Προσοχή λοιπόν! Γι' αυτό βρίσκομαι εγώ εδώ, μαζεύω συνηγόρους.»¹⁹

Την αναγκαιότητα παράστασης συνηγόρου υπογραμμίζει και ο Γ.Α.Μαγκάκης. Σύμφωνα με αυτόν, περιεχόμενο της ποινικής δίκης είναι η διατύπωση μιας αξιολογικής κρίσης για έναν άνθρωπο. Κρίνεται δηλαδή ο άνθρωπος ως προσωπικότητα, για να του καταλογιστεί τυχόν προσωπική ευθύνη, για να διατυπωθεί ενδεχομένως σε βάρος του μομφή και να του επιβληθεί ποινή που να την εκφράζει. Επειδή βάση και αιτία του σχηματισμού αυτής της κρίσης είναι η τέλεση ενός εγκλήματος που συχνά αποτελεί έκφραση του βαθύτερου ψυχικού και πνευματικού κόσμου του δράστη, ο οποίος έρχεται σε σύγκρουση με τις καθιερωμένες κοινωνικές αξίες κι επειδή η κρίση αυτή στηρίζει ενδεχομένως μια τιμωρία με σοβαρότατες επιπτώσεις για τον κρινόμενο, η δικαστική απόφαση στην ποινική δίκη είναι η σοβαρότερη κρίση που μπορεί να εκφέρει η κοινωνία για έναν άνθρωπο²⁰.

¹⁹ Κάφκα, 1971, σελ. 55–56.

²⁰ Μαγκάκης, 1992, σελ. 55–56.

Όταν όμως κρίνεται ένας άνθρωπος , για να του επιβληθεί ποινή, τότε προκύπτει το ερώτημα της προσωπικής ευθύνης, επειδή μόνο τότε μπορεί να θεμελιωθεί και να δικαιωθεί ηθικά η τιμωρία. Για να θεωρηθεί ένας άνθρωπος προσωπικά υπεύθυνος για τις πράξεις του, για να αποδοκιμαστεί γι' αυτές, πρέπει να είχε τη δυνατότητα να τις αποφύγει, να είχε δηλαδή την εξωτερική και την εσωτερική ελευθερία να πράξει και αλλιώς. Διαφορετικά η προσωπική μομφή είναι παράλογη και αδικαιολόγητη²¹.

Ένα άλλο ερώτημα που ανακύπτει, είναι αν επιτρέπεται στον άνθρωπο να εξασκεί το έργο της απονομής δικαιοσύνης και στο όνομά της να πλήττει ή και να συντρίβει ανθρώπινες υπάρξεις. Στο ερώτημα αυτό η σκέψη δεν μπορεί να δώσει μονοσήμαντη απάντηση. Από τη μια δεχόμαστε ότι η πραγμάτωση της δικαιοσύνης συνιστά ύψιστη αρετή και ότι η αδικία, ακόμα και η απάθεια και η αδιαφορία σε θέματα δικαιοσύνης αποτελεί ηθικό παράπτωμα, από την άλλη όμως βάσει της χριστιανικής επιταγής «μη κρίνετε ίνα μη κριθήτε» και η απλή επιδίωξη απονομής ποινικής δικαιοσύνης καθίσταται αμάρτημα και ύβρις καθώς ο άνθρωπος αναλαμβάνει ρόλο που δεν του είναι επιτρεπτός²². Συνεπώς, άσχετα από τη θρησκευτική μας τοποθέτηση, όταν κρίνουμε τους άλλους επιβάλλεται η μέγιστη ηθική αυτοσυγκράτηση και μετριοπάθεια²³.

Ένα άλλο εξίσου κρίσιμο ερώτημα είναι: αν η απονομή ποινικής δικαιοσύνης, με τις βαρύτερες συνέπειες που μπορεί να συνεπάγεται για τον κατηγορούμενο είναι επιτρεπτή όταν γνωρίζουμε ότι είναι αδύνατη στον άνθρωπο, σύμφωνα με τις δοσμένες σ' αυτόν γνωστικές ικανότητες, η διάγνωση της αλήθειας. Μας επιτρέπεται δηλαδή να κρίνουμε έναν άνθρωπο και τις πράξεις του και να αποφασίζουμε για την τύχη του, όταν είμαστε υποχρεωμένοι από τις πεπερασμένες γνωστικές μας ικανότητες, να περιοριζόμαστε μόνο σε μια «κατά προσέγγιση» γνώση της πραγματικότητας, σε μια σχετική μόνο αλήθεια;²⁴

Επειδή όμως η προϋπόθεση της πλήρους και ακριβούς γνώσης της αντικειμενικής αλήθειας για την απονομή της δικαιοσύνης θα μας εξανάγκαζε σε απόλυτη αδράνεια και τελικά σε παραίτηση ανάληψης των ευθυνών που επιβάλλει η ίδια η ζωή²⁵ κι επειδή η λειτουργία της κοινωνικής συμβίωσης καθιστά αναγκαία την

²¹ Μαγκάκης, 2004, σελ. 56.

²² ό.π., σελ. 57-58.

²³ ό.π., σελ. 57.

²⁴ ό.π., σελ. 59.

²⁵ ό.π.

απονομή ποινικής δικαιοσύνης²⁶, το ερώτημα που ανακύπτει είναι: πώς και με ποιό τρόπο είναι δυνατή η ανάληψη του έργου της απονομής ποινικής δικαιοσύνης, το ξεπέρασμα της αδυναμίας διάγνωσης της αντικειμενικής αλήθειας και η έκφραση κρίσης για την ευθύνη ενός ανθρώπου²⁷.

Η απονομή ποινικής δικαιοσύνης είναι δυνατή με τον μεγαλύτερο δυνατό συνειδησιακό αυτοβασανισμό εκείνου που δικάζει²⁸. Για να είναι έντονος αυτός ο βασανισμός χρειάζεται την αντιπαράθεση των πιο αντίθετων απόψεων· κατηγορίας και υπεράσπισης²⁹. Η υπέρβαση δηλαδή της αδυναμίας μας να συλλάβουμε με αντικειμενικό τρόπο την πραγματικότητα γίνεται μόνο με τη διαλεκτική αντιπαράθεση και των πιο αντίθετων απόψεων σχετικά με τα πραγματικά περιστατικά³⁰. Γι' αυτό η πολιτεία κατανέμει τους ρόλους³¹, αναθέτοντας στο συνήγορο το έργο της αμφισβήτησης της ανθρώπινης ευθύνης και το δικαίωμα της κοινωνίας να τιμωρεί αποδεχόμενη μια εικόνα των γεγονότων ως αληθινή³². Στον εισαγγελέα αναθέτει το ρόλο του αυστηρότερου κριτή, την υποχρέωση να εκφράσει θετική τοποθέτηση σχετικά με τη δικαιοσύνη, την αλήθεια και την ευθύνη. Αυτός θεωρείται ως η προσωποποίηση της αυστηρότητας³³. Στο δικαστή αναθέτει το ρόλο της αυτοβασανιζόμενης συνείδησης³⁴ που πρέπει να απονεμίσει δικαιοσύνη.

Η συμβολή του συνήγορου υπεράσπισης στο σχηματισμό μιας τυπικά θεμελιωμένης ποινικής απόφασης συνιστά και τη συνεισφορά του στη σωστή απονομή της ποινικής δικαιοσύνης. Έτσι ο συνήγορος που υποστηρίζει ακόμα και την πιο ακραία θέση, αποσκοπεί στην έκδοση μιας ορθής, δηλαδή αξιολογικά σύνθετης και ηθικά δικαιωμένης απόφασης³⁵. Γι' αυτό ακόμα κι όταν ο ίδιος θεωρεί ένοχο τον κατηγορούμενο, μόνο επιφανειακά βρίσκεται διχασμένος ηθικά. Σε ένα βαθύτερο επίπεδο βρίσκεται σε αρμονία με τη συνείδησή του, εφόσον το έργο που επιτελεί συμβάλλει αποφασιστικά στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης με το μόνο τρόπο, που στο πλαίσιο των πολιτιστικών μας αντιλήψεων την δικαιώνει ηθικά³⁶. Ο συνήγορος υπεράσπισης οφείλει να συγκεντρώνει όλο του το ενδιαφέρον

²⁶ ό.π., σελ. 60.

²⁷ ό.π.

²⁸ ό.π., σελ. 61.

²⁹ ό.π., σελ. 62.

³⁰ ό.π.

³¹ ό.π.

³² ό.π., σελ. 63.

³³ ό.π.

³⁴ ό.π.

³⁵ ό.π., σελ. 65.

³⁶ ό.π.

αποκλειστικά στον άνθρωπο που κάθεται στο εδώλιο του κατηγορουμένου κάτω από τη δαμόκλεια σπάθη μιας καταδίκης³⁷.

Η ποινική δίκη χαρακτηρίζεται συχνά ως ένας αγώνας, μια σύγκρουση, μια αναμέτρηση ανάμεσα στην κατηγορία και την υπεράσπιση³⁸. Η έννοια της αλήθειας είναι μια έννοια σχετική³⁹. Ο καθένας την αντιλαμβάνεται διαφορετικά. Και επειδή για τη δικαιοσύνη αλήθεια είναι μόνο εκείνη που αποδεικνύεται, η ποινική δίκη μοιραία εξελίσσεται σε έναν αγώνα μεταξύ κατηγορίας και υπεράσπισης, με την κάθε πλευρά να μάχεται για να πείσει το δικαστή για τη δική της άποψη για την αλήθεια. Μόνο αν στη σύγκρουση αυτή κυριαρχεί η αρχή της ισότητας των όπλων μπορεί να ελπίζει κανείς ότι η ζυγαριά της δικαιοσύνης θα κλίνει προς την πλευρά του δικαίου και όχι προς την πλευρά του πιο ισχυρού⁴⁰.

Ο ρόλος του συνήγορου υπεράσπισης είναι μονόπλευρος, με την έννοια ότι έχει καθήκον να υπερασπίζεται τον κατηγορούμενο με το να προβαίνει σε ενέργειες και να υποστηρίζει απόψεις, οι οποίες δεν πλαστογραφούν σε καμιά περίπτωση την αλήθεια και κατατείνουν κι αυτές στην ανεύρεσή της, μόνο όμως προς όφελος του κατηγορουμένου, στοχεύοντας στην αθώωση ή στην ηπιότερη τιμωρία του. Πρέπει, δηλαδή, στα πλαίσια του νομικά δυνατού, να κάνει τα πάντα για να αποδυναμωθεί η μομφή της ενοχής και να παραλείψει όσα την επιβεβαιώνουν⁴¹. Έργο του είναι επίσης να υποδεικνύει πλάνες, αυθαιρεσίες, καταχρήσεις, αμέλειες του ανακριτή και του εισαγγελέα και να κατακρίνει δικαστικές ενέργειες και αποφάσεις⁴². Δικαιούται ακόμα να συμβάλλει, πάντα από ευνοϊκή για τον κατηγορούμενο σκοπιά, στην επίλυση όλων των νομικών ζητημάτων ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου που συνδέονται με την κατηγορία και τη διαδικασία⁴³. Με την έννοια αυτή θεωρείται φρουρός της νομιμότητας⁴⁴.

Το υπερασπιστικό έργο του συνηγόρου περιλαμβάνει τρία ειδικότερα καθήκοντα: της συνηγορίας, της αλήθειας και της εχεμύθειας. Το περιεχόμενο του έργου του συνηγόρου προσδιορίζεται από το διαλεκτικό συσχετισμό των τριών αυτών καθηκόντων του, συσχετισμό που η υλοποίησή του στηρίζεται στην ευσυνειδησία και

³⁷ ό.π., σελ. 75.

³⁸ Κωνσταντινίδης, 1983, σελ. 40.

³⁹ ό.π., σελ. 41.

⁴⁰ ό.π.

⁴¹ Μαγκάκης, 1992, σελ. 21-22.

⁴² ό.π., σελ. 22.

⁴³ ό.π.

⁴⁴ ό.π.

στο ταλέντο του δικηγόρου⁴⁵. Δικαιούται και οφείλει να αναζητά, να προσκομίζει στη διαδικασία και να προβάλλει όλα τα αποδεικτικά στοιχεία τα ευνοϊκά για τον κατηγορούμενο, καθώς και να ελέγχει και να αμφισβητεί την ακρίβεια, την αξιοπιστία, τη σημασία και τη βαρύτητα όλων των δυσμενών για τον κατηγορούμενο αποδεικτικών στοιχείων⁴⁶. Με βάση την αποδεικτική διαδικασία οφείλει να ζητά ακόμα και την απαλλαγή του κατηγορουμένου αν λείπουν αποδείξεις ενοχής ή αν αυτές που υπάρχουν είναι ανεπαρκείς και επιτρέπουν αμφιβολίες, έστω κι αν ο ίδιος γνωρίζει από στοιχεία εκτός της διαδικασίας ότι η πραγματικότητα είναι διαφορετική⁴⁷. Σε καμιά περίπτωση δεν δικαιούται για χάρη της αλήθειας να υποστηρίζει απόψεις ή να προβαίνει σε ενέργειες που δεν αποβλέπουν στο να οφελήσουν τον κατηγορούμενο⁴⁸. Αν ο συνήγορος αποκαλύψει δυσμενή για τον κατηγορούμενο περιστατικά, τότε διαπράττει παράβαση επαγγελματικής εχεμύθειας⁴⁹ και αν βλάψει από πρόθεση τον κατηγορούμενο, τότε τελεί απιστία δικηγόρου⁵⁰. Δεν πρέπει να ψεύδεται ούτε όμως να παραβιάζει το καθήκον του της εχεμύθειας⁵¹.

Σε πρακτικό επίπεδο ο συνήγορος συμβάλλει στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης:

1. με το να ελέγχει τα δύο άλλα όργανα, τον δικαστή και τον εισαγγελέα, και να μεριμνά για τη σωστή τήρηση των δικονομικών κανόνων, που μόνο η συνεπής εφαρμογή τους μπορεί να προσδώσει το χαρακτήρα της δίκης στη διαδικασία. Ιδιαίτερα η ποινική δίκη βασίζεται σε κάποιους κανόνες, οι οποίοι προστατεύουν και τον κατηγορούμενο από τον κίνδυνο μιας αυθαίρετης κρίσης⁵². Η συνεπής τήρηση των κανόνων αυτών είναι πρωταρχικό έργο του δικαστή και του εισαγγελέα. Επειδή όμως, η σημασία τους είναι ζωτική για τη λειτουργία της δικαιοσύνης, κρίνεται αναγκαία η ύπαρξη ενός άλλου οργάνου που στο έργο του να περιλαμβάνεται και ο έλεγχος της πιστής τήρησης των δικονομικών κανόνων ήδη από το πρώτο βήμα της προδικασίας. Και το όργανο αυτό είναι ο συνήγορος του/της κατηγορουμένου/ης, δεδομένου ότι αυτός που κινδυνεύει να υποστεί τις αρνητικές συνέπειες των προβλημάτων της ποινικής διαδικασίας είναι ο κατηγορούμενος δίχως, τις

⁴⁵ ό.π., σελ. 23.

⁴⁶ ό.π., σελ. 24.

⁴⁷ ό.π.

⁴⁸ ό.π.

⁴⁹ ό.π., σελ. 25.

⁵⁰ ό.π.

⁵¹ ό.π.

⁵² ό.π., σελ. 36.

περισσότερες φορές, να έχει τις γνώσεις και τις ικανότητες να παρέμβει εγκαίρως. Εκείνος που μπορεί να το πράξει για να τον προστατεύσει είναι ο συνήγορός του. Έτσι, ο συνήγορος έχει ως έργο εκτός από τα άλλα και τη διεξαγωγή της διαδικασίας με βάση τους δικονομικούς κανόνες⁵³.

2. Μόνο με τη δική του συμμετοχή στη δίκη και με τη δραστηριότητά του γίνεται δυνατή η άσκηση όλων εκείνων των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου που η αναγνώριση και θεσμοθέτησή τους τον μετέβαλαν από απλό αντικείμενο και μέσον απόδειξης σε υποκείμενο της ποινικής δίκης⁵⁴. Διαφορετικά ο κατηγορούμενος δεν μπορεί να προστατεύσει τον εαυτό του και να εξασφαλίζει το σεβασμό που κατά το Σύνταγμα του οφείλεται, γιατί κατά κανόνα ο κατηγορούμενος δεν είναι σε θέση να ασκήσει μόνος του τα δικαιώματά του. Ούτε τις σχετικές γνώσεις έχει, ούτε τις απαραίτητες ικανότητες. Συχνά, δεν έχει ούτε την ψυχική ηρεμία ούτε την καθαρή σκέψη για να σταθμίσει μόνος του τι μπορεί και τι τον συμφέρει να κάνει. Μ' αυτό τον τρόπο ο συνήγορος προστατεύει όχι μόνο τα συμφέροντα του κατηγορουμένου, αλλά συγχρόνως και το συμφέρον της Πολιτείας που οφείλει και θέλει να σέβεται τον κάθε άνθρωπο και τα ατομικά του δικαιώματα, όπως το επιβάλλει το Σύνταγμα⁵⁵.

3. Καλύπτει επικίνδυνα κενά που ενδέχεται να αφήσει η δραστηριότητα των δύο άλλων οργάνων, η άσκηση δηλαδή του έργου του δικαστή και του εισαγγελέα. Κι αυτό επειδή υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες και η πιο ευσυνείδητη εκπλήρωση των δικαστικών και των εισαγγελικών καθηκόντων δεν αποκλείει τον κίνδυνο της εσφαλμένης απονομής του δικαίου⁵⁶. Κι αυτό, επειδή ως πρωταρχικό του έργο έχει την πληρέστερη διερεύνηση όλων των πτυχών της υπόθεσης, την καταπολέμηση και εξουδετέρωση της αθέλητης προκατάληψης που ίσως υπάρχει στο δικαστή και στον εισαγγελέα εις βάρος του κατηγορουμένου. Η ανάγκη της επίτευξης αυτών των δύο στόχων στηρίζεται σε δύο αρχές:

α. στην αρχή ότι η δικαστική κρίση πρέπει να θεμελιώνεται στην όσο δυνατόν πληρέστερη εικόνα της κρινόμενης υπόθεσης και

β. στην αρχή ότι η κρίση αυτή επιβάλλεται να είναι απροκατάληπτη⁵⁷.

⁵³ Μαγκάκης, 2004, σελ. 37

⁵⁴ ό.π., σελ. 37.

⁵⁵ ό.π., σελ. 38.

⁵⁶ ό.π.

⁵⁷ ό.π., σελ. 40.

Για να μπορούν όμως να υλοποιηθούν οι τρεις αυτές λειτουργίες, οι οποίες καθιστούν αναγκαία τη συμμετοχή του συνήγορου υπεράσπισης στην ποινική δίκη, επιβάλλεται να εξασφαλιστεί η ισότητα των όπλων ανάμεσα σε αυτόν και τον εισαγγελέα ως κατηγορο⁵⁸. Το κύριο επιχείρημα αυτών που αμφισβητούν την αρχή της ισότητας των όπλων είναι ότι στο δίκαιό μας η ισορροπία δυνάμεων μεταξύ εισαγγελέα και παθόντα από τη μια και συνήγορου και κατηγορούμενου από την άλλη έχει διαταραχθεί υπέρ των δεύτερων, επειδή ο εισαγγελέας οφείλει να είναι αντικειμενικός όπως και ο δικαστής, ενώ το έργο του συνήγορου είναι μονόπλευρο. Υποστηρίζουν δηλαδή ότι η δικονομία μας έχει εξασφαλίσει προνομιακή θέση στον κατηγορούμενο⁵⁹.

Μπορεί τυπικά μεν ο εισαγγελέας να έχει καθήκον να είναι αντικειμενικός, όμως συχνά είναι κι αυτός μονόπλευρα προσανατολισμένος στην καταδίκη για την ορθή εκπλήρωση του καθήκοντός του⁶⁰. Συνεπώς, δεν υπάρχει ουσιαστική ανομοιογένεια μεταξύ αυτού και του συνήγορου υπεράσπισης, που θεσμοθετημένα επιτελεί μονόπλευρο έργο⁶¹. Ας μην ξεχνάμε, πως με όσα δικαιώματα κι αν έχει εξοπλίσει το δίκαιό μας τον κατηγορούμενο, ο εισαγγελέας είναι εκφραστής της κρατικής αυθεντίας και η τυπική υποχρέωσή του για αντικειμενικότητα προσδίδει στις τοποθετήσεις του πρόσθετο κύρος⁶². Η αποστολή του να υπηρετεί την αλήθεια και να επιβάλλει τη δικαιοσύνη τον απαλλάσσει από κάθε υποψία μεροληψίας. Με συμμάχους την πολιτεία και την κοινή γνώμη που αξιώνουν τη δίωξη και την τιμωρία του ενόχου, εξασφαλίζει την ηθική συμπαράσταση της κοινωνίας και με τον τρόπο αυτό βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση έναντι της υπεράσπισης, η οποία πρέπει να ταχθεί όχι μόνο ενάντια στην κατηγορία, αλλά συχνά και ενάντια σε μια κοινωνία που έχει ήδη εκδόσει μια απόφαση «ερήμην» της δικαιοσύνης⁶³. Από την άλλη πλευρά, ο μονόπλευρος ρόλος του συνήγορου είναι ικανός να μειώσει την ισχύ των επιχειρημάτων του, με την λογική ότι «υπεράσπιση είναι, ό,τι θέλει λείει»⁶⁴. Επομένως η αρχή της ισότητας των όπλων αποτελεί αναγκαίο θεσμό της ποινικής

⁵⁸ ό.π., σελ. 41.

⁵⁹ ό.π., σελ. 42.

⁶⁰ Κωνσταντινίδης, 1983, σελ. 39.

⁶¹ Μαγκάκης, 1992, σελ. 42

⁶² ό.π., σελ. 45.

⁶³ Κωνσταντινίδης, 1983, σελ. 42.

⁶⁴ ό.π., σελ. 42.

δίκης⁶⁵. Χωρίς αυτήν δεν θα υπήρχε καμιά εγγύηση για την αποτροπή δικαστικής πλάνης⁶⁶.

⁶⁵ Μαγκάκης, 1992, σελ. 43.

⁶⁶ Schulz, 1983, σελ. 24.

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΤΟ «ΣΥΝΔΡΟΜΟ ΚΑΦΚΑ» ΚΑΙ Η ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΣΤΗΝ ΑΠΟΝΟΜΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Το θέμα του μυθιστορήματος του Κάφκα «η Δίκη» είναι μια δικαστική πλάνη. Σ' αυτό ο Γιόζεφ Κ, ανώτερος τραπεζικός υπάλληλος, συλλαμβάνεται στο δωμάτιό του από δύο φύλακες την ημέρα των τριακοστών γενεθλίων του χωρίς να ξέρει γιατί. Γεμάτος αυτοπεποίθηση ακόμα, οδηγείται στο δωμάτιο της δεσποινίδας Μπύρστνερ, όπου ένας επιθεωρητής του ανακοινώνει ότι έχει συλληφθεί (αν και χωρίς ένταλμα) και ότι μπορεί ωστόσο να συνεχίσει να ζει φυσιολογικά. Ο Κ σκέφτεται να τηλεφωνήσει στον εισαγγελέα Χάρστερερ που είναι φίλος του, όμως αλλάζει γνώμη.

Ο Κ ειδοποιείται ότι θα τον ανακρίνουν την Κυριακή και ότι θα ακολουθήσουν αρκετές κυριακάτικες επισκέψεις, αλλά ότι αν η ημέρα δεν τον εξυπηρετούσε υπήρχε η δυνατότητα να την αλλάξει. Ο υποδιευθυντής της τράπεζας τον προσκαλεί την ίδια Κυριακή στο πλοίο του, όπου θα παρευρίσκεται και ο εισαγγελέας Χάστερερ, όμως ο Κ αρνείται.

Όταν πηγαίνει στον τόπο της ανάκρισης, ο ανακριτής τον περνάει για κάποιον άλλο. Μπροστά σε πλήθος ακροατών, που εκ των υστέρων θα αντιληφθεί ότι είναι υπάλληλοι του δικαστηρίου, ο Κ μιλάει προσβλητικά για τον επιθεωρητή, τους φύλακες, τον ανακριτή, και για ό,τι σχετίζεται με τη δίκη του και δηλώνει ότι αρνείται να ανακριθεί. Ενημερώνεται όμως ότι με αυτή την απόφασή του στέρησε από τον εαυτό του το όφελος που θα είχε από μίαν ανάκριση.

Την επόμενη Κυριακή ξαναπηγαίνει, χωρίς να τον έχουν ειδοποιήσει, ελπίζοντας ότι θα γινόταν συνδρίαση. Η αίθουσα όμως της ανάκρισης έχει διαμορφωθεί σε ένα καθιστικό δωμάτιο. Εκεί συναντά μια όμορφη πλύστρα, σύζυγο ενός δικαστικού κλητήρα, η οποία δέχεται τον έρωτα ενός σπουδαστή επειδή πιθανόν να αποκτήσει δύναμη στο μέλλον, αλλά και του ανακριτή λόγω της δύναμης που έχει. Η γυναίκα θεωρεί ότι έχει μεγάλη επιρροή στον ανακριτή εραστή της και προτείνει στον Κ να τον βοηθήσει.

Προτού προλάβουν να ολοκληρώσουν τη συζήτησή τους, η πλύστρα μεταφέρεται από τον σπουδαστή στη σοφίτα του ανακριτή, η οποία βρίσκεται στο ίδιο κτίριο. Ο Κ παραμένοντας στο διαμέρισμα της πλύστρας συναντιέται με το σύζυγό της, ο οποίος καταφτάνει και ζητά τη βοήθεια του Κ, προκειμένου να αντιμετωπίσει τους εραστές της γυναίκας του. Στη συνέχεια, του προτείνει να του

δείξει τα γραφεία του δικαστηρίου. Στην αίθουσα αναμονής, υπόδικοι που περιμένουν νέα για την εξέλιξη της υπόθεσής τους σηκώνονται για να χαιρετήσουν τον κλητήρα. Η πνιγερή ατμόσφαιρα προξενεί δυσφορία στον Κ και νιώθει την ανάγκη να φύγει όσο το δυνατόν γρηγορότερα χωρίς να γίνει αντιληπτή η παρουσία του στους χώρους του δικαστηρίου. Δεν τα καταφέρνει και χάνει τις αισθήσεις του. Δυο υπάλληλοι προσπαθούν να τον συνεφέρουν. Ο ένας από αυτούς είναι πληροφοριοδότης και θα μπορούσε να απαντήσει σε οποιαδήποτε ερώτηση του Κ. Όμως, ο Κ είναι ανήμπορος να σκεφτεί οτιδήποτε άλλο από το να βγει στον καθαρό αέρα. Τελικά οδηγείται στην έξοδο υποβασταζόμενος από τους δυο υπαλλήλους.

Ένα βράδυ ο Κ διαπιστώνει ότι οι φύλακες τους οποίους κατηγορήσε στον ανακριτή ραβδίζονται σε μια αποθήκη της τράπεζας, εξαιτίας της καταγγελίας του. Ο Κ προσπαθεί να δωροδοκήσει τον δάρτη τους, προκειμένου να σταματήσει το έργο του, αλλά εκείνος αρνείται. Η κραυγή του ενός φύλακα τρέπει τον Κ σε φυγή, επειδή δεν θέλει να γίνει αντιληπτό ότι συναναστρέφεται μαζί τους από τους άλλους υπαλλήλους. Το επόμενο βράδυ ανοίγοντας την αποθήκη αντικρίζει την ίδια σκηνή να μην είχε περάσει ούτε λεπτό. Πάλι όμως φεύγει και ως ανώτερος τραπεζικός υπάλληλος που είναι αναθέτει σε κατώτερους από αυτόν υπαλλήλους της τράπεζας να καθαρίσουν την αποθήκη.

Ο θεός του Κ ενημερώνεται για τη δίκη και έρχεται από την εξοχή για να τον βοηθήσει, ώστε να μην καταρακωθεί η υπόληψη του Κ και της οικογένειάς από μια καταδίκη.

Τον πηγαίνει στο σπίτι του δικηγόρου «της φτωχολογιάς», Χουλντ, ο οποίος αναλαμβάνει την υπόθεση, την οποία ισχυρίζεται ότι ήδη γνώριζε από συζητήσεις στους δικαστικούς κύκλους. Εκεί παρευρισκόταν και ο αρχιγραμματέας του δικαστηρίου. Ο Κ όμως, αντί να επωφεληθεί από την ευκαιρία, απομακρύνεται από τη συντροφιά και περνάει πολλή ώρα με τη νοσοκόμα – και πιθανώς ερωμένη – του Χουλντ, Λένι, ξεχνώντας τελείως τον λόγο της επισκέψεώς του.

Με τον καιρό ο Κ σχηματίζει την εντύπωση ότι ο συνήγορός του δεν τον βοηθάει ιδιαίτερα. Εξακολουθούν να μη γνωρίζουν τίποτα για την κατηγορία και την έκβαση της υπόθεσής του. Ο Κ υποψιάζεται ότι η δίκη του αργεί από εμπόδια που βάζει ο ίδιος ο συνήγορός του. Στο μεταξύ παραμελεί την εργασία του. Ένας πελάτης της τράπεζας του συστήνει το ζωγράφο Τιτορέλλι, ο οποίος ίσως μπορούσε να τον συμβουλέψει για το πώς να έρθει σε επαφή με ανθρώπους που έχουν επιρροή για την υπόθεσή του. Ο ζωγράφος του εξηγεί πως ενώ ο νόμος θέλει τους αθώους να

αθωώνονται και τους δικαστές να μην επηρεάζονται, η πείρα του τον έχει διδάξει ότι συμβαίνει το αντίθετο. Του εξηγεί τα τρία είδη αθωωτικών αποφάσεων που υπάρχουν: την πραγματική, τη φαινομενική και την αναβολή. Αυτός μπορεί να τον βοηθήσει μόνο στις δυο τελευταίες, οι οποίες όμως εμποδίζουν την πρώτη. Εκμεταλλευόμενος ταυτόχρονα τη θέση του Κ, του πουλάει ένα σωρό παλιούς πανομοιότυπους πίνακες. Η ατμόσφαιρα είναι αποπνικτική και στο εργαστήριο του Τιτορέλλι, το οποίο μάλιστα του το έχει παραχωρήσει το δικαστήριο. Όταν ο Κ πηγαίνει στον συνήγορό του για να του ανακοινώσει ότι τον απαλλάσσει από την υπεράσπισή του, συναντά έναν άλλο κατηγορούμενο, τον έμπορο Μπλοκ. Η πολυετής δίκη του Μπλοκ τον έχει κάνει να ανέχεται κάθε λογής ταπεινώσεις από το δικηγόρο Χουλντ, ως επίδειξη της δύναμής του μπροστά στον Κ.

Η Τράπεζα αναθέτει στον Κ να περιηγήσει έναν Ιταλό πελάτη. Στο ραντεβού τους στη Μητρόπολη, ο πελάτης δεν εμφανίζεται. Λόγω της κακοκαιρίας ο Κ τον περιμένει στην άδεια από πιστούς εκκλησία. Όταν κάνει να φύγει ο ιερέας τον φωνάζει με το όνομά του. Τον γνωρίζει, επειδή είναι ο εφημέριος των φυλακών και αποδοκιμάζει τον Κ που ολοένα ζητά βοήθεια από άλλα πρόσωπα. Του λέει μια σχετική παραβολή και συζητούν γύρω από αυτή. Ο ιερέας, ως λειτουργός της δικαιοσύνης, θα του εξηγούσε πολλά αν ο Κ δεν αποφάσιζε να φύγει.

Το βράδυ της παραμονής της τριακοστής πρώτης επετείου των γενεθλίων του Κ, δύο άντρες, που μοιάζουν με ηθοποιούς, έρχονται στο σπίτι του. Τον οδηγούν σε ένα νταμάρι, όπου τον σκοτώνουν με ένα χασαπομάχαιρο σαν το σκυλί, αφού πρώτα ο ένας άντρας παραχωρούσε ευγενικά το μαχαίρι στον άλλον.

Στο μυθιστόρημα *Ο Πύργος* η ιστορία έχει ως εξής:

Ο Κ φτάνει νύχτα στο χωριό που εξαρτάται από τον Πύργο του κόμη Βεστβέστ⁶⁷. Ισχυρίζεται ότι τον κάλεσαν από τον Πύργο να αναλάβει καθήκοντα χωρομέτρη. Αυτό όμως είναι μάλλον ένας τυχαίος ισχυρισμός του Κ στην προσπάθειά του να τον αφήσουν να διανυκτερεύσει στο πανδοχείο του χωριού. Από το μυθιστόρημα προκύπτει ότι δεν τον κάλεσε κανείς και ότι ο Κ περιπλανιόταν προσπαθώντας να βρει μια οποιαδήποτε δουλειά. Από την αρχή ως το τέλος του μυθιστορήματος προσπαθεί να φτάσει στον Πύργο ή έστω να έρθει σε επαφή με κάποιον υπάλληλο του Πύργου, για να τακτοποιήσει τις υποθέσεις του με τις αρχές, όμως ο Πύργος είναι απρόσιτος. Το χωριό είναι αφιλόξενο, δεν τον έχουν καμία

⁶⁷ Κάφκα, χ.χ., *Ο Πύργος*, σελ. 6.

ανάγκη και απλώς τον ανέχονται. Το τραγικό με τον Κ – όπως και με τον επίσης Κ. ήρωα της *Δίκης* – είναι ότι δε μιλάει όταν πρέπει και ότι μιλάει όταν δεν πρέπει, με αποτέλεσμα να παρεξηγείται διαρκώς. Του παραχωρούνται δύο βοηθοί οι οποίοι του είναι ανυπόφοροι, ο Αρθούρος, ο Ιερεμίας και ένας αγγελιαφόρος, ο Βαρνάβας. Ο Κ έχει ανάγκη τα γράμματα που του φέρνει ο Βαρνάβας. Το ίδιο ανάγκη όμως τα έχει και ο ίδιος ο Βαρνάβας προκειμένου να εδραιώσει τη θέση του στον Πύργο και να μεγαλώσει η ελπίδα του για ένα υπηρεσιακό κοστούμι⁶⁸. Η τύχη του Βαρνάβα εξαρτάται από τον Κ.⁶⁹ Ο Κ από την αρχή σχετίζεται ερωτικά με τη Φρίντα, τη σερβιτόρα του πανδοχείου στο οποίο συχνάζουν και υπάλληλοι του Πύργου. Η Φρίντα εγκαταλείπει τον Κλαμμ (όνομα που στα γερμανικά σημαίνει δύσκαμπτος, αλύγιστος), υπάλληλο του Πύργου για χάρη του Κ, και χάνει τη θέση της. Συζούν και ο Κ αναγκάζεται να δεχθεί τη θέση θυρωρού στο σχολείο, αφού ακόμα δεν έχει αρχίσει να εργάζεται ως χωρομέτρης. Η δασκάλα του χωριού κι ο γιος ενός υποκαστελάνου που είναι ερωτευμένος μαζί της τους φέρονται άσχημα. Ο Κ θα χάσει τελικά τη θέση του, αφενός μεν επειδή οι απαιτήσεις της θέσης αυτής είναι υπερβολικές αφετέρου δε επειδή ο Κ έχοντας ως κύριο μέλημά του να φτάσει στον Πύργο παραμελεί τις υποχρεώσεις του. Ο Κ προσπαθεί με κάθε τρόπο να πλησιάσει τον Κλαμμ, για να τον προσπεράσει και να φτάσει τελικά στον Πύργο, μα είναι μάταιο. Επικρίνει τον δουλικό σεβασμό των κατοίκων του χωριού για ό,τι αφορά τον Πύργο, αλλά διαπιστώνει πως και μόνο η απόρριψη μιας χυδαίας πρότασης ενός υπαλλήλου προς την Αμαλία, αδερφή του Βαρνάβα, ήταν αρκετή για να ξεπέσει ολόκληρη η οικογένειά της. Ο Κ απολύει τους βοηθούς του λόγω της συμπεριφοράς τους και της εύνοιας που τους δείχνει η Φρίντα. Εξαιτίας της επίσκεψης του Κ στο σπίτι του Βαρνάβα, και της συναναστροφής του Κ με τις αδερφές του Βαρνάβα η Φρίντα τον αφήνει για χάρη του Ιερεμίας και ξαναγυρνά στη δουλειά της. Ένας υπάλληλος του Κλαμμ, ο Ερλάνγκερ, καλεί τον Κ στο πανδοχείο. Εκεί ο Κ συναντά τη Φρίντα και μάταια προσπαθεί να επανασυνδεθούν. Αναζητώντας το δωμάτιο του Ερλάνγκερ μπαίνει κατά λάθος σ' ενός άλλου γραμματέα, του Μπύργκελ. Αυτός του μιλά για τη δουλειά των γραμματέων και του εξομολογείται την ανάγκη του να βοηθήσει τον Κ. Αρκεί να πει τι θέλει κι ο Μπύργκελ θα τον βοηθήσει. Όμως ο Κ χάνει τη μοναδική ευκαιρία που του παρουσιάστηκε, αφού αποκαμωμένος, από τις κακουχίες τόσων ημερών και τις τόσες αποτυχημένες προσπάθειές του που

⁶⁸ Κάφκα, *Ο Πύργος*, σελ. 209.

⁶⁹ *ό.π.*, σελ. 210.

δυσχέραιναν όλο και περισσότερο τη θέση του, εξασθενίζοντάς τον σωματικά και ψυχικά, αποκοιμείται στην άκρη του κρεβατιού του Μπύργκελ. Όταν τον ξυπνούν, φεύγει δίχως να αντιληφθεί την ευκαιρία που του δόθηκε. Η Πέπυ, προσωρινή αντικαταστάτρια της Φρίντα, της σερβιτόρας του πανδοχείου, την κακολογεί προκειμένου να κερδίσει την εύνοια του Κ, δίχως όμως να τον πείσει. Το χειρόγραφο τελειώνει με μια λογομαχία του Κ με την ιδιοκτήτρια του πανδοχείου.

Σύμφωνα με το φίλο του Κάφκα, Μαξ Μπροντ, ο συγγραφέας είχε σκοπό να τελειώσει το μυθιστόρημα με το χωρομέτρη να πεθαίνει από «εξάντληση» και όταν ακριβώς βρίσκεται στο ψυχορράγημά του να φτάνει από τον Πύργο η είδηση ότι του επιτρέπουν «βάσει κάποιων δευτερευόντων περιστατικών» να ζήσει στο χωριό⁷⁰.

Οι δρόμοι που ακολουθούσε ο Κ δεν τον οδήγησαν στον Πύργο, παρόλο που έφτασε πολύ κοντά του. Στη *Δίκη* ο Κ προσέγγιζε διαρκώς λάθος άτομα, ενώ θα μπορούσε από την αρχή να μάθει ό,τι τον ενδιέφερε από τον εισαγγελέα φίλο του. Στα μυθιστορήματα και στις νουβέλες του Κάφκα, οι ήρωές του, δίκαια ή άδικα – δεν φαίνεται να έχει και τόση σημασία αυτό, ώστε να το εξετάσει – εμπλέκονται στα γρανάζια μιας παράλογης γραφειοκρατίας και τελικά συνθλίβονται από αυτά. Ο νόμος τούς είναι ακατανόητος και απρόσιτος ακόμα και αν έχει γραφεί ειδικά γι' αυτούς. Οι προσπάθειές τους να βρουν το δίκιο τους είναι μάταιες. Δεν κατορθώνουν ούτε καν να εκφράσουν τα αιτήματά τους. Και αυτό είναι κάτι που δεν συμβαίνει μόνο στη λογοτεχνία.

Οι έρευνες που έχουν γίνει κατέδειξαν ότι η κινητοποίηση του μηχανισμού της ποινικής δικαιοσύνης πραγματοποιείται κυρίως από τους πολίτες. Έχει διαπιστωθεί όμως ότι η πλειοψηφία των θυμάτων δεν αναφέρει στην αστυνομία το αδίκημα, με αποτέλεσμα μόνο ένα ποσοστό από το σύνολο των εγκλημάτων που διαπράχθηκαν ή των δραστών που τα διέπραξαν να φτάνει στη δικαιοσύνη. Συνεπώς η κινητοποίηση του μηχανισμού εξαρτάται από την προθυμία των πολιτών να καταγγείλουν την παράνομη πράξη⁷¹. Η πρόσβαση στους μηχανισμούς απονομής δικαιοσύνης για τη διευθέτηση μιας διαφοράς ή ενός προβλήματος, περιορίζεται από αντικειμενικές και από προσωπικές δυσκολίες⁷². Τα σοβαρότερα εμπόδια που εντοπίστηκαν είναι τα δικαστικά έξοδα σε συνδυασμό με την ανασφάλεια έκβασης

⁷⁰ Βάγκενμπαχ, 1986, σελ. 179-180.

⁷¹ Λαμπροπούλου, 1999, σελ. 147.

⁷² ό.π., σελ. 115.

της δίκης, η άγνοια του νόμου σε συνδυασμό με τη χρονοβόρα δικαστική διαδικασία, οι προκαταλήψεις για τους δικαστές, τους δικηγόρους και γενικά τους νομικούς, οι οποίες εμποδίζουν τα άτομα να ζητήσουν τη βοήθειά τους⁷³.

Η πιθανότητα εμπλοκής των πολιτών με τη δικαιοσύνη προκαλεί φόβο και ψυχική ένταση. Ιδίως στα χαμηλά στρώματα ο φόβος είναι τόσο μεγάλος, ώστε η συνταγματική προστασία της πρόσβασης στη δικαιοσύνη να μοιάζει με «φάρσα»⁷⁴. Ο περίπλοκος τρόπος λειτουργίας της και η δυσνόητη γλώσσα του δικαστηρίου, των νόμων κλπ απωθούν τον πολίτη⁷⁵. Οι φορείς απονομής της ποινικής δικαιοσύνης θεωρούνται απρόσιτοι από τους πολίτες εξαιτίας του γραφειοκρατικού τρόπου λειτουργίας τους, ο οποίος σε συνδυασμό με το φόβο, την ένταση, τις προκαταλήψεις κλπ. δημιουργεί στα άτομα ανασφάλεια και ένα αίσθημα εγκατάλειψης και παθητικότητας το οποίο έχει χαρακτηριστεί ως «σύνδρομο Κάφκα»⁷⁶. Τα προβλήματα πρόσβασης στον μηχανισμό απονομής δικαιοσύνης συνδέονται και με την τυποποιημένη διαδικασία, η οποία ακολουθείται για την έκδοση δικαστικών αποφάσεων⁷⁷. Η τυποποίηση, ο περιορισμός της σύγκρουσης στα δικαιικά ενδιαφέροντα σημεία, θεωρείται ως προϋπόθεση για την ασφάλεια δικαίου των πολιτών και συνίσταται σε ένα σύνολο κανόνων δικαστηριακής πρακτικής και σε ένα σύνολο δικονομικών κανόνων, που αποσκοπούν στην εξασφάλιση του ανεπηρέαστου της απόφασης των δικαστών από την ισχύ και το κύρος των διαδίκων και την ισότιμη απονομή της δικαιοσύνης⁷⁸.

Αντικείμενο έρευνας έχει γίνει και το εάν οι αστυνομικοί χρησιμοποιώντας κάποιους άτυπους επαγγελματικούς κανόνες και κοινωνικά στερεότυπα δείχνουν διαφορετικού βαθμού προθυμία να αναφέρουν παράνομες πράξεις και να δέχονται την υποβολή μήνυσης, ανάλογα με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά δραστών και θυμάτων.

Σε έρευνα του Kürzinger φάνηκε ότι η απροθυμία των αστυνομικών για δίωξη αδικημάτων κατά του προσώπου ήταν λιγότερο έντονη (δεν έγινε δεκτό το

⁷³ ό.π., σελ. 117.

⁷⁴ ό.π.

⁷⁵ ό.π., σελ. 117–118.

⁷⁶ ό.π., σελ. 119.

⁷⁷ ό.π.

⁷⁸ ό.π., σελ. 120.

70% των μηνύσεων) απ' ό,τι αδικημάτων κατά της περιουσίας και της ιδιοκτησίας (δεν έγινε δεκτό το 3% των σχετικών μηνύσεων)⁷⁹.

Οι πιθανότητες αποδοχής της μήνυσης αυξάνουν ανάλογα με την κοινωνική θέση του υποβάλλοντος τη μήνυση. Τα μέλη των μεσαίων στρωμάτων συμπεριφέρονταν με άνεση, αυτοπεποίθηση και ηρεμία, είχαν περιποιημένη εμφάνιση κι αυτά έκαναν τους αστυνομικούς να είναι περισσότερο συνεργάσιμοι μαζί τους⁸⁰. Διαφοροποίηση της στάσης τους προέκυψε και ανάλογα με το φύλο, την ηλικία, το αδίκημα, τη σχέση θύματος δράστη⁸¹.

Στις ΗΠΑ, η έρευνα των Black και Reiss απέδωσε τις συχνότερες συλλήψεις των μαύρων, όχι στη διαφοροποιημένη συμπεριφορά των αστυνομικών, αλλά στο ότι οι μαύροι πολίτες ζητούν συχνότερα την επέμβαση της αστυνομίας, η οποία θεωρήθηκε πιο ευαίσθητη και τυπική σε υποθέσεις μεταξύ λευκών και μαύρων⁸². Όσον αφορά τις περιπολίες ακολουθούν ορισμένες επιλεκτικές τακτικές δίωξης όπως η ένδυση, η φροντισμένη εξωτερική εμφάνιση και η γενική συμπεριφορά του υπόπτου απέναντι στην αστυνομία. Άτομα που δεν είναι «καλά ντυμένα» έχουν περισσότερες πιθανότητες να θεωρηθούν ύποπτα επειδή θεωρούνται ότι αποδέχονται έναν τρόπο ζωής στον οποίο η κοινωνία αντιδρά. Ο αστυνομικός ως προστάτης της διαφυλάσσει ό,τι σχετίζεται με τον κοινωνικά αποδεκτό τρόπο ζωής⁸³.

Η δραστηριότητα της ποινικής δικαιοσύνης εξαρτάται από τις υποθέσεις που η εισαγγελική αρχή παραπέμπει σ' αυτήν, η οποία εξαρτάται από την αστυνομία. Σύμφωνα με το Ελληνικό Ποινικό Δίκαιο, η αστυνομία είναι υποχρεωμένη να ειδοποιεί την εισαγγελική αρχή για τις εγκληματικές πράξεις τις οποίες πληροφορείται ή ανακαλύπτει κατά την άσκηση των καθηκόντων της. Η εισαγγελική αρχή επιλαμβάνεται ακόμα των υποθέσεων που μηνύονται από ιδιώτες. Ο εισαγγελέας είτε ασκεί ποινική δίωξη οπότε η υπόθεση παραπέμπεται στη δικαιοσύνη, είτε βάζει την υπόθεση στο αρχείο όταν η μήνυση, η αναφορά ή η έγκληση είναι αβάσιμη κατά το νόμο ή αστήρικτη κατά την ουσία⁸⁴.

Γερμανική έρευνα διαπίστωσε ότι η παύση της διαδικασίας δίωξης και η έκδοση εντάλματος επιβολής χρηματικής ποινής ήταν συχνότερη σε άτομα μεσαίων

⁷⁹ ό.π., σελ. 154–155.

⁸⁰ ό.π., σελ. 155.

⁸¹ ό.π.

⁸² ό.π.

⁸³ ό.π., σελ. 156–157.

⁸⁴ Λαμπροπούλου, 1994, σελ. 195.

απ' ό,τι κατώτερων στρώματων. Αποφασιστικά κριτήρια για τις αποφάσεις της εισαγγελίας ήταν η ομολογία, το ποινικό παρελθόν και το ύψος της προκληθείσας ζημίας. Ωστόσο παρατηρήθηκε ότι βεβαρυμένο ποινικό παρελθόν είχαν κυρίως άτομα από τα κατώτερα στρώματα, τα οποία ήταν και πιο πρόθυμα να ομολογήσουν την πράξη τους⁸⁵. Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του υπόπτου ή του δράστη (ηλικία, φύλο, εθνικότητα, κοινωνικοοικονομικό στρώμα) συνδέθηκαν με πραγματιστικά (σχέση θύματος – δράστη, θύμα φυσικό ή νομικό πρόσωπο, εκπροσώπηση από δικηγόρο, ομολογία) και κανονιστικά κριτήρια (βαρύτητα εγκλήματος, ποινικό παρελθόν του δράστη, υποτροπή, ομαδική τέλεση της παράνομης πράξης), δεν αποδείχτηκαν όμως ιδιαίτερης σημασίας για την εισαγγελική απόφαση⁸⁶.

Στις ΗΠΑ όπου εισαγγελείς και δικαστές έχουν ευρείες διακριτικές δυνατότητες στη διαδικασία και τη μεταχείριση του κατηγορουμένου σημαντικοί παράγοντες για την παύση της διαδικασίας είναι ο φόρτος εργασίας και η ύπαρξη ή μη σαφών στοιχείων στην υπόθεση⁸⁷.

Από την έρευνα της ομάδας Δασκαλάκη (1983) προέκυψε ότι οι εισαγγελείς ασκούν αυθμερόν ποινική δίωξη στο 50% των υποθέσεων που επιλαμβάνονται, λόγω φόρτου εργασίας, που σημαίνει ότι δεν έχουν αρκετό χρόνο για να μελετήσουν κατάλληλα την κάθε υπόθεση καθώς και ότι περίπου το 75% των ατόμων που παραπέμφθηκαν για προανάκριση, ανάκριση ή στο ακροατήριο ανήκουν στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα⁸⁸.

⁸⁵ ό.π., σελ. 196.

⁸⁶ ό.π.

⁸⁷ ό.π.

⁸⁸ ό.π., σελ. 197.

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΩΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Τα τελευταία χρόνια η έρευνα επικεντρώνεται στην οργάνωση της δικαιοσύνης και στην εξέλιξη της δικαστικής διαδικασίας⁸⁹. Στο πλαίσιο αυτό η συστημική θεωρία έθεσε το ερώτημα, αν η δικαιοσύνη ως σύστημα είναι διαφοροποιημένη από το περιβάλλον της⁹⁰.

Η προσέγγιση των Aubert (1963), Galtung (1963) και Luhmann (1969) εξετάζει τη δικαστική διαδικασία ως αυτόνομο πραξιολογικό σύστημα στο οποίο οι συμμετέχοντες υποδύονται ορισμένους ρόλους. Η βασική τους θέση είναι ότι οι συγκρούσεις με την εισαγωγή τους στο δικαστήριο αλλάζουν χαρακτήρα, διότι αντιμετωπίζονται με επιλεκτικούς κανόνες, οι οποίοι μειώνουν την πολυπλοκότητα των συγκρούσεων και καθιστούν δυνατή την επίλυση, τον περιορισμό και τον έλεγχο τους από την κοινωνία⁹¹.

Η δικαστική διαδικασία αποτελεί ένα μηχανισμό επίλυσης των συγκρούσεων, ο οποίος μπορεί να λειτουργήσει μόνο αν η σύγκρουση κωδικοποιηθεί, έτσι ώστε να μπορεί να γίνει αντιληπτή από το μηχανισμό⁹². Οι συμμετέχοντες στη διαδικασία δεν εμφανίζονται με τον κοινωνικό τους ρόλο, αλλά με το ρόλο του διαδίκου (ενάγων, εναγόμενος, θύμα, μάρτυρας, κλπ). Η διαδικασία εξουδετερώνει την κοινωνική θέση και το γόητρο, καταπιέζει τα συναισθήματα, αναδιατυπώνει τη σύγκρουση και την περιορίζει στα δικανικά ενδιαφέροντα σημεία, με αποτέλεσμα συχνά να μην είναι πλέον σαφείς οι πραγματικές αιτίες της⁹³.

Σ' αυτό το παιχνίδι των ρόλων βρίσκονται οι ψυχολογικοί λόγοι για την αποδοχή ή την ανοχή της απόφασης από τους διαδίκους, ακόμα και αν αυτή δεν ανταποκρίνεται στις αξιώσεις τους. Εδώ θεμελιώνεται και η νομιμοποίηση της απόφασης, η οποία επιτυγχάνεται με το ότι το δικαστήριο δεν παράγει μόνο την απόφαση αλλά, μέσω μιας διαδικασίας επικοινωνίας, προετοιμάζει τους διαδίκους να την αποδεχτούν ακόμα και αν αυτή δεν τους συμφέρει. Η διαδικασία αποτελεί ένα

⁸⁹ Λαμπροπούλου, 1994, σελ. 185.

⁹⁰ ό.π.

⁹¹ ό.π., σελ. 192.

⁹² ό.π.

⁹³ ό.π., σελ. 193

μηχανισμό απορρόφησης των αντιθέσεων και των συγκρούσεων, ένα μηχανισμό αναδόμησης των διαψευσμένων προσδοκιών⁹⁴.

Αυτός που θα απογοητευτεί από την απόφαση θα αναζητήσει τον ένοχο είτε στο πρόσωπο του δικαστή, είτε του δικηγόρου, είτε του μάρτυρα είτε της κοινωνίας⁹⁵. Εξακολουθεί να θεωρεί τις προηγούμενες προσδοκίες του δικαιολογημένες αλλά όχι πλέον εκπληρώσιμες με αποτέλεσμα να εξουδετερώνεται ως πηγή προβλήματος⁹⁶. Έχει παρατηρηθεί ότι η ατμόσφαιρα του δικαστηρίου και το κόστος της διαδικασίας συνιστούν ανυπέρβλητα εμπόδια για τα άτομα των χαμηλών στρωμάτων. Για το λόγο αυτό, η δικαστική διαδικασία έχει χαρακτηριστεί από πολλούς επιστήμονες ως ένα «θέατρο παραμορφωμένης επικοινωνίας» και ως μια «οργάνωση της αφωνίας».⁹⁷

Δημιουργείται επομένως ζήτημα σχετικά με την επικοινωνία η οποία πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Παρά τις κριτικές, ορισμένοι επιστήμονες υποστηρίζουν ότι η ηθική του διαλόγου από την οποία διαπνέεται η ποινική διαδικασία, αν και ο διάλογος που διεξάγεται δεν είναι απαλλαγμένος από εξουσιαστικές τάσεις – όπως την προσδιορίζει ο Χάμπερμας – μας παρέχει δυνατότητες προσέγγισης της αλήθειας και ότι έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος για την προστασία της θέσης του κατηγορουμένου⁹⁸.

Στη συστημική θεωρία τα χαρακτηριστικά των δικαστικών λειτουργιών δεν παραγνωρίζονται, αλλά θεωρούνται εσωτερικό περιβάλλον του συστήματος της διαδικασίας. Το βάρος της ανάλυσης δίνεται στο κοινωνικό σύστημα της διαδικασίας, το οποίο επεξεργάζεται τις επιρροές του εξωτερικού περιβάλλοντος ανάλογα με την εσωτερική του δομή και ως προς αυτό το σημείο το σύστημα της διαδικασίας είναι ανεξάρτητο από το εξωτερικό περιβάλλον. Εξαρτάται από αυτό ως προς τα συμβάντα, τις συνθήκες και τις καταστάσεις από τις οποίες αντλεί πληροφορίες⁹⁹. Η κριτική που της έχει ασκηθεί αφορά το κατά πόσο η διαδικασία μπορεί να εξουδετερώσει τα κοινωνικά χαρακτηριστικά και την κοινωνική θέση των διαδίκων ώστε ο δικαστής να αποφασίζει ανεπηρέαστος από αυτά¹⁰⁰.

⁹⁴ ό.π., σελ. 193.

⁹⁵ ό.π.

⁹⁶ ό.π., σελ. 193–194.

⁹⁷ ό.π., σελ. 194.

⁹⁸ Λαμπροπούλου, 1999, σελ. 171.

⁹⁹ Λαμπροπούλου, 1994, σελ. 194.

¹⁰⁰ ό.π., σελ. 195.

Σύμφωνα με τον Habermas, το μοντέρνο δίκαιο είναι τυπικό, επειδή στηρίζεται στην αρχή, σύμφωνα με την οποία οτιδήποτε δεν απαγορεύεται ρητώς επιτρέπεται, ατομικιστικό, επειδή καθιστά το μεμονωμένο άτομο φορέα υποκειμενικών δικαιωμάτων, υποχρεωτικό, επειδή προβλέπει κρατικές κυρώσεις και αναφέρεται μόνο σε νομότυπες συμπεριφορές, θετικό, επειδή θεμελιώνεται στις αποφάσεις ενός πολιτικού νομοθέτη και, τέλος, διαδικαστικά τεθειμένο, επειδή νομιμοποιείται μέσω μιας δημοκρατικής διαδικασίας¹⁰¹.

Σύμφωνα με τη διαδικαστική αντίληψη του δικαίου, του Habermas, οι πολίτες, συμμετέχοντας σε δημόσιους διαλόγους, μέσα από διάφορες μορφές επικοινωνίας, εκφράζουν και θεμελιώνουν τις εκάστοτε κρίσιμες απόψεις για τις προς ικανοποίηση ανάγκες, για τα κριτήρια που θα χρησιμοποιηθούν, για την ίση ή άνιση μεταχείριση χαρακτηριστικών περιπτώσεων¹⁰².

Χρειάζεται επομένως μια επικοινωνιακή συνεννόηση, ένας δημόσιος διάλογος που θα διεξάγεται με ίση μεταχείριση των συμμετεχόντων, με δημόσια χρήση της λογικής, ο οποίος θα υπόκειται στον επίσης δημόσιο έλεγχο των ανταλλασσόμενων επιχειρημάτων, ώστε να είναι δυνατή η επικράτηση του καλύτερου επιχειρήματος ή ενός ορθολογικού πορίσματος για το τι είναι δίκαιο, τι άδικο στην κρινόμενη περίπτωση¹⁰³.

Η συναίνεση σε αυτή την επικοινωνιακή διαδικασία είναι το ελάχιστο προαπαιτούμενο. Η διαδικαστική συναίνεση ως προς τις διαδικασίες θέσπισης και ως προς τις διαδικασίες εφαρμογής του δικαίου αρκεί ως ενοποιητικό στοιχείο του συνόλου των μελών της κοινωνίας¹⁰⁴. Η ηθολογική ουδετερότητα του δικαίου δεν μπορεί να στηρίζεται σε συναίνεση προς την ουσία, αφού οι διαφωνίες αρχίζουν όταν πρόκειται για ουσιαστικά θέματα, αλλά σε συναίνεση ως προς τη διαδικασία¹⁰⁵. Η διαδικαστική αυτή σύλληψη του δικαίου δεν είναι βέβαια καθαρά διαδικαστική, αλλά ενέχει και κάποια ουσία, επειδή προϋποθέτει διάλογο μεταξύ «ίσων και ελεύθερων» πολιτών¹⁰⁶. Ελευθερία και ισότητα για όλους είναι οι ηθικές αξίες που ενυπάρχουν στη σύλληψη αυτή¹⁰⁷. Η ελάχιστη ουσία που μπορεί και πρέπει να βρίσκει καθολική

¹⁰¹ Habermas, 1994, σελ. 67.

¹⁰² Σταθόπουλος στον πρόλογο Habermas, 1994, σελ. 35.

¹⁰³ ό.π.

¹⁰⁴ ό.π., σελ. 36.

¹⁰⁵ ό.π.

¹⁰⁶ ό.π., σελ. 38.

¹⁰⁷ ό.π.

συναίνεση των πολιτών μιας δημοκρατικής πολιτείας είναι αυτοί οι ουσιαστικοί συνταγματικοί κανόνες (ελευθερία και ισότητα) που κρίνονται, από άποψη συνταγματικής πολιτικής, ως μη αναθεωρήσιμοι¹⁰⁸.

Στην περίπτωση της πραγμάτωσης του ουσιαστικού ποινικού δικαίου, η Πολιτεία δεν καλείται να άρει απλώς κάποια αμφισβήτηση, να επιλύσει μια ιδιωτική διαφορά, αλλά να βλάψει σε ζωτικά αγαθά του – όπως είναι η ζωή, η ελευθερία, η περιουσία, η τιμή και η υπόληψη, η απρόσκοπτη ανάπτυξη της οικογενειακής, κοινωνικής και οικονομικής δραστηριότητας – το δράστη ενεργειών που διατάραξαν την αρμονική κοινωνική συμβίωση¹⁰⁹.

Η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων του διωκόμενου πολίτη αλλά και η διασφάλιση του κύρους της Πολιτείας προϋποθέτουν ως ελάχιστη εγγύηση την καθιέρωση και οργάνωση μιας αυστηρής διαδικασίας και τον καθορισμό αδιάβλητων οργάνων, επιφορτισμένων με το έργο της εφαρμογής του ουσιαστικού ποινικού δικαίου¹¹⁰. Στο άρθρο 20, παράγρ. 2 του Συντάγματος θεμελιώνεται

«το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης του ενδιαφερομένου (...) και για κάθε διοικητική ενέργεια ή μέτρο που λαμβάνεται σε βάρος των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του»¹¹¹.

Μέσω της θεμελιώδους, μη υποκείμενης σε αναθεώρηση, διάταξης του άρθρου 2, παράγρ. 1 του Συντάγματος,

«Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας»,

καθιερώνεται το προβάδισμα του ατομικού έναντι του κοινωνικού συμφέροντος. Αυτό προκύπτει και από το άρθρο 20, παράγρ. 2 του Συντάγματος και από το άρθρο 5, παράγρ. 1, του Συντάγματος. Παράλληλα καθιερώνεται η πρωταρχική υποχρέωση του Κράτους και των οργάνων του να σέβονται την αξία του ανθρώπου, δηλαδή να μην τον προσβάλλουν ως άτομο και ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, αλλά αντίθετα να φροντίζουν για την αποτροπή κάθε τέτοιας προσβολής¹¹².

Στην ίδια κατεύθυνση της προστασίας του ανθρώπου κινείται και το άρθρο 5, παράγρ. 1 του Συντάγματος για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας:

¹⁰⁸ ό.π., σελ. 38.

¹⁰⁹ Μπάκας, 1995, σελ. 17.

¹¹⁰ ό.π.

¹¹¹ ό.π., σελ. 26.

¹¹² ό.π., σελ. 26, 27, 28.

«Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη»¹¹³.

Από τις διεθνείς συμβάσεις με διατάξεις προστατευτικές των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, το προβάδισμα του ατομικού συμφέροντος στο πλαίσιο της ποινικής δίκης δίνει κυρίως η Ευρωπαϊκή Σύμβαση «για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών», που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4-11-1950 και κυρώθηκε τελειωτικά με το ν.δ. 53/1974 (Ε.Σ.Δ.Α.).¹¹⁴

Το άρθρο 28, παράγρ. 1 του Συντάγματος απένειμε στις διατάξεις την αξία κανόνων του εσωτερικού δικαίου, ασθενέστερων μεν από το Σύνταγμα, αλλά ισχυρότερων από τη λοιπή εσωτερική νομοθεσία¹¹⁵. Με την εφαρμογή της Ε.Σ.Δ.Α. διασφαλίζεται ένα ελάχιστο όριο προστασίας του κατηγορουμένου¹¹⁶ χωρίς να παρεμποδίζεται η υπέρ του ατόμου ύπαρξη και λειτουργία ευνοϊκότερων κανόνων του εσωτερικού δικαίου από αυτούς που εισάγει η ίδια¹¹⁷.

Με το άρθρο 25, παράγρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α., ο κατηγορούμενος αποκτά το ειδικό δικονομικό μέσο της ατομικής προσφυγής, το οποίο του επιτρέπει, αν παραβιαστούν τα από τη Σύμβαση προβλεπόμενα δικαιώματά του και αφού εξαντλήσει τα κατά το εσωτερικό δίκαιο ένδικα μέσα, να προσφύγει ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ή στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (άρθρα 31 και 48 της Σύμβασης)¹¹⁸.

Ασφαλώς, οι δικονομικοί τύποι επιβραδύνουν τη ροή της ποινικής διαδικασίας και ως προς αυτό εναρμονίζονται δύσκολα με την αρχή της επιτάχυνσης και της οικονομίας της δίκης. Όμως η επιβράδυνση αυτή αποτελεί ένα μικρό τίμημα για την προστατευτική λειτουργία τους, την ενίσχυση της ποιότητας και της αξιοπιστίας που παρέχουν στη ποινική διαδικασία¹¹⁹.

Η προδικασία – στάδιο της ποινικής διαδικασίας που εκτείνεται από την κίνηση της ποινικής δίωξης έως την έναρξη της εκδίκασης της ποινικής υπόθεσης – έχει ως βασικό αντικείμενο την συγκέντρωση και την αξιολόγηση του αποδεικτικού

¹¹³ Μπάκας, 1995, σελ. 28.

¹¹⁴ ό.π., σελ. 28–29.

¹¹⁵ ό.π., σελ. 29.

¹¹⁶ ό.π.

¹¹⁷ ό.π., σελ. 30.

¹¹⁸ ό.π.

¹¹⁹ ό.π., σελ. 17.

υλικού, που την αφορά και που είναι αναγκαίο για τον σχηματισμό πλήρους δικανικής πεποίθησης από το δικαστή που θα κληθεί να αποφανθεί σχετικά¹²⁰. Στο στάδιο αυτό είναι δυνατό να καταλήξει ακόμα και στην αμετάκλητη απαλλαγή του κατηγορουμένου και στη μέσω αυτής περάτωση της ποινικής δίκης, η οποία μπορεί να επέλθει και λόγω οριστικής παύσης της ποινικής δίωξης ή κήρυξη της τελευταίας απαράδεκτης (άρθρο 370 ΚΠΔ).¹²¹

Η αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας βρίσκεται στο επίκεντρο της ανακριτικής δραστηριότητας και επιβάλλει την προς κάθε κατεύθυνση αναζήτηση των αποδεικτικών μέσων είτε αυτά είναι επιβαρυντικά είτε ευνοϊκά για τον κατηγορούμενο¹²². Κατά την ανάκριση εξετάζεται και βεβαιώνεται όχι μόνο η ενοχή αλλά και η αθωότητα του κατηγορουμένου, καθώς και κάθε στοιχείο που αφορά την προσωπικότητά του και επηρεάζει την επιμέτρηση της ποινής.¹²³

Η αρχή του άρ. 241 του Κ.Π.Δ., ότι

«η ανάκριση γίνεται πάντοτε εγγράφως και χωρίς δημοσιότητα και για κάθε ανακριτική πράξη συντάσσεται έκθεση, σύμφωνα με τους νόμιμους τύπους»¹²⁴,

καθώς και η αρχή της μυστικότητας έναντι τρίτων – μη διαδίκων¹²⁵ διέπουν την προδικασία. Η μυστικότητα αυτή που έχει προσωρινό χαρακτήρα, ιδίως όταν ακολουθεί η ακροαματική εξέταση της υπόθεσης¹²⁶, συμβάλλει ουσιαστικά στην προστασία του ατόμου και ιδιαίτερα του κατηγορουμένου, ο οποίος πλήττεται καίρια και συχνά ανεπανόρθωτα από τις πρόωρες διαρροές της ανάκρισης. Η μυστικότητα αποτελεί εγγύηση προστασίας του κατηγορουμένου, του παθόντος ή και τρίτου από πρόωρες προσβολές της τιμής, της υπόληψής του¹²⁷ κ.λ.π.

Ο νομοθέτης καθιερώνει μια περιορισμένη και υπό ειδικές προϋποθέσεις κάμψη της αρχής της μυστικότητας της προδικασίας ως προς τρίτους, που δικαιολογούν έννομο συμφέρον, επιτρέποντας να τους δίδονται αντίγραφα των εγγράφων της προανάκρισης¹²⁸ ύστερα όμως από συνεκτίμηση του έννομου

¹²⁰ ό.π., σελ. 37-38.

¹²¹ ό.π., σελ. 37.

¹²² ό.π., σελ. 40-41.

¹²³ ό.π., σελ. 42.

¹²⁴ ό.π., σελ. 49.

¹²⁵ ό.π., σελ. 59.

¹²⁶ ό.π., σελ. 61.

¹²⁷ ό.π., σελ. 64.

¹²⁸ ό.π., σελ. 65-66.

συμφέροντος και κινδύνου βλάβης του ανακριτικού έργου¹²⁹. Ως έννομο συμφέρον νοείται κάθε υλικό ή και απλώς ηθικό του αιτούντος τρίτου, τον οποίο αφορά. Συνεπώς, εύλογα αποκλείεται η αίτηση που θα θεμελιωνόταν απλά σε επίκληση ηθικού ή κοινωνικού συμφέροντος¹³⁰. Είναι φανερό ότι οι περιορισμένες νομοθετικές εξαιρέσεις της αρχής της μυστικότητας της ποινικής προδικασίας έρχονται σε κραυγαλέα αντίθεση με τη συχνότητα των παραβάσεων της από τα ΜΜΕ.¹³¹ Πλήρη γνώση της δικογραφίας δικαιούνται οι διάδικοι και ιδίως ο κατηγορούμενος, αφού είναι ουσιώδης προϋπόθεση για την απολογία και την υπεράσπισή του¹³².

Από το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου απορρέει και η βασική αρχή ότι το βάρος απόδειξης στη ποινική διαδικασία φέρει η Πολιτεία¹³³ και ποτέ ο κατηγορούμενος¹³⁴. Δηλαδή δεν είναι ο κατηγορούμενος που πρέπει να αποδείξει την αθωότητά του, αλλά ο εγκαλών και η εισαγγελική αρχή που πρέπει να αποδείξουν την ενοχή του¹³⁵. Ο κατηγορούμενος φέρει απλά ένα βάρος επίκλησης ενός ή περισσοτέρων περιστατικών που μπορεί να θεμελιώσουν την άρση του άδικου (του καταλογισμού κλπ)¹³⁶.

Κατά τη διαδικασία συγκέντρωσης των αποδείξεων κυριαρχούν και οι ακόλουθες αρχές:

Η αρχή της αναγκαίας αναλογίας εγκλήματος – ποινής, σύμφωνα με την οποία ενδείκνυται ιδιαίτερη φειδώ ή και απόλυτη απαγόρευση επιβάλλεται ως προς την απόφαση και τη λήψη επαχθούς χαρακτήρα μέτρων δικονομικού καταναγκασμού, ιδιαίτερα όταν η ποινική υπόθεση είναι μικρής βαρύτητας¹³⁷. Ο δείκτης του επαχθούς, η ένταση και η διάρκεια ενός μέτρου δικονομικού καταναγκασμού πρέπει να βρίσκεται σε ευθέως ανάλογη σχέση με τη βαρύτητα του εγκλήματος του οποίου η τέλεση διερευνάται¹³⁸.

Η αρχή του προσήκοντος βαθμού υπονομίας ή ισχύος των αποδείξεων σύμφωνα με την οποία όσο βαρύτερο είναι το μέτρο δικονομικού καταναγκασμού ή όσο δυσμενέστερη είναι η δικονομική θέση του κατηγορουμένου τόσο περισσότερο

¹²⁹ ό.π., σελ. 67.

¹³⁰ ό.π., σελ. 67.

¹³¹ ό.π., σελ. 68.

¹³² ό.π., σελ. 76.

¹³³ ό.π., σελ. 81.

¹³⁴ ό.π., σελ. 80.

¹³⁵ ό.π., σελ. 82.

¹³⁶ ό.π., σελ. 84.

¹³⁷ ό.π., σελ. 89.

¹³⁸ ό.π., σελ. 90.

αυξημένος πρέπει να είναι ο βαθμός αποδεικτικής πιθανολόγησης στον οποίο το εκάστοτε αρμόδιο όργανο θεμελιώνει την απόφασή του¹³⁹. Έτσι, ενώ για την κίνηση της ποινικής δίωξης αρκούν απλές ενδείξεις ενοχής του κατηγορουμένου, για την παραπομπή του στο ακροατήριο απαιτούνται αποχρώσεις (ικανές ή επαρκείς) ενδείξεις ενοχής και για την καταδίκη του απαιτείται πλήρης βεβαιότητα όσον αφορά την ενοχή του¹⁴⁰.

Η αρχή της αναλογικότητας *lato sensu* ή αρχή απαγόρευσης του υπέρμετρου, με τις επιμέρους αρχές της αναγκαιότητας, της προσφορότητας και της *stricto sensu* αναλογικότητας που εμπεριέχει, προορίζεται να εξασφαλίσει ένα στοιχειώδες πλέγμα προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων τα οποία απειλούνται στο πλαίσιο της ποινικής δίκης και ιδίως στο στάδιο της ποινικής προδικασίας¹⁴¹.

Η αρχή της αναλογικότητας *latu sensu* δεσμεύει τόσο τον κοινό νομοθέτη όσο και τον εφαρμοστή του δικαίου, να θεωρήσει αντισυνταγματική και να μην εφαρμόσει μια διάταξη που αντίκειται στην αρχή αυτή, σύμφωνα με την οποία οι περιορισμοί των ατομικών δικαιωμάτων δεν είναι ανεκτοί παρά μόνο στο βαθμό που είναι πρόσφοροι, αναγκαίοι και ανάλογοι του δημοσίου συμφέροντος, χάριν του οποίου επιβλήθηκαν¹⁴². Αυτή η σημαντική αρχή του δικαίου εκτείνει τη λειτουργία της σε όλο το φάσμα του δημοσίου δικαίου, όπου συγκρούεται το δημόσιο με το ιδιωτικό συμφέρον¹⁴³.

Η αρχή της προσφορότητας μιας ανακριτικής πράξης επιβάλλει μια διερεύνηση του κατά πόσο η πράξη αυτή αν διαταχθεί, είναι ικανή να πετύχει ή να συνεισφέρει αποφασιστικά στην πραγμάτωση του μέσω αυτής επιδιωκόμενου σκοπού¹⁴⁴.

Η αρχή της αναγκαιότητας επιβάλλει ανάμεσα στις περισσότερες πρόσφορες δικονομικές πράξεις που προϋποθέτουν επέμβαση σε ατομικά δικαιώματα να επιλεγεί εκείνη που θα συνιστά τη συγκριτικά μικρότερη προσβολή του ατόμου¹⁴⁵.

Η αρχή της αναλογικότητας επιβάλλει μια στάθμιση της βλάβης του ατομικού δικαιώματος από τη μια και του οφέλους που προκύπτει για το δημόσιο συμφέρον από την άλλη. Για τον προσδιορισμό της βλάβης του ατομικού συμφέροντος θα

¹³⁹ ό.π., σελ. 90.

¹⁴⁰ ό.π., σελ. 91.

¹⁴¹ ό.π., σελ. 91-92.

¹⁴² ό.π., σελ. 92.

¹⁴³ ό.π.

¹⁴⁴ ό.π., σελ. 93.

¹⁴⁵ ό.π.

χρησιμοποιηθούν ιδίως ως κριτήρια το είδος, η ένταση και η διάρκεια της προσβολής. Για τον καθορισμό της ωφέλειας του δημόσιου συμφέροντος θα εξεταστεί η βαρύτητα της πράξης, το αναμενόμενο ύψος ποινής, ο βαθμός ενδείξεων ενοχής και η αποδοτικότητα της δικονομικής πράξης¹⁴⁶.

Η πραγμάτωση των παραπάνω συνταγματικών αρχών προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό από την ευαισθησία σε θέματα προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων και από τη συνείδηση ευθύνης των δικαστικών λειτουργών και γενικά των φορέων του ανακριτικού έργου.¹⁴⁷ Ιδιαίτερα κρίσιμο από αυτή την άποψη είναι το στάδιο της προανάκρισης, κατά το οποίο την εποπτεία του ανακριτικού έργου έχει ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών, ως φορέας της δικαστικής λειτουργίας. Αυτή αποτελεί την εγγύηση διαφύλαξης και προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων. Είναι όμως πραγματική και ουσιαστική μόνο εφόσον ο εισαγγελικός λειτουργός εμφορείται από πνεύμα αντικειμενικότητας και αμεροληψίας¹⁴⁸.

Κατά το άρθρο 15 του ΚΠΔ, κρίνονται ως εξαιρετέα τα δικαστικά πρόσωπα, μεταξύ των οποίων και οι εισαγγελείς, αν προκαλέσουν ή προκαλούν υπόνοιες μεροληψίας, δηλαδή αν υπάρχουν γεγονότα που μπορούν να δικαιολογήσουν εμφανώς δυσπιστία ως προς την αμεροληψία τους¹⁴⁹. Όσον αφορά στο δικαστή ή τον εισαγγελέα, η μεροληψία αυτή θα πρέπει να έχει εκδηλωθεί με ενέργειες που δεν ανάγονται στην εκτέλεση των κυρίως δικαστικών καθηκόντων τους.¹⁵⁰ Λόγος εξαίρεσης είναι και η πρόωρη έκφραση γνώμης ή άποψης σχετικά με την ενοχή του κατηγορουμένου, που προδίδει προκατάληψη συρρικνώνοντας την αμεροληψία του δικαστικού (εισαγγελικού) λειτουργού στην ενάσκηση των καθηκόντων του καθώς και κάθε αθέμιτη πράξη στην οποία προέβη κατά τη διάρκεια της προδικασίας¹⁵¹.

Το άρθρο 104, παράγρ. 4 του ΚΠΔ, που εφαρμόζεται τόσο στην κύρια ανάκριση όσο και στη προανάκριση, ορίζει ότι

«σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να απαγορευθεί η επικοινωνία του κατηγορουμένου με το συνήγορό του».

Αυτή η ανεμπόδιστη και ελεύθερη επικοινωνία εκτείνεται στην προφορική, γραπτή, αλλά και με οποιοδήποτε άλλο τρόπο επικοινωνία. Δεν υπόκειται σε περιορισμούς

¹⁴⁶ ό.π., σελ. 94.

¹⁴⁷ ό.π.

¹⁴⁸ ό.π.

¹⁴⁹ ό.π., σελ. 111.

¹⁵⁰ ό.π., σελ. 112.

¹⁵¹ ό.π., σελ. 113-114.

συχνότητας ή διάρκειας, ενώ πρέπει να είναι εντελώς ελεύθερη, χωρίς δηλαδή παρακολούθηση από κανέναν¹⁵².

Η υποχρέωση του ανακρίνοντος να ανακοινώσει στον κατηγορούμενο την κατηγορία που του αποδίδεται βρίσκει έρεισμα και στο άρθρο 5 παράγρ. 2 της Ε.Σ.Δ.Α. που κυρώθηκε αρχικά με το ν. 2329/1953 και τελικά με το ν.δ. 53/1974 και έχει αυξημένη μεν βάση το άρθρο 23 του Συντάγματος, τυπική ισχύ:

«παν συλληφθέν πρόσωπο δέον να πληροφορείται κατά το δυνατόν το συντομότερον και εις γλώσσαν την οποία εννοεί τους λόγους της συλλήψεώς του, ως και πάσαν διατυπωμένην εναντίον του κατηγορίαν».

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 6, παράγρ. 3 στ. ε' ΕΣΔΑ

«πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να τύχη δωρεάν διερμηνέως, εάν δεν εννοεί ή δεν ομιλεί την χρησιμοποιουμένην εις το Δικαστήριον γλώσσαν».

Ο Άρειος Πάγος αφού μνημονεύει τις παραπάνω διατάξεις της Σύμβασης της Ρώμης δέχεται ότι από το συνδυασμό τους

«σαφώς συνάγεται ότι πρέπει το συντομότερον να λάβει γνώσιν της κατ' αυτού κατηγορίας ο κατηγορούμενος εις την προδικασίαν, ως επίσης πρέπει να διορίζεται δι' αυτόν διερμηνεύς, όπερ καθιεροί και το άρθρο 233 ΚΠΔ τόσον εις την προδικασίαν όσον και εις την επ' ακροατηρίω διαδικασίαν»¹⁵³.

Επειδή όμως ο κατηγορούμενος κατά κανόνα δεν είναι σε θέση να εκτιμήσει τις πραγματικές και νομικές διαστάσεις της γνωστοποιούμενης σ' αυτόν κατηγορίας, καθώς και την ιδιαίτερη δικονομική θέση του και τους κινδύνους που απορρέουν από αυτή, στο άρθρο 103 ΚΠΔ αλλά και στο άρθρο 273, παράγρ. 2 ΚΠΔ καθιερώνεται ιδιαίτερη υποχρέωση του ανακρίνοντος να εξηγήσει στον κατηγορούμενο τα δικονομικά του δικαιώματα αλλά και να συντάξει έκθεση για την εξήγηση και για την απάντηση του κατηγορουμένου, ο οποίος και υπογράφει τη σχετική έκθεση¹⁵⁴. Η απολογία του κατηγορουμένου, για να λειτουργήσει ως μέσο υπεράσπισής του, απαιτεί την προηγούμενη γνώση όλων των στοιχείων της δικογραφίας¹⁵⁵ (άρθρο 101

¹⁵² ό.π., σελ. 320.

¹⁵³ ό.π., σελ. 331.

¹⁵⁴ ό.π.

¹⁵⁵ ό.π., σελ. 337.

ΚΠΔ, άρθρο 104 ΚΠΔ)¹⁵⁶. Η αδυναμία του κατηγορουμένου να έχει πρόσβαση στα στοιχεία και τα έγγραφα της ανάκρισης, κυρίως σε εκείνα που άμεσα ή έμμεσα θεμελιώνουν ή ενισχύουν την εις βάρος του κατηγορία, καθιστά αδύνατη την πραγματική και ουσιαστική άσκηση του δικαιώματος ακρόασής του (άρθρο 20 του Συντάγματος), που έχει ως ουσιαστική προϋπόθεση την προηγούμενη γνώση των κρίσιμων κατά περίπτωση στοιχείων του φακέλου¹⁵⁷.

Η παραβίαση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου που προβλέπονται για την προδικασία και το ακροατήριο επισύρει απόλυτη ακυρότητα της ποινικής διαδικασίας, εφόσον αφορούν «την εμφάνιση, την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση του κατηγορουμένου και την άσκηση των δικαιωμάτων που του παρέχονται, στις περιπτώσεις και με τις διατυπώσεις που επιβάλλει ο νόμος» (άρθρο 171, παράγρ. 1δ, ΚΠΔ)¹⁵⁸.

Επομένως, ορισμένες κατηγορίες αποδεικτικών απαγορεύσεων επιβάλλουν την κάμψη της αρχής της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας ενώπιον της υπέρτερης ανάγκης για την προστασία θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων, αφού η αναζήτηση της αλήθειας δεν επιτρέπεται με οποιοδήποτε τίμημα¹⁵⁹. Απαγορευμένη είναι η χρήση οποιουδήποτε αποδεικτικού μέσου που προσβάλλει το σκληρό πυρήνα της προσωπικότητας, ο οποίος εμπεριέχει τόσο την προστασία της ανθρώπινης αξίας από βασανιστήρια ή άλλες σκληρές μεταχειρίσεις που προσβάλλουν τη σωματική και ψυχική ακεραιότητα όσο και την προστασία της ιδιωτικής σφαίρας του προσώπου¹⁶⁰. Η προστασία της σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας καθώς και της αξιοπρέπειας του προσώπου επιβάλλεται στο θετικό μας δίκαιο με ιδιαίτερη έμφαση στο Σύνταγμα (ιδίως τα άρθρα 2, παράγρ. 1 και άρθρο 7, παράγρ.2)¹⁶¹. Η προστασία αυτή ενισχύεται και εξειδικεύεται και από αντίστοιχες ποινικές διατάξεις, όπως είναι το άρθρο 239 ΠΚ καθώς επίσης και κυρίως τα άρθρα 137 Α έως 137Δ που εισήχθησαν με το νόμο 1500/1984 και απαγορεύουν τα βασανιστήρια καθώς και άλλες προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας¹⁶², το άρθρο 19 του Συντάγματος που απαγορεύει κάθε προσβολή του απορρήτου των επιστολών καθώς και της ελεύθερης

¹⁵⁶ ό.π., σελ. 340.

¹⁵⁷ ό.π., σελ. 356.

¹⁵⁸ ό.π., σελ. 79.

¹⁵⁹ ό.π., σελ. 362.

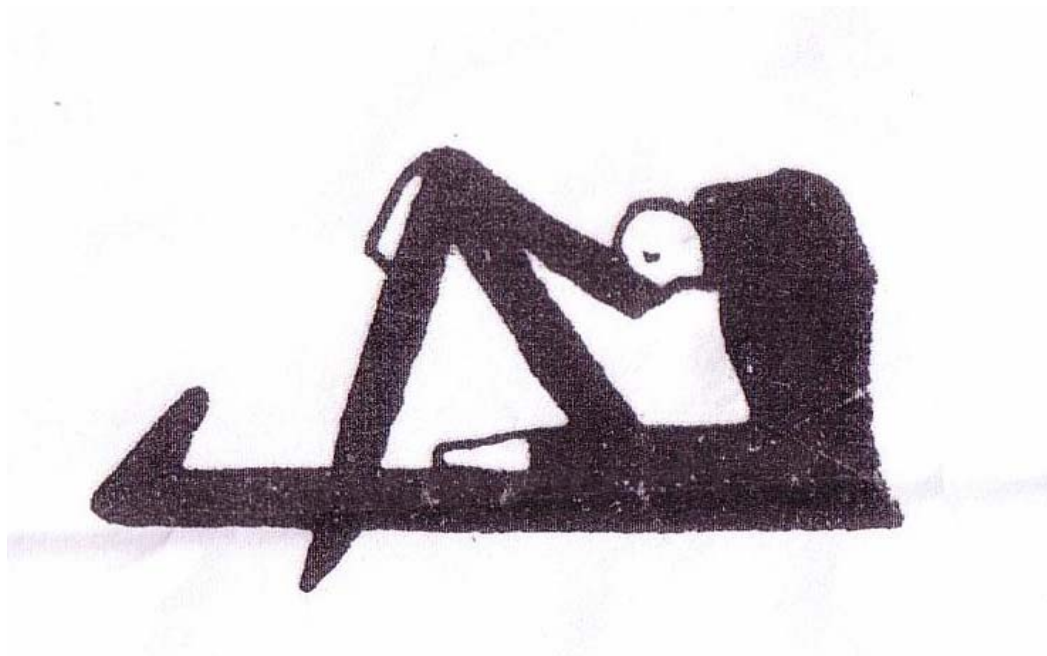
¹⁶⁰ ό.π.

¹⁶¹ ό.π., σελ. 362–364.

¹⁶² ό.π., σελ. 365.

ανταπόκρισης ή επικοινωνίας με οποιοδήποτε άλλο τρόπο¹⁶³. Η κατ' εξαίρεση αποδέσμευση της δικαστικής αρχής από το απόρρητο επιτρέπεται από το νόμο «για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων» (άρθρο 112, παράγρ. 1 του Συντάγματος)¹⁶⁴.

Στην υπόθεση Πολκ, υπό το πρόσχημα της αναζήτησης της αλήθειας, σημειώθηκαν πολλές παραβιάσεις των ατομικών δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων. Η μη τήρηση των δικονομικών κανόνων είχε ως αποτέλεσμα τη μεταμόρφωση του κατηγορούμενου Γρηγόρη Στακτόπουλου από υπερασπιστή της αθωότητάς του σε κατήγορο του εαυτού του! Όταν ο Στακτόπουλος εμφανίστηκε στο δικαστήριο είχε πλέον πεισθεί ότι η καταδίκη για το φόνο του Πολκ ήταν το μικρότερο κακό που του επιφύλασσε η μοίρα του και πως αν αρνιόταν να ομολογήσει τη συμμετοχή του στο έγκλημα, τότε ολομόναχος κι εγκατελειμμένος από όλους, όπως ήταν αυτός και η οικογένειά του, «θα σαρώνονταν ανεπανόρθωτα από τις ασυγκράτητες δυνάμεις που τον κρατούσαν στα χέρια τους»¹⁶⁵.

Το σκίτσο είναι του Κάφκα από το βιβλίο Γράμμα στον Πατέρα

¹⁶³ ό.π., σελ. 365.

¹⁶⁴ ό.π., σελ. 366.

¹⁶⁵ Χατζηαργύρης, 1975, σελ. 157.

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΠΟΛΚ

Η δολοφονία του δημοσιογράφου Τζωρτζ Πολκ απασχόλησε όχι μόνο την ελληνική δικαιοσύνη αλλά και τον πολιτικό κόσμο της Ελλάδας, Αμερικής και Αγγλίας, τα ΜΜΕ και την κοινή γνώμη. Το αν βρέθηκαν ή κατασκευάστηκαν οι ένοχοι συζητείται ακόμα και σήμερα...

Την Κυριακή 16 Μαΐου 1948 γύρω στις 8 π.μ., δύο νεαροί Θεσσαλονικείς νοίκιασαν μία βάρκα και βγήκαν για βόλτα στο Θερμαϊκό κοντά στην περιοχή του Λευκού Πύργου. Η βαρκάδα πήγαινε καλά¹⁶⁶ ώσπου ο βαρκάρης, Λάμπρος Αντώναρος, διέκρινε στα ήσυχα νερά ένα μαύρο πράγμα¹⁶⁷ να επιπλέει λίγα εκατοστά κάτω από την επιφάνεια του νερού¹⁶⁸. Οι νεαροί φοβήθηκαν και ο βαρκάρης τους έβγαλε στη στεριά. Από τις φωνές των νεαρών μαζεύτηκε κόσμος. Ο βαρκάρης μαζί με άλλους περισυνέλεξε το ανθρώπινο σώμα που επέπλεε. Ήταν μπρούμυτα, τα χέρια και τα πόδια ήταν δεμένα χαλαρά με σκοινί που δε χρησιμοποιείται σε βάρκα, ενώ τα μάτια του πτώματος, σύμφωνα με την κατάθεσή του, δεν ήταν δεμένα¹⁶⁹. Στο πίσω μέρος του κεφαλιού υπήρχε μια τρύπα από σφαίρα, η οποία είχε βγει από τη μύτη του θύματος¹⁷⁰.

Το πτώμα ανήκε στον Αμερικανό δημοσιογράφο Τζωρτζ Πολκ. Καταγόταν από μια οικογένεια που είχε διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην κοινωνική, πολιτική και οικονομική ζωή των Η.Π.Α. Ο Τζέιμς Κ. Πολκ (1795 – 1849) υπήρξε ο 11^{ος} Πρόεδρος των ΗΠΑ (1845 – 1849). Ο Τζωρτζ Πολκ εγκατέλειψε το Τέξας για να εγκατασταθεί στην Αλάσκα, όπου συνέχισε τις σπουδές του και αποφοίτησε από το εκεί Πανεπιστήμιο. Έλαβε μέρος σε εξερευνητική αποστολή του ποταμού Γιούκον και οι εμπειρίες του από την Αλάσκα δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα «Fort Worth Press» της γενέτειράς του. Το 1939, έφυγε για την Άπω Ανατολή, την Ιαπωνία και την Κίνα. Εκεί εργάστηκε ως μαθητευόμενος ρεπόρτερ σε αγγλόφωνη εφημερίδα της Σαγκάης. Όταν ο πόλεμος φαινόταν πια αναπόφευκτος απογοητευμένος έφυγε για την Ευρώπη. Στο Παρίσι εργάστηκε ως ανταποκριτής της εφημερίδας «New York Herald Tribune» και στις αρχές του 1940 επέστρεψε στις ΗΠΑ, συνεχίζοντας να εργάζεται

¹⁶⁶ Ζαούσης, 1995, σελ. 38.

¹⁶⁷ Βούρβαχης, 2003, σελ. 91.

¹⁶⁸ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 19.

¹⁶⁹ Βούρβαχης, 2003, σελ. 91.

¹⁷⁰ Keeley, 1991, σελ. 29.

στην ίδια εφημερίδα, αφού παράλληλα σπούδαζε στο Columbia University. Μετά την είσοδο των ΗΠΑ στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κατετάγη στην αεροπορία του Ναυτικού και συμμετείχε στις επιχειρήσεις του Νότιου Ειρηνικού¹⁷¹. Ως έφεδρος αξιωματικός τραυματίστηκε σοβαρά στο στομάχι και στο πρόσωπο, στο Γκουανταλκανάλ του Ειρηνικού, όταν το στρατιωτικό αεροπλάνο που τους μετέφερε καταρρίφθηκε, με αποτέλεσμα να κάνει πλαστική εγχείριση στη μύτη και να προσέχει στο εξής πολύ την τροφή του: έπρεπε να είναι λίγη και επιλεγμένη¹⁷². Αφού νοσηλεύτηκε επί ένα χρόνο επέστρεψε στις ΗΠΑ και συνέχισε να εργάζεται ως ρεπόρτερ στην ίδια εφημερίδα. Ως δημοσιογράφος κάλυψε την ίδρυση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και στις αρχές του 1946 βρέθηκε στη Γερμανία, όπου ως ελεύθερος ρεπόρτερ και ανταποκριτής του αμερικανικού ραδιοφωνικού δικτύου Columbia Broadcasting System (C.B.S.) και του περιοδικού Newsweek παρακολούθησε τη δίκη της Νυρεμβέργης. Στη συνέχεια πήγε στη Μέση Ανατολή, που τελούσε υπό αγγλική κυριαρχία, συμμετέχοντας σε ομάδα δημοσιογράφων του C.B.S. Την αγγλική πολιτική κυριαρχία την είχε γνωρίσει και στη Σαγκάη, τη Σιγκαπούρη, τη Μπούρμα, την Αίγυπτο και την Ινδία και είχε ήδη εκφράσει τη δυσαρέσκεια και την αντιπάθειά του προς την ιμπεριαλιστική πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας¹⁷³.

Φημιζόταν για το θάρρος του να ταξιδεύει όπου υπήρχαν ειδήσεις και για την ικανότητά του να τις αναμεταδίδει αντικειμενικά¹⁷⁴. Στην Ελλάδα πρωτοήρθε τον Ιανουάριο του 1947 και σε ένα από τα ταξίδια του γνώρισε, ερωτεύτηκε και παντρεύτηκε την όμορφη ελληνίδα Ρέα Κοκκώνη, αεροσυνοδό της ΤΑΕ, του πρώτου αερομεταφορέα, προδρόμου της «Ολυμπιακής»¹⁷⁵. Λίγους μήνες πριν από το μοιραίο ταξίδι του στη Θεσσαλονίκη εγκαταστάθηκε μαζί της στην Αθήνα¹⁷⁶.

Κύριος στόχος του ταξιδιού του στη Θεσσαλονίκη ήταν να περάσει στο «βουνό» και να πάρει συνέντευξη από το Μάρκο Βαφειάδη, αρχιστράτηγο του Δημοκρατικού Στρατού και πρωθυπουργό της «Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης» που είχε σχηματιστεί το Δεκέμβριο¹⁷⁷.

Η δολοφονία του Πολκ συνέπεσε με την πιο κρίσιμη στιγμή του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα. Οι Αμερικανοί είχαν αναλάβει από τους Βρετανούς, με την

¹⁷¹ Βούρβαχης, 2003, σελ. 21-22.

¹⁷² Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 11.

¹⁷³ Βούρβαχης, 2003, σελ. 21-22.

¹⁷⁴ Keeley, 1991, σελ. 32.

¹⁷⁵ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 11.

¹⁷⁶ Keeley, 1991, σελ. 32.

¹⁷⁷ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 11.

εξαγγελία του «Δόγματος Τρούμαν» (10.3.1947) την κηδεμονία της χώρας μας και είχαν αποφασίσει να καταστείλουν με τα όπλα την κομμουνιστική ανταρσία¹⁷⁸. Τριακόσια εκατομύρια δολάρια¹⁷⁹ προέβλεπε το πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας για την ανοικοδόμηση της Ελλάδας μετά τις καταστροφές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και των προγενέστερων φάσεων του εμφυλίου¹⁸⁰.

Στο στρατιωτικό τομέα, ο στρατηγός Βαν Φλητ ήρθε το Φεβρουάριο του 1948 ως υπερκυβερνήτης και αρχιστράτηγος, αγνοώντας την ελληνική στρατιωτική ηγεσία, με σκοπό μέχρι τέλος του έτους να έχει επέλθει η πλήρης ήττα των κομμουνιστικών «συμμοριακών» δυνάμεων και ο τερματισμός του εμφυλίου¹⁸¹. Στον τομέα της οικονομίας, παρά το χρήμα που από το φθινόπωρο του 1947 αρχίζει να έρχεται, ανθούν κυρίως η κερδοσκοπία και το λαθρεμπόριο των προϊόντων της U.N.R.R.A. (United Nations Relief and Rehabilitation Administration)¹⁸².

Η Θεσσαλονίκη ήταν η πόλη που ένωνε την «Ελεύτερη Ελλάδα», δηλαδή αυτήν που βρισκόταν υπό την κυριαρχία των ανταρτών με την υπόλοιπη Ελλάδα. Κι όπως πολύ χαρακτηριστικά είπε από το CBS ο αμερικανός δημοσιογράφος Ουϊνστον Μπαρνέτ, τον Αύγουστο του 1948, είτε οι κομμουνιστές σκότωσαν τον Πολκ είτε οι ακροδεξιοί,

«επιλέγοντας το λιμάνι της Θεσσαλονίκης, η κάθε πλευρά άφηνε το έγκλημα στην «αυλόπορτα» της άλλης»¹⁸³.

Όταν έφτασε ο Πολκ στη Θεσσαλονίκη επικρατούσε ένα κλίμα φόβου, έντονης αστυνόμευσης, διασκέψεων και παρασυμβουλιών. Ένα χρόνο νωρίτερα είχε δολοφονηθεί ο Γιάννης Ζεύγος σε απόσταση λιγότερη των δύο χιλιομέτρων¹⁸⁴ από το ξενοδοχείο «Μεντιτερανέ» όπου συνεδρίαζε η «Ειδική Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Βαλκάνια» (United Nations Special Commission on the Balkans, UNSCOB), η οποία θα κατάρτιζε μια έκθεση για τον ΟΗΕ σχετικά με τις παραβιάσεις των συνόρων μας από τους βόρειους γείτονες. Η επιτροπή αυτή αποτελούσε έναν ακόμη λόγο για τη συγκέντρωση στη συμπρωτεύουσα διπλωματών, δημοσιογράφων και πρακτόρων¹⁸⁵.

¹⁷⁸ ό.π., σελ. 12.

¹⁷⁹ ό.π.

¹⁸⁰ Keeley, 1991, σελ. 47.

¹⁸¹ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 13.

¹⁸² ό.π., σελ. 14.

¹⁸³ ό.π., σελ. 15.

¹⁸⁴ Χατζόπουλος, 1977, σελ. 242.

¹⁸⁵ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 15.

Σύμφωνα με το Γρηγόρη Στακτόπουλο, τις μέρες της δολοφονίας του Πολκ τα μέλη της Επιτροπής διερευνούσαν αν καταγγελίες της Ελλάδος, ότι οι αντάρτες μπαινόβγαιναν ελεύθερα στη Γιουγκοσλαβία, τη Βουλγαρία και την Αλβανία, ήταν σωστές¹⁸⁶. Όταν η Ελλάδα κατήγγειλε ότι οι κυνηγημένοι αντάρτες έμπαιναν σε ξένες χώρες, τα μέλη της Επιτροπής πήγαιναν επί τόπου και έκαναν έρευνα¹⁸⁷.

Παρατηρώντας κανείς τις γνωστές κινήσεις του Πολκ στην Ελλάδα διαπιστώνει ότι επιδίωκε:

1. ένα «πέραςμα στο βουνό», όπου θα έπαιρνε συνέντευξη από τον Μάρκο Βαφειάδη, γεγονός που θα συνιστούσε μεγάλη δημοσιογραφική επιτυχία¹⁸⁸.
2. τον ειρηνικό τερματισμό του εμφυλίου πολέμου και
3. την αποκάλυψη των σκανδάλων των τότε κυβερνήσεων¹⁸⁹.

Οι επιδιώξεις αυτές έρχονταν σε αντίθεση με την επίσημη αμερικανική κυβερνητική θέση που ήταν: καμιά επαφή των Αμερικανών δημοσιογράφων με τους κομμουνιστές, δια των όπλων λήξη του εμφυλίου, με νίκη του Ελληνικού Εθνικού Στρατού και παροχή βοήθειας στην ελληνική κυβέρνηση και στο στρατό¹⁹⁰.

Όπως ήταν αναμενόμενο η κινητοποίηση των ελληνικών κρατικών και διωκτικών αρχών ήταν άμεση. Το ίδιο και το ενδιαφέρον των διπλωματικών αρχών της Αμερικής και της Αγγλίας, αλλά και των άλλων υπηρεσιών και αποστολών τους, που βρίσκονταν τότε στη χώρα μας, λόγω του εμφυλίου πολέμου¹⁹¹.

Το κύριο έργο της διαλεύκανσης της υπόθεσης ανέλαβε, λόγω του τόπου τέλεσης του εγκλήματος, η Αστυνομική Διεύθυνση Θεσσαλονίκης, Διευθυντής της οποίας ήταν ο Απόστολος Ξανθόπουλος, Υποδιευθυντής ο Σπύρος Τριανταφύλλου και ειδικότερα το Τμήμα Γενικής Ασφαλείας Θεσσαλονίκης, με επικεφαλής τον ταγματάρχη Νικ. Μουσχουντή και τους υπ' αυτόν αξιωματικούς Γεώργιο Τσόνο, Κωνσταντίνο Κωστόπουλο, Σπ. Σκουλαρίκη¹⁹². Παράλληλα και με τρόπο ανταγωνιστικό, διεξάγονταν έρευνες και από τις Αστυνομικές Διευθύνσεις Αθηνών και Πειραιώς, Διευθυντές των οποίων ήταν ο Άγγελος Έβερτ και Ιωάννης

¹⁸⁶ Χατζόπουλος, 1977, σελ. 303.

¹⁸⁷ ό.π.

¹⁸⁸ Βούλτεψης, 2002, σελ. 32.

¹⁸⁹ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 16.

¹⁹⁰ ό.π.

¹⁹¹ Βούρβαχης, 2003 σελ. 51.

¹⁹² ό.π.

Πανόπουλος αντιστοίχως, από τη Στρατιωτική Αστυνομία (ΕΣΑ) και από το Γ΄ Σώμα Στρατού, λόγω του εμφυλίου¹⁹³.

Άμεση συμμετοχή στις έρευνες για τον εντοπισμό των ενόχων είχαν και αμερικανικές και αγγλικές υπηρεσίες. Μια από αυτές ήταν η Αγγλική Αστυνομική Αποστολή¹⁹⁴, μέλη της οποίας ήδη βρίσκονταν στην Ελλάδα, με σκοπό την οργάνωση της Ελληνικής Αστυνομίας και Χωροφυλακής, συνεπικουρούμενη και από την αγγλική μυστική υπηρεσία «Ιντέλλιτζενς Σέρβις»¹⁹⁵.

Το αμερικανικό ραδιόφωνο C.B.S., στο οποίο εργαζόταν ο Πολκ, έστειλε αμέσως δύο έμπειρους δημοσιογράφους τους Winston Burdett και John Secondari να ερευνήσουν την υπόθεση και να βρίσκονται σε άμεση επαφή με τις ελληνικές και αμερικανικές αρχές¹⁹⁶.

Η Ένωση Συγγραφέων – Δημοσιογράφων Εξωτερικού συνέστησε την επιτροπή Lippmann, η οποία προσέλαβε ως τεχνικό της σύμβουλο τον στρατηγό William G. Donovan, πρώην αρχηγό του Γραφείου Στρατηγικών Ερευνών (Office for Strategic Services, O.S.S.), το οποίο είχε πρόσφατα τότε διαλυθεί και αντικαταστάθηκε από τη C.I.A.¹⁹⁷. Επίσης, για τη διαλεύκανση της δολοφονίας συστάθηκε ειδική Επιτροπή Δημοσιογράφων, στην οποία συμμετείχαν η Οργάνωση Αμερικανών Πολεμικών Ανταποκριτών, η Ένωση Ξένου Τύπου, η Συντεχνία Εφημερίδων Ν. Υόρκης και η Επιτροπή Ανταποκριτών στα Ηνωμένα Έθνη¹⁹⁸.

Ευνόητο ήταν να ενδιαφερθούν η Αμερικανική Πρεσβεία της Αθήνας και το Αμερικανικό Προξενείο Θεσσαλονίκης αφού ο Πολκ ήταν Αμερικανός πολίτης αλλά και οι αντίστοιχες διπλωματικές αρχές της Αγγλίας. Η ενημέρωση των αμερικανικών και αγγλικών αρχών για την πορεία της υπόθεσης από τις ελληνικές αρχές ήταν άμεση παρά τη μυστικότητα της ανάκρισης, όπως ορίζει ο νόμος¹⁹⁹. Τέλος το Αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών ανέθεσε την παρακολούθηση και την εποπτεία της υπόθεσης στον Φρέντερικ Άϊερ, πρώην πράκτορα του FBI, ο οποίος υπηρετούσε τότε στην Αθήνα, στην A.M.A.G. (American Mission for Aid to Greece), που διαχειριζόταν το Αμερικανικό Πρόγραμμα Οικονομικής και Στρατιωτικής Βοήθειας

¹⁹³ ό.π., σελ. 52.

¹⁹⁴ ό.π.

¹⁹⁵ ό.π.

¹⁹⁶ ό.π.

¹⁹⁷ ό.π.

¹⁹⁸ ό.π.

¹⁹⁹ ό.π., σελ. 52-53.

της Ελλάδας²⁰⁰. Είχε τόσο μεγάλη σημασία για την ελληνική κυβέρνηση η ανακάλυψη των δραστών της δολοφονίας που ο τότε υπουργός Δημόσιας Τάξης, Κωνσταντίνος Ρέντης, προκήρυξε χρηματική αμοιβή 25.000.000 δραχμών για την παροχή πληροφοριών που θα συντελούσαν στην ανακάλυψη ή τη σύλληψη ή την εξόντωση των δραστών²⁰¹

Η Ένωση Συγγραφέων – Δημοσιογράφων Εξωτερικού προκήρυξε αμοιβή 10.000 δολαρίων Αμερικής σε εκείνους που θα παρείχαν πληροφορίες που κατά την κρίση της Επιτροπής θα οδηγούσαν στη σύλληψη και καταδίκη του ή των δολοφόνων. Άγνωστο παραμένει αν αυτές οι αμοιβές δόθηκαν και σε ποιούς²⁰².

Ο Γρηγόρης Στακτόπουλος γεννήθηκε στην Τραπεζούντα του Πόντου το 1910. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή ήρθε στην Αθήνα με την οικογένειά του και στη συνέχεια εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη²⁰³. Το 1930 αποφοίτησε από το εκεί Αμερικανικό Κολέγιο «Ανατόλια», με βαθμό «λίαν καλώς»²⁰⁴. Από το 1930 έως το 1940 εργάστηκε στη δεξιά εφημερίδα «Φως»²⁰⁵. Στη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής εργάστηκε στην εφημερίδα «Νέοι Καιροί», που έβγαζαν οι Γερμανοί²⁰⁶. Το 1943 εντάχθηκε στο ΕΑΜ, εργάστηκε στην αριστερή εφημερίδα «Λαϊκή Φωνή» και την περίοδο 1944 – 1945 εντάχθηκε στο ΚΚΕ, απ' όπου διεγράφη λόγω «έλειψης ενδιαφέροντος»²⁰⁷. Την ίδια χρονιά έπιασε δουλειά στη μετριοπαθούς στάσης εφημερίδα «Μακεδονία»²⁰⁸ και από το 1947 γίνεται ανταποκριτής του «Ρόιτερ» και της «Ελευθερίας»²⁰⁹. Ήταν μέλος της Ενώσεως Συντακτών Θεσσαλονίκης και εργαζόταν σκληρά για να συντηρεί την οικογένειά του²¹⁰, τη μητέρα του Άννα και τις δύο του αδελφές, Εύχαρη και Αδριανή²¹¹. Ο μικρότερος αδερφός του Κωνσταντίνος, σκοτώθηκε στον πόλεμο το 1941, 21 ετών, σε βουλγαρικό έδαφος, στο Πετρίτσι²¹².

Στις 14 Αυγούστου 1948, καθώς περίμενε το λεωφορείο, για να πάει στο σπίτι του, συλλαμβάνεται από αστυνομικό της Γενικής Ασφάλειας Θεσσαλονίκης

²⁰⁰ ό.π., σελ. 53.

²⁰¹ ό.π., σελ. 53–54.

²⁰² ό.π., σελ. 54.

²⁰³ ό.π., σελ. 23.

²⁰⁴ Χατζόπουλος, 1977, σελ. 241.

²⁰⁵ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 47.

²⁰⁶ ό.π.

²⁰⁷ ό.π.

²⁰⁸ Χατζόπουλος, 1977, σελ. 241.

²⁰⁹ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 47.

²¹⁰ Χατζόπουλος, 1977, σελ. 241.

²¹¹ Στακτόπουλος, 1988, σελ. 28–29.

²¹² ό.π.

«για μια αναγνώριση»²¹³. Ο αστυνομικός άφησε τον Στακτόπουλο να νομίζει ότι πήγαιναν στην Ασφάλεια για να αναγνωρίσει τους κλέφτες που πριν από μερικές μέρες είχαν κλέψει τα ασπρόρουχα της οικογένειάς του²¹⁴. Έκτοτε παρέμεινε στα κρατητήρια της Ασφάλειας, με διάφορες ιδιότητες: του υπόπτου, του μάρτυρα, του κατηγορουμένου, του προφυλακιστέου και του καταδίκου²¹⁵ μέχρι και τις 5 Ιουλίου 1952, κατά παράβαση των δικονομικών και σωφρονιστικών διατάξεων²¹⁶. Στη συνέχεια μετάγεται στο αναρρωτήριο των Φυλακών Επταυργίου Θεσσαλονίκης και τον Απρίλιο του 1953 στις Επανορθωτικές Φυλακές Θεσσαλονίκης²¹⁷. Η μεταγωγή του σ' αυτές έγινε όταν αποκαλύφθηκε από το δημοσιογράφο Γιώργο Κορωναίο²¹⁸ η κατά παγκόσμια πρωτοτυπία κράτηση ισόβιτη κατάδικου στα κρατητήρια αστυνομικής αρχής αντί της φυλακής²¹⁹. Το Νοέμβριο του 1953, ο συνήγορός του Ιορδάνης Βαφειάδης, κάνει την πρώτη αίτηση για απονομή χάριτος, η οποία απορρίπτεται²²⁰. Τον Ιούλιο του 1956 ο Στακτόπουλος μετάγεται στις Φυλακές της Αίγινας και τον ίδιο χρόνο δημοσιεύονται τρεις επιστολές του στην εφημερίδα «Απογευματινή», τις οποίες απευθύνει προς την Ελληνική Δικαιοσύνη, τον αδελφό του θύματος, Ουΐλιαμ Πολκ, και το δημοσιογράφο Βάσο Τσιμπιδάρο, στις οποίες διαλαλεί την αθωότητά του και τη μεθόδευση της καταδίκης του²²¹. Το 1956 η καταδίκη του σε ισόβια δεσμά μετριάζεται σε 20 χρόνια²²². Δυο ακόμα αιτήσεις

²¹³ ό.π., σελ. 20.

²¹⁴ ό.π., σελ. 20–21.

²¹⁵ Η ετυμηγορία των ενόρκων ήταν: «Ναι. Είναι ένοχος ο αυτός ως άνω κατηγορούμενος Γρηγόριος Στακτόπουλος του ότι ενώ οι άλλοι, υπό κοινού συμφέροντος κινούμενοι συναπεφάσισαν την εκτέλεση της επομένου αξιοποιούνου πράξεως και ένεκα ταύτης συνομολογήσαντες προς αλλήλους αμοιβαίαν συνδρομήν κατά τας νυκτερινάς ώρας της 8^{ης} Μαΐου 1948 εν Θεσσαλονίκη εκ προμελέτης απεφάσισαν και εσκεμμένως εξετέλεσαν ανθρωποκτονίαν κατά του ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΟΛΚ, δημοσιογράφου, υπηκόου των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, πλήξαντες αυτόν διά πυροβόλου όπλου, περιστρόφου, πλήρους πυρίτιδος και σφαιρών εξ απολύτου επαφής εις την μεσότητα της ινιακής χώρας και εκ των όπισθεν, εξ ου τραύματος, ως μόνης ενεργού αιτίας επήλθεν ο θάνατος αυτού, ούτος, αν και δεν ημπορεί να θεωρηθεί ως αυτουργός κατά το άρθρον 56 του Ποινικού Νόμου εις το ανωτέρω αδίκημα του φόνου, συνήγγησεν όμως, κατά τον αυτόν ως άνω τόπον και χρόνον, εν γνώσει και επίτηδες εις το παρά των ως άνω αυτουργώνπραχθέν κακούργημα του φόνου του ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΟΛΚ, πριν τούτο εκτελεσθή, ενώ εξετελείτο και αφού εξετελέσθη, δους εις τους ανωτέρω αυτουργούς εν γνώσει της μελετωμένης αξιοποιούνου πράξεως του ως άνω φόνου, εκουσίως τόπον διατριβής και υποδείξας και παραχωρήσας εις αυτούς καιρόν και θέσιν χάριν προπαρασκευής και εκτελέσεως ταύτης, συμβοηθήσας ωσαύτως τους ως άνω αυτουργούς εις εκτέλεσιν της ως άνω αξιοποιούνου πράξεως δι' αγγελιών, κατασκοπειών και δι' άλλου πλαγίου τρόπου και δεχθείς εν γνώσει και εξ ιδιοτελείας εις την οικίαν του και κρύψας και αποκρύψας τους ανωτέρω αυτουργούς.» (Βούρβαχης, 2003, σελ. 285, 286)

²¹⁶ Βούρβαχης, 2003, σελ. 23.

²¹⁷ ό.π.

²¹⁸ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 54.

²¹⁹ Βούρβαχης, 2003, σελ. 23.

²²⁰ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 55.

²²¹ Βούρβαχης, 2003, σελ. 23–24.

²²² Στακτόπουλος, 1988, σελ. 403.

χάριτος (1957 και 1958) που υποβάλλονται από το δικηγόρο του, Θεόδωρο Οικονόμου απορρίπτονται²²³. Το 1960 ο υπουργός Δικαιοσύνης Κωνστ. Καλλίας μειώνει την ποινή του σε 17 χρόνια²²⁴. Τον Αύγουστο του 1960²²⁵ ο Στακτόπουλος αποφυλακίζεται με όρους²²⁶ από τις φυλακές της Αίγινας²²⁷.

Μετά την αποφυλάκισή του μέχρι και το 1982, οπότε και συνταξιοδοτήθηκε εργάστηκε ως δημοσιογράφος στην υπερεθνικόφρονα εφημερίδα «Εθνικός Κήρυκας»²²⁸ καθώς και ως ανταποκριτής διαφόρων ελληνικών και ξένων εφημερίδων και πρακτορείων²²⁹. Η καταδίκη του σε ισόβια κάθειρξη, με την υπ' αριθ. 24/1949 απόφαση του Δικαστηρίου των Συνέδρων της Θεσσαλονίκης είχε ως συνέπεια και την ισόβια στέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων, σύμφωνα με τα άρθρα 21 και 23 του Ποινικού Νόμου που ίσχυε τότε. Ο Στακτόπουλος με αίτησή του (22.9.1969) ζήτησε την αποκατάστασή τους και το αρμόδιο Συμβούλιο Εφετών Αθηνών την έκανε δεκτή²³⁰.

Το 1977, ο Στακτόπουλος υπέβαλε αίτηση επανάληψης της διαδικασίας, η οποία όμως απορρίφθηκε, κατά πλειοψηφία, με την υπ' αριθ. 795/1979 απόφαση του Αρείου Πάγου²³¹. Μετά το θάνατό του (28.2.1998), η σύζυγός του Θεοδώρα Ζησιμοπούλου – Στακτοπούλου υπέβαλε στον Άρειο Πάγο δύο νέες αιτήσεις επανάληψης της διαδικασίας, στις 28.2.1998 και στις 9.12.2002²³². Η παραδοχή τους θα σήμαινε την ακύρωση της αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης του Δικαστηρίου των Συνέδρων Θεσσαλονίκης και την οριστική παύση της ποινικής δίωξης του Γρ. Στακτόπουλου, λόγω του θανάτου του²³³. Όμως και οι δύο απορρίφθηκαν (αποφάσεις υπ' αριθ. 1336/2001²³⁴ και 137/2004).

Αν όμως ο Στακτόπουλος δεν είχε καμία ανάμιξη στο φόνο, με ποια κριτήρια επιλέχθηκε αυτός ο συγκεκριμένος άνθρωπος και όχι κάποιος άλλος για το ρόλο του συνεργού;

²²³ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 56.

²²⁴ Στακτόπουλος, 1988, σελ. 403.

²²⁵ ό.π.

²²⁶ Βούρβαχης, 2003, σελ. 24.

²²⁷ Στακτόπουλος, 1988, σελ. 403.

²²⁸ Χατζόπουλος, 1977, σελ. 295.

²²⁹ Βούρβαχης, 2003, σελ. 24.

²³⁰ ό.π., σελ. 318.

²³¹ Βούρβαχης, 2003, σελ. 325.

²³² ό.π., σελ. 413.

²³³ ό.π.

²³⁴ ό.π.

Σύμφωνα με τον Κ. Παπαϊωάννου, ο Στακτόπουλος ήταν δημοσιογράφος, γνώριζε καλά αγγλικά και είχε μιλήσει με τον Πολκ, είχε κομμουνιστικό παρελθόν, ήταν δεμένος με την οικογένειά του – με ιδιαίτερη αδυναμία στη μητέρα του – άρα προσφερόταν για εκβιασμό, ήταν ένας ήσυχος άνθρωπος, χωρίς υψηλούς προστάτες και τον υποδείκνυαν Έλληνες και Αμερικανοί²³⁵.

Σύμφωνα με τον τέως αρχηγό της Αστυνομίας Ιωάννη Πανόπουλο, ο Στακτόπουλος πιάστηκε και δικάστηκε γιατί έπρεπε να πιαστεί και να καταδικαστεί κάποιος σαν ένοχος. Το υπηρεσιακό συμβούλιο που λειτουργούσε για την ανάκριση Πολκ, πληροφορήθηκε από τον υπουργό Δημοσίας Τάξεως, Ρέντη, πως η αμερικανική κυβέρνηση απαιτούσε κατηγορηματικά να βρεθεί οπωσδήποτε κάποιος ένοχος. Οι Αμερικανοί είχαν δώσει στον τότε πρωθυπουργό Σοφούλη μια πολύ σύντομη προθεσμία για να πετύχει τούτο το αποτέλεσμα, και προειδοποιούσαν πως σε αντίθετη περίπτωση θα έπρεπε μοιραία να κοπεί η βοήθεια στην Ελλάδα. Με βάση αυτή του την εισήγηση, ο Ρέντης κάλεσε το υπηρεσιακό συμβούλιο να πάρει αποφάσεις. Από τις βασικές ανταλλαγές απόψεων και πληροφοριών που ακολούθησαν, προέκυψε μοιραία το όνομα του Στακτόπουλου σαν του πιο κατάλληλου για το ρόλο του θύματος. Δεν ήταν ο πιο ενδεδειγμένος για τούτο ο Στακτόπουλος. Δεν ήταν από κείνους που θα δέχονταν για λίγο χρήμα να τα ομολογήσουν όλα, να καταδικαστούν σε θάνατο και να εμφανιστούν έξι μήνες αργότερα με άλλο όνομα και διαβατήριο στην Αμερική. Μα ήταν ο σχετικά πιο κατάλληλος για το ρόλο²³⁶.

Αφού λοιπόν έπρεπε να βρεθεί οπωσδήποτε κάποιος ένοχος, στις 17.10.1948 σε μια ιδιαίτερα εντυπωσιακή συνέντευξη Τύπου, οι υπουργοί Δημόσιας Τάξης Κ. Ρέντης και Δικαιοσύνης Γ. Μελάς ανακοινώνουν, παρουσία όλης της ηγεσίας της Χωροφυλακής Θεσσαλονίκης και του αμερικανού προξένου Γκίμπσον, τη διαλεύκανση της δολοφονίας του Πολκ.

Ο φόνος σύμφωνα με την υπόθεσή τους, σχεδιάστηκε από την Κομινφόρμ (συντονιστικό όργανο των κομμουνιστικών κομμάτων²³⁷), για να εκθέσει την Ελλάδα στο εξωτερικό, να διαταράξει τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις και να εμποδίσει τη βοήθεια των ΗΠΑ στην Ελλάδα. Δράστες της ήταν οι ασύλληπτοι Βασβανάς και

²³⁵ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 51.

²³⁶ Χατζηαργύρης, 1975, σελ. 111.

²³⁷ Οικονομίδης, 2003, σελ. 21.

Μουζενίδης και ο Στακτόπουλος, ο οποίος είχε ομολογήσει²³⁸. Ο Στακτόπουλος και η μητέρα του ήταν στελέχη του ΚΚΕ. Ο Στακτόπουλος με εντολή του κόμματος, πήγε στην Αθήνα, συναντήθηκε με τον Πολκ στο ζαχαροπλασείο «Ζαβορίτη» μέσω κάποιου Γιάννη, και συμφώνησαν να ανέβει στη Θεσσαλονίκη και ο Στακτόπουλος να τον προωθήσει στο βουνό. Όταν ο Πολκ ανέβηκε, τον παρέλαβε ο Στακτόπουλος, έφαγαν στο κέντρο «Λουξεμβούργο» και από εκεί μπήκαν σε μια βάρκα με τα ηγετικά στελέχη του ΚΚΕ Αδάμ Μουζενίδη και Βαγγέλη Βασβανά κι έναν ακόμα άγνωστο, με προορισμό την περιοχή των ανταρτών. Ο Πολκ σκοτώθηκε μέσα στη βάρκα από τον Μουζενίδη. Η Άννα Στακτοπούλου έγραψε το φάκελο με τον οποίο στάλθηκε στο Γ' Αστυνομικό Τμήμα Θεσσαλονίκης η ταυτότητα του θύματος κι ένα διαφημιστικό της αεροπορικής εταιρείας Παναμέρικαν²³⁹.

Επρόκειτο όμως για μια υπόθεση με πολλές αδυναμίες όπως:

1. Ο Μουζενίδης δε ζούσε την εποχή της δολοφονίας του Πολκ²⁴⁰.
2. Ο Βασβανάς την εποχή της δολοφονίας βρισκόταν μακριά από τη Θεσσαλονίκη²⁴¹.
3. Ο Πολκ ήταν στην Κωνσταντινούπολη όταν ο Στακτόπουλος υποτίθεται ότι τον συνάντησε στην Αθήνα²⁴².
4. Στο «Λουξεμβούργο» δεν είδε κανείς τον πανύψηλο Πολκ ή τον Στακτόπουλο, το συγκεκριμένο βράδυ, ούτε είχαν σερβίρει αστακό με μπιζέλια²⁴³, που βρέθηκαν (σχεδόν αμάσητα) στο στομάχι του θύματος κατά τη νεκροψία²⁴⁴.

Όταν βρέθηκε το πτώμα του Πολκ, αποκλείστηκε αμέσως η ληστεία ως κίνητρο, επειδή τα τιμαλφή δεν είχαν αφαιρεθεί. Ήταν φανερό ότι επρόκειτο για πολιτικό έγκλημα²⁴⁵, συνδεόμενο με την επιδίωξη του Πολκ να επισκεφτεί το

²³⁸ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 52.

²³⁹ ό.π., σελ. 51.

²⁴⁰ Βούρβαχης, 2003, σελ. 391.

²⁴¹ ό.π., σελ. 391–392.

²⁴² Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 51.

²⁴³ ό.π., σελ. 51–52

²⁴⁴ Αξίζει να σημειωθεί ότι ένας άνθρωπος που υποφέρει από το στομάχι του και πρέπει να τρώει λίγη και επιλεγμένη τροφή, δε θα επέλεγε να φάει δύο κιλά στερεάς τροφής και μάλιστα αποτελούμενης από αστακό και μπιζέλια. Ο ιατροδικαστής Κωνσταντίνος Ηλιάκης στην κατάθεσή του δήλωσε: «Και μένα μου είχε κάνει εντύπωση η ακεραιότητα των τροφών. Και τούτο διότι ο φονευθείς είχαν όλα τα δόντια του και δεν ήτο δυνατόν να μη μασήσει την τροφήν του. Ασφαλώς θα είχε φάει βεβιασμένα, κατεχόμενος από νευρικήτητα». (Βούρβαχης, 2003, σελ. 115).

²⁴⁵ Βούρβαχης, 2003, σελ. 19.

Αρχηγείο των ανταρτών²⁴⁶. Στις 19 Ιουνίου 1948, σε εκπομπή του CBS για την υπόθεση δολοφονίας του Τζορτζ Πολκ, ο Don Hollenbeck είπε μεταξύ άλλων:

«Η δολοφονία του Τζορτζ Πολκ είναι σημαντική, γιατί επρόκειτο για Αμερικανό υπήκοο, και η κυβέρνηση των ΗΠΑ ενδιαφέρεται άμεσα για την ασφάλεια των υπηκόων της στο εξωτερικό²⁴⁷. Όμως ο Τζορτζ Πολκ ήταν κάτι παραπάνω από ένας συνήθης Αμερικανός πολίτης. Ήταν ξένος ανταποκριτής, δηλαδή ένα από τα μέλη της ολιγάριθμης ομάδας των ικανών και θαραλλέων δημοσιογράφων στους οποίους η κοινή γνώμη βασίζεται, σε πολύ μεγάλο βαθμό, για να ενημερωθεί σχετικά με τις άλλες χώρες, ώστε να μπορεί να κρίνει ποιά θα πρέπει να είναι η στάση απέναντί τους. [...] ο αμερικανικός λαός [...] έχασε έναν από τους ικανότερους δημοσιογράφους του και μαζί του μια ακόμη πρόσβαση στην αλήθεια. [...] είναι σχεδόν σίγουρο ότι η δολοφονία του Τζορτζ Πολκ είχε πολιτικά κίνητρα και έγινε από κάποια αποτελεσματική οργάνωση κάποιας πολιτικής απόχρωσης, οι προσπάθειες για την εξιχνίασή της θα απαιτήσουν, χωρίς αμφιβολία, εμπλοκή και σε πολιτικά ζητήματα.»²⁴⁸

Ο Γενικός Πρόξενος της Αμερικής Raleigh Gibson όμως, είχε δηλώσει στον Εισαγγελέα Εφετών (Θεσσαλονίκης) Παναγιώτη Κωνσταντινίδη, ότι δεν θέλει μια πολιτική δίκη κατά του Κομμουνισμού αλλά μια ποινική δίκη για δολοφονία²⁴⁹. Το ίδιο ζήτημα έθεσε ο Gibson και στον Γενικό Διευθυντή Βορείου Ελλάδος Κωνσταντίνο Κορόζο, ο οποίος συμφώνησε ότι υπήρχε η πιθανότητα η δίκη από απλά ποινική να μετατραπεί σε πολιτική, αλλά είπε ότι αυτό θα μπορούσε να το χειρισθεί ο δικαστής περιορίζοντας την κατηγορούσα έδρα στο γεγονός ότι δικάζεται ένας εγκληματίας και όχι ένα πολιτικό κόμμα²⁵⁰.

²⁴⁶ ό.π., σελ. 32.

²⁴⁷ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 29–30.

²⁴⁸ ό.π., σελ. 30.

²⁴⁹ Βούλτεψης, 2002, σελ. 130.

²⁵⁰ ό.π., σελ. 145.

Η έννοια του πολιτικού εγκλήματος είναι ιδιαίτερα ελαστική. Μεταβάλλεται έτσι ώστε να ικανοποιεί τις πολιτικές ανάγκες της κάθε εποχής²⁵¹. Επίσης, ποικίλει η μεταχείριση του πολιτικού εγκληματία.

Η διάκριση των πολιτικών εγκλημάτων από αυτά του κοινού ποινικού δικαίου δεν είναι εύκολη. Το ότι είναι δυσχερής φαίνεται από τις προσπάθειες διάκρισης των πολιτικών εγκλημάτων. Κατά την αντικειμενική θεωρία το κριτήριο του πολιτικού εγκλήματος βρίσκεται στη φύση του προσβαλλόμενου δικαιώματος²⁵², ενώ κατά την υποκειμενική θεωρία, μοναδικό και αποκλειστικό κριτήριο είναι το πολιτικό κίνητρο ή ο πολιτικός σκοπός του δράστη²⁵³. Η έννοια του πολιτικού εγκλήματος είναι συνεπώς ευρύτερη με βάση το υποκειμενικό κριτήριο από ό,τι με το αντικειμενικό²⁵⁴. Η μικτή θεωρία προσπαθεί να αποφύγει τα κενά και τις υπερβολές των άλλων δύο. Λαμβάνει υπόψη της τη φύση του προσβαλλόμενου έννομου αγαθού αλλά και το κίνητρο ή το σκοπό του δράστη²⁵⁵.

Η αντικειμενική θεωρία παρότι προσδιορίζει σαφέστερα το περιεχόμενο των πολιτικών εγκλημάτων, παραβλέποντας το υποκειμενικό στοιχείο, που αποτέλεσε την αιτία της διάκρισής τους από αυτά του κοινού ποινικού δικαίου, αδυνατεί να αναδείξει τη φύση και την υπόστασή τους²⁵⁶. Από την άλλη, μια άκρατη παραδοχή της υποκειμενικής θεωρίας θα μπορούσε να κλονίσει την ασφάλεια του δικαίου, αφού με το πρόσχημα της πολιτικής δράσης θα καλύπτονταν και κοινοί εγκληματίες²⁵⁷. Η παράβαση του τελευταίου όταν γίνεται για διευκόλυνση ενός πολιτικού εγκλήματος ασφαλώς συνδέεται αιτιακά με αυτό²⁵⁸, γιατί διαφορετικά δεν απομένουν και πολλά εγκλήματα για να θεωρηθούν πολιτικά²⁵⁹.

²⁵¹ Αποστολοπούλου, 1978, σελ. 11.

²⁵² ό.π., σελ. 36.

²⁵³ ό.π., σελ. 39.

²⁵⁴ ό.π., σελ. 40.

²⁵⁵ ό.π., σελ. 41-42.

²⁵⁶ ό.π., σελ. 44.

²⁵⁷ ό.π., σελ. 47.

²⁵⁸ ό.π., σελ. 52.

²⁵⁹ ό.π., σελ. 54.

Β΄ ΜΕΡΟΣ

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ: ΟΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Για τον Κάφκα η γνώση, αμαρτία, η ενοχή, η κρίση και η αλήθεια συμπορεύονται στη ζωή κάθε ανθρώπου. Στο ημερολόγιό του έγραφε:

«Δεν είμαστε μόνο γι' αυτό αμαρτωλοί επειδή φάγαμε από το δέντρο της γνώσης, αλλά και γι' αυτό, επειδή δεν φάγαμε από το δέντρο της ζωής. Αμαρτωλή είναι η θέση, στην οποία βρισκόμαστε, ανεξάρτητα από την ενοχή.»²⁶⁰

«Υπάρχουν για μας δύο ειδών αλήθειες, όπως παρασταίνονται από το δέντρο της γνώσης και από το δέντρο της ζωής. Η αλήθεια της πράξης και η αλήθεια της απραξίας. Στην πρώτη χωρίζεται το καλό από το κακό, η δεύτερη δεν είναι τίποτα άλλο παρά το ίδιο το καλό, δεν γνωρίζει ούτε το καλό ούτε το κακό. Η πρώτη αλήθεια μας έχει δοθεί πραγματικά, τη δεύτερη την διαισθανόμαστε. Αυτή είναι η δυσάρεστη πλευρά. Η ευχάριστη πλευρά είναι ότι η πρώτη αλήθεια ανήκει στη στιγμή, η δεύτερη στην αιωνιότητα, και γι' αυτό η πρώτη αλήθεια διαλύεται στο φως της δεύτερης.»²⁶¹

Η έρευνα για τη διαδικασία αναζήτησης της αλήθειας στο χώρο του Δικαίου παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες²⁶². Κατά την έκδοση της απόφασης από το ποινικό δικαστήριο, υπεισέρχεται και ο ψυχολογικός παράγοντας όχι μόνο κατά την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών μιας υπόθεσης αλλά και κατά την ερμηνεία του νόμου για την εφαρμογή της²⁶³.

Ενώ η Λογική εξετάζει τα προϊόντα της σκέψης και προσπαθεί να αναγνωρίσει τα γνήσια από τα νόθα και τα ορθά από τα λανθασμένα, η Ψυχολογία παρακολουθεί την ανάπτυξη της σκέψης από την αρχή, προκειμένου να εννοήσει πώς μεθοδεύει το έργο της και τις σχέσεις της με τις άλλες ψυχικές λειτουργίες. Η γνωσιοκριτική στάθμιση θέτει το περιεχόμενο της συνείδησης χωρίς όμως να το

²⁶⁰ Κάφκα, 1982, σ. 46-47.

²⁶¹ ό.π., σελ. 53.

²⁶² Ζησιάδης, 1998, σελ.13, υποσ. 2.

²⁶³ ό.π., σελ. 15.

συνδέει με ορισμένο άτομο, ενώ η ψυχολογική στάθμιση συνδέει το εξεταζόμενο ζήτημα με ορισμένους ανθρώπους²⁶⁴.

Σχετικά με τις πηγές της γνώσης, οι βασικές κατευθύνσεις των διαφόρων φιλοσοφικών θεωριών που θα μπορούσαν να αφορούν το πρόβλημα της μετάβασης από τη γνωσιοκριτική στην ψυχολογική θεώρηση του Δικαίου είναι η ρεαλιστική και η ιδεαλιστική²⁶⁵.

Σύμφωνα με τις *ρεαλιστικές θεωρίες* υπάρχει αντικειμενικός κόσμος πραγματικά και ανεξάρτητα από τη νόηση και τη συνείδησή μας. Ο εξωτερικός κόσμος, η πραγματικότητα, υπάρχει έξω από τη συνείδησή μας, υπήρχε και πριν από τον άνθρωπο και ανεξάρτητα από το ανθρώπινο πνεύμα και θα υπάρχει και μετά τον αφανισμό των σκεπτόμενων όντων. Τα αντικείμενα του πραγματικού αυτού κόσμου καθρεφτίζονται στη συνείδησή μας και αυτές τις εικόνες ονομάζουμε *έννοιες*. Η συνείδησή μας είναι κι αυτή ένα κομμάτι του υλικού εξωτερικού κόσμου, που σε μια εξελικτική πορεία γίνεται ανώτερη μορφή ύλης, ικανή να αντανakλά τον εαυτό της, να σκέπτεται και να τον μεταβάλλει²⁶⁶.

Οι *ιδεαλιστικές θεωρίες* χωρίζονται στις υποκειμενικές και στις αντικειμενικές. Σύμφωνα με τις υποκειμενικές ιδεαλιστικές θεωρίες κάθε γνώση είναι υποκειμενική. Φανερώνει την αντίδραση του ατόμου στις καταστάσεις και στις αλλαγές αυτού του ίδιου του υποκειμένου και όχι την ουσία μιας αντικειμενικής πραγματικότητας. Το υποκείμενο δημιουργεί τις έννοιες-εικόνες που τακτοποιούν την άμορφη εξωτερική πραγματικότητα. Αντικειμενικός κόσμος έξω από τη συνείδηση, έξω από το υποκείμενο δεν υπάρχει. Η αντικειμενική πραγματικότητα είναι δημιούργημα της Συνείδησης²⁶⁷.

Σύμφωνα με την αντικειμενική ιδεαλιστική άποψη, μόνη πραγματικότητα αποτελούν οι ιδέες, οι έννοιες, δηλαδή η εικόνα του αντικειμένου μέσα στο υποκείμενο. Η εξωτερική πραγματικότητα δεν είναι τίποτε άλλο από το καθρέπτισμα των ιδεών ή των αισθημάτων, των ουσιών ή πνευματικών μονάδων. Η Συνείδηση είναι κι αυτή ένα σύνολο αισθημάτων ή μια πνευματική μονάδα. Δηλαδή οι έννοιες ή τα αισθήματα δημιουργούν τη Συνείδηση. Ο περιβάλλον κόσμος αποτελεί ένα φαινόμενο, μια αντανάκλαση του μόνου πραγματικού κόσμου, του κόσμου των ιδεών. Ενώ δηλαδή οι υποκειμενικές ιδεαλιστικές θεωρίες τοποθετούν σε πρώτη θέση

²⁶⁴ ό.π., σελ. 21.

²⁶⁵ ό.π., σελ. 24-25.

²⁶⁶ Μανωλεδάκης, 1980, σελ. 20.

²⁶⁷ ό.π., σελ. 18.

τη Συνείδηση (το υποκείμενο), οι αντικειμενικές ιδεαλιστικές τοποθετούν τις έννοιες, που είναι ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο υποκείμενο και το αντικείμενο²⁶⁸.

Με την ύπαρξη της αντικειμενικής πραγματικότητας και του αντικειμενικού κόσμου συνδέεται όπως είναι φυσικό και η έννοια της αλήθειας. Για τον προσδιορισμό της έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις.

Σύμφωνα με την *αντιστοιχιακή θεωρία* της αλήθειας, αλήθεια είναι η αντιστοιχία νόησης και πράγματος, η συμφωνία των εννοιών με την εξωτερική πραγματικότητα, ως συνέπεια της τέλει αντανάκλασης του εξωτερικού κόσμου στη συνείδησή μας. Είναι η ιδεατή αναπαραγωγή της πραγματικότητας στη συνείδηση έτσι όπως αυτή η πραγματικότητα υπάρχει έξω και ανεξάρτητα από το υποκείμενο που γνωρίζει. Ο ορισμός αυτός υποδηλώνει την αντικειμενικότητα της αλήθειας, δηλαδή ότι είναι η ίδια για όλα τα γνωστικά υποκείμενα²⁶⁹.

Η διαπίστωση ότι η αλήθεια δεν προκύπτει από μια αυτόματη αντανάκλαση του εξωτερικού κόσμου στη συνείδησή μας, αλλά μέσω μιας διαδικασίας, μιας κίνησης του νου από την άγνοια προς την τέλεια γνώση²⁷⁰ σε συνδυασμό με τα καθημερινά προβλήματα της ζωής που ζητούν λύση, στηριζόμενη σε «κάποια» αλήθεια, οδήγησαν στην παραδοχή ότι πέρα από την απόλυτη αλήθεια της αντιστοιχιακής θεωρίας, υπάρχουν και άλλες μορφές συμβατικής αλήθειας που ανταποκρίνονται σε κάποια προχωρημένη φάση της «διαδικασίας αλήθειας»²⁷¹. Μια τέτοια μορφή συμβατικής αλήθειας υποστηρίζει η *πραγματιστική θεωρία*. Σύμφωνα με αυτήν, οι γνώσεις είναι εργαλεία που μας βοηθούν να αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα της προσαρμογής μας στο περιβάλλον. Αν πετυχαίνουν αυτόν το σκοπό, είναι αληθινές. Όλες οι αληθινές γνώμες είναι χρήσιμες, αλλά και όλες οι χρήσιμες γνώμες είναι αληθινές. Η χρησιμότητα αποτελεί το κριτήριο ελέγχου της αλήθειας. Η πραγματιστική θεωρία αποδέχεται ότι η πραγματικότητα βρίσκεται σε διαδικασία αδιάκοπης αλλαγής και μορφοποίησης, ότι η αλήθεια είναι σχετική και ότι μοιάζει με μια χιονοστιβάδα που μεγαλώνει καθώς προστίθενται διαδοχικά μισο-αληθινές γνώμες, που όλες μαζί συμβάλλουν στο τελικό αποτέλεσμα. Με αυτό τον τρόπο

²⁶⁸ ό.π., σελ.19.

²⁶⁹ ό.π., σελ.44.

²⁷⁰ ό.π.

²⁷¹ ό.π., σελ.45.

προσεγγίζεται όλο και περισσότερο η «απόλυτη αλήθεια» σε μια αδιάκοπη «διαδικασία αλήθειας»²⁷².

Συμβατική είναι και η αλήθεια που υποστηρίζεται από τη λεγόμενη πραγματική θεωρία. Σύμφωνα με αυτήν, η αλήθεια και το ψέμα ορίζονται σε συνάρτηση με την επαλήθευση και τη διάψευση. Αλήθεια είναι το επιβεβαιωμένο ή το αποδεκτό από τους επιστήμονες σε δεδομένο χρόνο και τόπο, ενώ ψεύδος είναι το μη επιβεβαιωμένο ή μη αποδεκτό από τους επιστήμονες σε δεδομένο χρόνο και τόπο. Συνεπώς, αφού καμιά εμπειρική πρόταση δεν μπορεί να θεωρηθεί – σύμφωνα με αυτήν τη θεωρία – απόλυτα καθιερωμένη η αλήθεια είναι πάντοτε σχετική²⁷³.

Σύμφωνα με την *κοινωνιολογική θεωρία για την αλήθεια*, η κοινωνική γνώση είναι σχετική, επειδή το ίδιο το υποκείμενό της μετέχει στο γνωστικό αντικείμενο, διαμορφώνοντας μια «κοινωνική συνείδηση», που είναι αντανάκλαση της κοινωνικής του θέσης. Η παραγωγή των ιδεών και αντιλήψεων συνδέεται άμεσα με την υλική δραστηριότητα του ατόμου, είναι άμεση απόρροια της υλικής του συμπεριφοράς²⁷⁴. Έτσι, η αντανάκλαση όλων των κοινωνικών φαινομένων περνά από αυτή τη διαμορφωμένη από την κοινωνική θέση «συνείδηση» και μοιραία «παραμορφώνεται»²⁷⁵. Αυτή η παραμορφωμένη εικόνα των κοινωνικών πραγμάτων δεν παύει όμως να είναι μια «αλήθεια», έστω και σχετική, αφού αποτελεί αντανάκλαση της κοινωνικής πραγματικότητας. Αυτή τη συμβατική αλήθεια αποδέχεται η κοινωνιολογική θεωρία²⁷⁶. Το κριτήριο ελέγχου της αλήθειας είναι το να καταλήγουν τα υποκείμενα σκέψης στο ίδιο συμπέρασμα σε οποιοδήποτε συγκεκριμένο ζήτημα, εφόσον χρησιμοποιούν τον ίδιο τρόπο σκέψης κάτω από τις ίδιες ιστορικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες. Επομένως, υπάρχουν διαφοροποιημένες «κοινωνικές αλήθειες» που ισχύουν μόνο για τις συνθήκες των οποίων αποτελούν αντανάκλαση²⁷⁷.

Και οι τρεις προηγούμενες θεωρίες (πραγματιστική, πραγματική και κοινωνιολογική) αποδέχονται την αρχή του ρεαλισμού: ότι η αλήθεια είναι η συμφωνία του αντικειμένου της σκέψης με την πραγματικότητα, συμπληρώνοντας τη ρεαλιστική αντιστοιχιακή θεωρία για την αλήθεια²⁷⁸. Αντίθετα, στο πλαίσιο της

²⁷² ό.π., σελ. 45.

²⁷³ ό.π., σελ. 46.

²⁷⁴ ό.π., σελ. 47.

²⁷⁵ ό.π.

²⁷⁶ ό.π.

²⁷⁷ ό.π., σελ. 48.

²⁷⁸ ό.π.

ιδεαλιστικής σκέψης βασική επιστημολογική αρχή είναι ότι η αλήθεια είναι η συμφωνία ενός αντικειμένου της σκέψης με τους νόμους του πνεύματος, δηλαδή ότι ένα αντικείμενο γνώσης δίνεται από το ίδιο το πνεύμα στον εαυτό του²⁷⁹.

Πλησιέστερα στην ψυχολογική θεώρηση των πραγμάτων βρίσκεται η φαινομενολογική θεωρία του Husserl, η οποία ερευνά το εγώ, την καθαρή συνείδηση, τις καθарές ψυχικές εποπτείες, τις βαθύτερες ρίζες του εννοιολογικού μας κόσμου. Πρόκειται για μια μέθοδο επιστημονικής γνώσης, η οποία προσαρμόζει τα τρία στοιχεία του φαινομένου της γνώσης, δηλαδή το υποκείμενο που γνωρίζει, το αντικείμενο της γνωστικής λειτουργίας και την εικόνα του αντικειμένου μέσα στο υποκείμενο, κατά τρόπο που να οδηγεί πλησιέστερα προς την ψυχολογική θεώρηση²⁸⁰. Η φαινομενολογική μέθοδος συνδέει τον γνωσιοκριτικό και τον ψυχολογικό τρόπο θεώρησης του Δικαίου²⁸¹. Αν δεχτούμε ως αλήθεια τη συμφωνία της σκέψης προς την πραγματικότητα, αληθές δεν είναι ένα γεγονός καθ' εαυτό, το οποίο μπορεί να είναι πραγματικό ή μη πραγματικό, κάτι το οποίο αποφασίζει η «πραγματικότητα» που είναι αντικείμενο της οντολογίας²⁸². Αληθής ή όχι είναι ο *ισχυρισμός*. Στη δικονομική θεωρία ειδικότερα, αληθινός ή όχι είναι ο πραγματικός ισχυρισμός, δηλαδή η αναφορά του διαδικού για την παράσταση πραγματικού γεγονότος²⁸³.

Με την αλήθεια συνδέεται η έννοια της ορθότητας, παρόλον ότι διαφέρει από αυτήν ως γνωσιολογική κατηγορία. Ως ορθότητα χαρακτηρίζεται η συμφωνία των μερών μιας κρίσης, ενός ισχυρισμού με το σύνολο αυτού, η έλλειψη αντίφασης μεταξύ τους. Ένας ισχυρισμός μπορεί να είναι «ορθός», αν παρουσιάζεται ως η λογικά άρτια συναγωγή συμπεράσματος, όχι όμως και αληθής αν δεν ανταποκρίνεται προς το «είναι»²⁸⁴. Η αλήθεια είναι ένας τρόπος προσέγγισης της πραγματικότητας²⁸⁵.

Αν προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε την πραγματικότητα από την πλευρά του αντικειμένου, η αλήθεια μπορεί να διακριθεί σε τυπική και σε ουσιαστική²⁸⁶.

²⁷⁹ ό.π.

²⁸⁰ Ζησιάδης, 1998, σελ. 25.

²⁸¹ ό.π., σελ. 28.

²⁸² Κουσουλής, 1993, σελ. 695.

²⁸³ ό.π., σελ. 696.

²⁸⁴ ό.π.

²⁸⁵ ό.π.

²⁸⁶ ό.π.

Όταν το υποκείμενο αναλύει το αντικείμενο με βάση λογικές αρχές, ακολουθώντας τους κανόνες της σκέψης, πρόκειται για την τυπική αλήθεια²⁸⁷. Ενώ όταν το αντικείμενο ελέγχεται όχι με βάση λογικούς νόμους, αλλά οντολογικές κατηγορίες (π.χ. τους νόμους της φύσης), πρόκειται για την ουσιαστική αλήθεια²⁸⁸.

Αν προσπαθήσουμε να την προσεγγίσουμε από την πλευρά του υποκειμένου, μπορεί να διακριθεί σε υποκειμενική, δυοκειμενική και αντικειμενική. Ο άνθρωπος έχει περιορισμένη γνωστική ικανότητα. Αυτό όμως δεν τον εμποδίζει να διαμορφώσει μια υποκειμενική αλήθεια, η οποία συνδέεται στενά με τις υποκειμενικές του ιδιαιτερότητες και ορίζεται ως η ατομική ισχύς του αληθούς για το γινώσκον υποκείμενο. Σε περίπτωση που η αξία του αληθούς ισχύει όχι μόνο για το γινώσκον υποκείμενο αλλά και για την πλειοψηφία ή την ολότητα των υποκειμένων, πρόκειται για τη δυοκειμενική αλήθεια. Δηλαδή για την αλήθεια η ισχύς της οποίας παρουσιάζει δυοκειμενική καθολικότητα. Αντικειμενική αλήθεια είναι αυτή που ισχύει στο επίπεδο του «πράγματος καθ' εαυτό», η οποία μόνη εκφράζει την απόλυτη η μη συμφωνία της σκέψης προς την πραγματικότητα, και σαν τέτοια είναι ανεξάρτητη από τις ιδιομορφίες και τα γνωσιολογικά όρια του γινώσκοντος υποκειμένου²⁸⁹.

Όπως είναι φανερό, σκοπός της δικονομικής αποδεικτικής διαδικασίας δεν μπορεί να είναι η εύρεση της αντικειμενικής αλήθειας. Ούτε όμως και η εύρεση της δυοκειμενικής αλήθειας είναι δυνατόν να επιτευχθεί, αφού προϋποθέτει δυνατότητα ελέγχου της ισχύος του αληθούς από την πλειοψηφία των υποκειμένων. Η δικονομική αποδεικτική διαδικασία σκοπεύει στην εύρεση της υποκειμενικής αλήθειας για τον δικαστή ως γινώσκον υποκείμενο, η οποία όμως ελέγχεται ως προς τη λογική της ορθότητα και τη δυνατή προσέγγισή της προς την αντικειμενική αλήθεια με βάση την αιτιολογία της απόφασης²⁹⁰.

Κατά τη φάση της εκτίμησης των αποδείξεων ο δικαστής κρίνει σχετικά με την ύπαρξη ή την ανυπαρξία του αμφισβητούμενου γεγονότος, ύστερα από ανάλυση του πραγματικού υλικού που έχει τεθεί υπόψη του δικαστηρίου και σύνθεσή του με το εποπτικό υλικό σε μια νέα λογική ενότητα²⁹¹. Οι έννοιες της αλήθειας και του ψεύδους ως αποτέλεσμα μιας κρίσης είχαν επισημανθεί από τον Αριστοτέλη. Η ίδια

²⁸⁷ ό.π.

²⁸⁸ ό.π., σελ. 697.

²⁸⁹ ό.π.

²⁹⁰ ό.π., σελ. 698.

²⁹¹ ό.π., σελ. 712.

αρχή ισχύει και στη θεωρία της Λογικής στα πλαίσια της οποίας ως κρίση θεωρείται κάθε πρόταση, το περιεχόμενο της οποίας μπορεί να χαρακτηριστεί ως αληθές ή ψευδές. Εδώ στηρίζεται η λογική των δύο αξιών, στην οποία η αλήθεια μπορεί να πάρει μόνο δύο τιμές: το αληθές που συμβολίζεται με το 1 και το ψευδές που συμβολίζεται με το 0²⁹². Απέναντι σε αυτή την αντίληψη αναπτύχθηκε ένα σύστημα Λογικής, το οποίο χαρακτηρίζεται από την ισχύ περισσότερων ή και άπειρων τιμών αλήθειας, που βρίσκονται μεταξύ των δύο κλασικών τιμών 0 και 1²⁹³.

Η θέση όμως ότι ένας ισχυρισμός είτε ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα οπότε είναι αληθής, είτε δεν ανταποκρίνεται σ' αυτήν και συνεπώς είναι ψευδής, ισχύει μόνο στο επίπεδο της αντικειμενικής αλήθειας, σύμφωνα με την οποία ένας ισχυρισμός είναι αληθής ή ψευδής ανεξάρτητα από το αν διαγιγνώσκεται ως τέτοιος από ένα υποκείμενο. Στο επίπεδο της υποκειμενικής αλήθειας, κατά την οποία η συμφωνία του αντικειμένου με την πραγματικότητα εξαρτάται από την περιορισμένη γνωστική ικανότητα του υποκειμένου, δε φαίνεται να ισχύει η διάκριση μόνο δύο τιμών αλήθειας. Στο πλαίσιο της υποκειμενικής αλήθειας, στην οποία τείνει η αποδεικτική διαδικασία, η δικανική κρίση μπορεί να συλληφθεί και να αναλυθεί μόνο με βάση μια λογική περισσότερων αξιών, κατά την οποία η αλήθεια ή το ψεύδος ενός πραγματικού ισχυρισμού μπορεί να λαμβάνει διάφορες τιμές (αν αυτές τις συμβολίσουμε με χ , θα ισχύει $0 \leq \chi \leq 1$)²⁹⁴.

²⁹² ό.π.

²⁹³ ό.π., σελ. 712-713.

²⁹⁴ ό.π., σελ. 713.

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΟΙΟΣ ΣΚΟΤΩΣΕ ΤΟΝ ΤΖΟΡΤΖ ΠΟΛΚ;

Ποιά όμως είναι η αλήθεια στην υπόθεση Πολκ; Προφανώς όχι αυτή που ακούστηκε στο Κακούργοδικείο. Η υπόθεση αυτή δεν είναι απλώς μια ανεξιχνίαστη πολιτική δολοφονία²⁹⁵. Αυτό που την κάνει τόσο μυστηριώδη είναι οι πάμπολλες εκδοχές της. Ας δούμε ορισμένες από αυτές.

1. Η πιο διαδεδομένη εκδοχή στην Ελλάδα, αφότου άρχισε να αποκαλύπτεται η σκευωρία σε βάρος του Στακτόπουλου είναι ότι τον σκότωσαν οι Βρετανοί. Στηρίζεται στο ότι ο τελευταίος άνθρωπος που είδε τον Πολκ ζωντανό, μίλησε μαζί του και θα μπορούσε θαυμάσια να του προσφέρει γεύμα αστακό με μπιζέλια, δημοφιλές αγγλοσαξωνικό γεύμα, ήταν ο Randoll Coate, προϊστάμενος του αγγλικού γραφείου Πληροφοριών στη Θεσσαλονίκη, ο οποίος αμέσως μετά τη δολοφονία μετατέθηκε στο Όσλο και η γραμματέας του στην Αυστραλία²⁹⁶. Ο Coate αναφέρει ότι ο Πολκ τον είχε ρωτήσει αν μπορούσε να του δώσει πληροφορίες σχετικά με τον καλύτερο τρόπο μετάβασης στο στρατό των ανταρτών. Εκείνος του αρνήθηκε, παρότι είχε τις σχετικές πληροφορίες, επειδή ουσιαστικά δεν τον θεώρησε αρκετά ώριμο και έμπειρο ανταποκριτή!²⁹⁷ Κυριότερος υποστηρικτής αυτής της άποψης είναι ο Κώστας Χατζηαργύρης, αθηναίος δημοσιογράφος, προγονός του πρωθυπουργού Θεμιστοκλή Σοφούλη. Ο Κ. Χατζηαργύρης ήταν ένας από τους ύποπτους για το φόνο. Υπήρξε συνεργάτης του Πολκ και είχε αρθρογραφήσει επανειλημμένα για την υπόθεση μετά το 1949. Με την έρευνά του στόχευε κυρίως να αποδείξει ότι ο ίδιος δεν είχε καμμία ανάμειξη στη δολοφονία²⁹⁸. Σύμφωνα με αυτόν ο ανταγωνισμός μυστικών υπηρεσιών και η προσπάθεια να εκτεθούν οι Αμερικανοί και οι κομμουνιστές, αποτελούσαν παράγοντες που θα οδηγούσαν τον Coate στην οργάνωση της δολοφονίας. Ο λόγος συνίσταται στις δυσμενείς για τη Βρετανία αποκαλύψεις που θα

²⁹⁵ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 85.

²⁹⁶ ό.π., σελ. 85.

²⁹⁷ ό.π., σελ. 86.

²⁹⁸ Keeley, 1991, σελ. 36.

έκανε ο Πολκ στο βιβλίο του για τη Μέση Ανατολή και τα πετρέλαια. Δεν αποκλείει επίσης της συμμετοχή ελληνικής παρακρατικής οργάνωσης²⁹⁹.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα πάντα με την άποψη του Χατζηαργύρη η δολοφονία σχεδιάστηκε, οργανώθηκε και εκτελέστηκε στη Θεσσαλονίκη. Ήταν μια στημένη παγίδα για τον πρώτο δημοσιογράφο που θα επιχειρούσε μια μετάβαση στο βουνό. Έτυχε να είναι ο Πολκ³⁰⁰. Πραγματοποιήθηκε από μια αγγλική μυστική υπηρεσία, που ανεξαρτητοποιήθηκε από το Λονδίνο και γι' αυτό η αγγλική κυβέρνηση προσπάθησε να συγκαλύψει την υπόθεση και συνεργάστηκε με τις κυβερνήσεις Αμερικής και Ελλάδας στη δίκη Στακτόπουλου³⁰¹.

2. Σύμφωνα με τον καθηγητή του Κολλεγίου Χάντερ του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης, Στέφανο Γ. Ξύδη, η δολοφονία ήταν έργο των Άγγλων για να εκθέσουν τους Αμερικανούς, η οποία σχεδιάστηκε όμως στην Κωνσταντινούπολη από τον Βρετανό Κιμ Φίλμπυ, διπλό πράκτορα των Σοβιετικών. Ο Πολκ σε ένα από τα ταξίδια του πηγαίνοντας στην Τεχεράνη, συναντήθηκε στην Κωνσταντινούπολη με τον Φίλμπυ, ο οποίος τον έστειλε στον Coate. Ο Coate – είτε ήταν κι αυτός πράκτορας των Σοβιετικών είτε όχι, αλλά υπακούοντας σε κάποιον ιεραρχικά ανώτερο στη διπλωματία και στις Μυστικές Υπηρεσίες – τον σκότωσε. Συνεπώς, ενώ η δολοφονία φάνηκε να είναι έργο των Άγγλων, στην πραγματικότητα ήταν των Σοβιετικών³⁰².

3. Ο Πολκ πριν έρθει στην Αθήνα κάλυπτε τη διαμάχη του πετρελαίου στην Περσία και στη συνέχεια τον πόλεμο Αράβων και Ισραηλινών. Ο σκηνοθέτης Γρηγόρης Γρηγοράτος συλλέγοντας στοιχεία για την ταινία του, σχημάτισε την εντύπωση ότι ο Πολκ δολοφονήθηκε από πράκτορες άλλης ή άλλων δυνάμεων, όχι από Άγγλους ή Αμερικανούς, για λόγους που αφορούσαν τη Μέση Ανατολή³⁰³.

²⁹⁹ Χατζηαργύρης, 1975, σελ. 315.

³⁰⁰ ό.π., σελ. 209.

³⁰¹ Χατζηαργύρης, 1975, σελ. 287-292, 313-314, 339.

³⁰² Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 89.

³⁰³ ό.π.

4. Ο Φοίβος Ορφ. Οικονομίδης³⁰⁴ υποστηρίζει εμμέσως ότι τον σκότωσαν οι αμερικανοί. Μιλά για συνεργασία των αμερικανικών στρατιωτικών υπηρεσιών με τμήματα του ελληνικού και βρετανικού στρατιωτικού κατεστημένου. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, ο συνταγματάρχης Σμιθ παρέσυρε τον Πολκ να μείνει στο ξενοδοχείο «Αστόρια» και όχι στο «Κοσμοπολίτ», όπως εκείνος σκόπευε, επειδή το «Αστόρια» ήταν το κατάλυμα Αμερικανών και Ελλήνων αξιωματικών και βρισκόταν υπό την προστασία της ΕΣΑ. Ο φόνος θα γινόταν πιο εύκολα στο «Αστόρια» και πιο δύσκολα θα αποκαλύπτονταν οι δράστες. Κανένας δε θα τολμούσε να μιλήσει³⁰⁵.

Οι λόγοι της δολοφονίας από αυτούς ήταν:

α. Η αντίθετη θέση του Πολκ από την επίσημη της χώρας του για την έκβαση του εμφυλίου στην Ελλάδα. Ο Πολκ υποστήριζε την ειρηνική διευθέτηση, ενώ οι Η.Π.Α. την παραδειγματική συντριβή των κομμουνιστών στο πεδίο της μάχης³⁰⁶.

β. Η διαμάχη Σοβιετικών και Αμερικανών για τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα. Εκείνη την εποχή υπήρχε μια επαφή του Κ. Τσαλδάρη με τους Σοβιετικούς για ειρήνευση στη χώρα μας³⁰⁷.

γ. Είναι η εποχή που το ενδεχόμενο έναρξης ενός τρίτου παγκόσμιου Πολέμου από την Ελλάδα μοιάζει πιθανό.

δ. Η εκτέλεση του Πολκ θα ήταν ένα προειδοποιητικό χτύπημα προς το τμήμα του δημοσιογραφικού κόσμου που αρνείτο να ακολουθήσει τη νέα αμερικανική παγκόσμια πολιτική³⁰⁸.

5. Σε συλλογική ευθύνη αναφέρεται ο Edmund Keeley³⁰⁹. Άνθρωποι από διαφορετικές χώρες, αντικομμουνιστές και ένθερμοι υποστηρικτές της μυστικής

³⁰⁴ Ο Φοίβος Οικονομίδης είναι γιός του δημοσιογράφου Ορφέα Οικονομίδα (συμπέρασμα της γράφουσας), ο οποίος μαζί με τον επίσης δημοσιογράφο Γεώργιο Βούρο υπήρξαν μεσολαβητές ανάμεσα στη σοβιετική κυβέρνηση και τον Κ. Τσαλδάρη για την συμφιλίωση των αντιμαχόμενων Ελλήνων, την άνοιξη του 1948. Οι συνομιλίες είχαν προχωρήσει όσον αφορά τους όρους της συμφωνίας για μια ανακωχή και παράδοση των ανταρτών. Ο Ορφέας Οικονομίδης ήταν έτοιμος να ταξιδέψει στην Πράγα, η οποία είχε οριστεί ως τόπος συνάντησης με τους αντάρτες, για να μεσολαβήσει ανάμεσα στους αντιμαχόμενους. Σύμφωνα με τον Ο. Οικονομίδα οι μυστικές διαπραγματεύσεις προσέκρουσαν στη διαμάχη ανάμεσα στον Στάλιν και τον Τίτο, αλλά κυρίως στην αμετάκλητη απόφαση των Η.Π.Α. να συντριβεί το αντάρτικο κίνημα στο πεδίο της μάχης (στο Οικονομίδα, 2001, σελ. 96)

³⁰⁵ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 92

³⁰⁶ ό.π., σελ. 90.

³⁰⁷ ό.π.

³⁰⁸ ό.π., σελ. 91.

³⁰⁹ Ο Edmund Keeley, είχε ζήσει στη Θεσσαλονίκη πριν από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν ο πατέρας του ήταν πρόξενος των Η.Π.Α. σ' αυτή. Ξαναήρθε στην Ελλάδα το καλοκαίρι του 1947. Ο

δράσης συνεργάστηκαν για να προωθήσουν, στο όνομα του συλλογικού εθνικού συμφέροντος, μια λύση η οποία για να επιβληθεί απαιτούσε την παραβίαση των ατομικών δικαιωμάτων και τη συνεργασία του Τύπου³¹⁰.

Τί ήταν όμως αυτό που ώθησε υπουργούς, διπλωμάτες, κρατικούς αξιωματούχους των Η.Π.Α., εκπροσώπους του Τύπου, συμβούλους των σωμάτων ασφαλείας και της Αστυνομίας και πάνω από όλα δικαστές να αποδεχθούν τη λύση «Στακτόπουλου» και να τη συγκαλύπτουν επί χρόνια; Σύμφωνα με τον Keeley οι τρεις χώρες (Ελλάδα, Αγγλία, Η.Π.Α.) είχαν κοινή αντίληψη περί εθνικού συμφέροντος απέναντι σε έναν κοινό εχθρό³¹¹.

Οι Έλληνες αξιωματούχοι θεωρούσαν ως εθνικό συμφέρον την απόδοση της ευθύνης στους κομμουνιστές καθώς και το να βρεθεί ένα θύμα που θα ικανοποιούσε τις αμερικανικές απαιτήσεις, ώστε να μην απειληθεί το πρόγραμμα βοήθειας.

Οι Αμερικανοί αξιωματούχοι θεωρούσαν και αυτοί δικό τους εθνικό συμφέρον την απόδοση ευθύνης στους κομμουνιστές. Κατανοούσαν μάλιστα πόσο σημαντική ήταν η συνεργασία με τους Έλληνες για την εξεύρεση ικανοποιητικής λύσης, ώστε να μην απειληθούν οι σχέσεις των δύο χωρών, καθώς επίσης, ότι δεν τους συνέφερε η ανάμειξη του αμερικανικού Τύπου.

Οι Βρετανοί θεώρησαν συμφέρον τους να υποστηρίξουν την επίσημη ελληνική θέση, αρκεί να μην αναμειγνύονταν οι ίδιοι και να μην εμφανίζονταν ως συνεργοί στην πράξη, ιδίως αφού ο Coate είχε επισύρει κάποιες υπόνοιες σε μια περίοδο κατά την οποία αποσύρονταν με δική τους πρωτοβουλία από την Ελλάδα.

Η αποδοχή της επίσημης διαλεύκανσης της υπόθεσης έγινε δεκτή και λόγω της σύγκλισης των προκατειλημμένων και μεροληπτικών απόψεων που εισήγαγαν στην υπόθεση οι διάφορες υπηρεσίες, επειδή εκείνη την περίοδο ο πατριωτισμός ταυτιζόταν με τον αντικομμουνισμό.

πατέρας του εν τω μεταξύ είχε γίνει σύμβουλος της αμερικανικής πρεσβείας στην Αθήνα. Το σχόλιο ενός καθηγητή του, να μην αναβάλει τις μεταπτυχιακές σπουδές του προκειμένου να διδάξει σε ένα αμερικανικό γυμνάσιο στη Θεσσαλονίκη γιατί θα κατέληγε στον Κόλπο της Θεσσαλονίκης σαν τον Τζορτζ Πολκ, είχαν εξάψει την περιέργειά του αρκετά ώστε να ψάξει όλα όσα είχαν γραφτεί για τη δολοφονία του Πολκ στις αμερικανικές εφημερίδες. Με την υπόθεση ασχολήθηκε ξανά στα μέσα της δεκαετίας του '80, όταν του ζητήθηκε να γράψει μια κριτική για το βιβλίο του Γρ. Στακτόπουλου. Οι μαρτυρίες του Στακτόπουλου όπως και του Χατζηαργύρη τον παρακίνησαν να επανεξετάσει την υπόθεση, το πολιτικό της πλαίσιο και ιδίως το ρόλο που έπαιξαν στην υπόθεση οι Η.Π.Α. (Keeley, 1991, σελ. 31-40.)

³¹⁰ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 92.

³¹¹ Keeley, 1991, σελ. 490.

6. Η προσφιλής εκδοχή των διωκτικών αρχών ήταν ότι τον σκότωσε η Αριστερά, για να καταστρέψει την ελληνοαμερικανική φιλία. Αυτό ανακοίνωσαν επίσημα στις 17.10.1948 οι υπουργοί Δικαιοσύνης (Μελάς) και Δ.Τάξης (Ρέντης), δίνοντας και τα ονόματα των δύο δραστών (Μουζενίδη – Βασβανά) και του συνεργάτη τους Γρ.Στακτόπουλου, ο οποίος μαζί με τη μητέρα του ως συνεργό είχαν συλληφθεί, ενώ οι Α. Μουζενίδης και Ευ. Βασβανάς βρίσκονταν στο βουνό. Η εκδοχή αυτή, πρόχειρα κατασκευασμένη, κατέρρευσε γρήγορα. Αν οι διωκτικές αρχές είχαν έστω ένα στοιχείο ότι μπορεί οι κομμουνιστές να σκότωσαν τον Πολκ δε θα εμφάνιζαν ως δράστες έναν πεθαμένο (Μουζενίδη) κι έναν που μπορούσε να αποδείξει ότι βρισκόταν μακριά από τη Θεσσαλονίκη εκείνη τη μέρα (Βασβανά) και συνεργό έναν που, εφόσον ζούσε, κάποτε θα έλεγε την αλήθεια³¹². Ο ταγματάρχης Μουσχουντής δήλωνε βέβαιος ότι το φόνο τον είχαν κάνει οι κομμουνιστές, επειδή αυτό του υπαγόρευε η διαίσθησή του³¹³. Σύμφωνα με τον Κάφκα

«...η ανθρώπινη διαίσθηση καθοδηγεί πολλές φορές λανθασμένα, βέβαια, αλλά καθοδηγεί, δεν εγκαταλείπει κάποιον»³¹⁴.

7. Μια άλλη εκδοχή είναι ότι τον σκότωσε η Δεξιά³¹⁵. Τα ερωτήματα που ανακύπτουν είναι αν η δολοφονία έγινε με εντολή κάποιου κυβερνητικού παράγοντα, αν έγινε από κάποιο μέλος ακροδεξιάς παρακρατικής οργάνωσης, αν υπεύθυνη ήταν η ΕΣΑ αν συνεργάστηκαν μεταξύ τους ή και με ξένους³¹⁶.

Τι λόγους όμως είχε η Δεξιά για ένα τέτοιο έγκλημα; Σύμφωνα με τον Εντ Μπράντλεϋ, στην εκπομπή του CBS «Καλημέρα Αμερική», τον Οκτώβριο του 1990, ο Πολκ μετέδιδε από το ραδιόφωνο του CBS ότι η ελληνική κυβέρνηση ήταν πνιγμένη στη διαφθορά και είχε διασπαθίσει εκατομμύρια δολάρια από την αμερικανική βοήθεια³¹⁷. Ο Πολκ για να φτάσει στους αντάρτες προσπαθούσε να βρει κάποιο σύνδεσμο, μέσα σε μια πόλη που ελεγχόταν από την κυβέρνηση³¹⁸. Πριν την εξαφάνισή του, ο Πολκ έγραψε στο φίλο του Έντουαρντ Μάρου, του CBS, ότι πολλοί άνθρωποι του παρουσιάστηκαν ισχυριζόμενοι ότι ήταν εξουσιοδοτημένα

³¹² Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 95.

³¹³ ό.π., σελ. 43.

³¹⁴ Κάφκα, 1971, σελ. 15.

³¹⁵ Παπαϊωάννου, 1993, σελ. 95.

³¹⁶ ό.π., σελ. 96.

³¹⁷ ό.π., σελ. 73.

³¹⁸ ό.π.

πρόσωπα, αλλά νομίζει ότι όλοι έλεγαν ψέματα³¹⁹. Σύμφωνα με έγγραφα και πληροφορίες που απέκτησε η αμερικανίδα δημοσιογράφος Κάτι Μάρτον, ο στρατηγός Donovan και οι αμερικανοί αξιωματούχοι όχι μόνο ήξεραν ότι ο Στακτόπουλος ήταν θύμα σκευωρίας, αλλά γνώριζαν από αξιόπιστο πληροφοριοδότη (πρώην πράκτορα του O.S.S.) ποιός είχε σκοτώσει τον Πολκ και γιατί. Ο πληροφοριοδότης αυτός είχε καταφέρει να διεισδύσει στην ομάδα που είχε διαπράξει το έγκλημα. Σύμφωνα με αυτόν, η δολοφονία σχεδιάστηκε στο λιμάνι του Πειραιά από τον Μιχάλη Κουρτέση, μέλος μιας μυστικής ακροδεξιάς οργάνωσης. Ο Κουρτέσης βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη πριν και μετά το θάνατο του Πολκ και είχε προσλάβει έναν εκτελεστή προερχόμενο από τον Πειραιά. Ο Κουρτέσης ήταν προσωπικός και πολιτικός φίλος του Μουσχουντή, του διευθυντή Ασφαλείας της Θεσσαλονίκης, ο οποίος είχε τεθεί επικεφαλής της έρευνας για τη δολοφονία. Σύμφωνα πάντα με τη Μάρτον, πίσω από όλα αυτά κρυβόταν ο Έλληνας υπουργός εξωτερικών Κωνσταντίνος Τσαλδάρης, επικεφαλής του δεξιού Λαϊκού Κόμματος. Λίγο καιρό πριν δολοφονηθεί ο Πολκ πήρε ένα ανώνυμο γράμμα από έναν υπάλληλο της Τράπεζας Chase. Το γράμμα περιείχε στοιχεία τα οποία αποδείκνυαν ότι ο Κ. Τσαλδάρης τοποθετούσε τα δολάρια της αμερικανικής βοήθειας στον προσωπικό λογαριασμό του³²⁰. Ο Πολκ έφερε τον Τσαλδάρη αντιμέτωπο με αυτές τις πληροφορίες και όπως είπε η σύζυγός του, Ρέα, τον ενημέρωσε ότι θα τους αποκάλυπτε όταν πήγαινε στις Η.Π.Α. και αυτό θα στοίχιζε την εξουσία στην ελληνική κυβέρνηση³²¹. Η Ρέα δήλωσε ότι αμέσως συνέδεσε τη δολοφονία του συζύγου της με τη δεξιά παράταξη, επειδή ο σύζυγός της είχε δεχθεί ανώνυμα απειλητικά τηλεφωνήματα, στα οποία τον αποκαλούσαν «κομμουνιστή» και του έλεγαν να φύγει από την Ελλάδα, αλλιώς θα τον σκότωναν³²².

Σύμφωνα με τον Ελευθέριο Βούρβαχη, η πραγματική αλήθεια συγκαλύπτεται και θα συνεχίσει να συγκαλύπτεται, εφόσον οι εμπλεκόμενες χώρες Ελλάδα, Μεγάλη Βρετανία και Η.Π.Α. και, κυρίως, οι μυστικές υπηρεσίες τους δε δώσουν στη δημοσιότητα απόρρητα έγγραφα, από το περιεχόμενο των οποίων οι μελετητές της υπόθεσης ευελπιστούν ότι θα αποκατασταθεί η ιστορική αλήθεια³²³.

³¹⁹ ό.π., σελ. 75.

³²⁰ ό.π., σελ. 78.

³²¹ ό.π.

³²² ό.π., σελ. 76.

³²³ Βούρβαχης, 2003, σελ. 20.

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΥΠΟΘΕΣΗ ΠΟΛΚ

Από τα στοιχεία της δικογραφίας τα οποία αφορούν τόσο την προδικασία όσο και την κύρια δίκη προκύπτουν παραβιάσεις όχι μόνο διατάξεων του δικονομικού και ουσιαστικού δικαίου αλλά και ατομικών δικαιωμάτων³²⁴. Εξαιτίας αυτών των παραβιάσεων δημιουργήθηκαν τόσες αμφιβολίες για την καταδικαστική απόφαση του δικαστηρίου σε βάρος του Στακτόπουλου οι οποίες έπληξαν το κύρος της ελληνικής δικαιοσύνης³²⁵. Ο Γρ. Στακτόπουλος ανακρινόταν χωρίς ένταλμα σύλληψης για μήνες στα γραφεία της Ασφάλειας, με την παρουσία και κάλυψη εισαγγελέα και ανακριτή³²⁶, χωρίς την παρουσία δικηγόρου κατά παράβαση κάθε δικονομικού κανόνα που ίσχυε για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου³²⁷.

Σύμφωνα με τον ίδιο, το διάστημα αυτό τον βασάνιζαν (ορθοστασία, αϋπνία, δέσιμο χεριών και ποδιών, δίψα, ύβρεις, ξυλοκόπημα, χτυπήματα με σιδερογροθιά, κρέμασμα από τα πόδια, ηλεκτροσόκ, δέσιμο με συρματόσχοινο)³²⁸, του χορηγούσαν φάρμακα³²⁹ και τον απειλούσαν να ομολογήσει για να μην παρασύρει στην ποινή και την μητέρα του³³⁰. Μέσα από τον φόβο διαμορφώθηκε ένας άλλος Στακτόπουλος πρόθυμος να ομολογήσει σε βάρος του και σε βάρος της μητέρας του. Η ομολογία του ότι στη βάρκα όπου έγινε η δολοφονία βρισκόταν με τον Αδάμ Μουζενίδη, ο οποίος είχε προαποβιώσει της δολοφονίας και τον Βαγγέλη Βασβανά που εκείνο το διάστημα βρισκόταν στη Ρουμανία³³¹, προξενούν αμφιβολίες και για τη δική του ανάμιξη.

Οι ομολογίες προέκυψαν ύστερα από παράνομη κράτηση ενάμιση μήνα, με την ιδιότητα του υπόπτου – μάρτυρα. Ο Στακτόπουλος συνελήφθη στις 14 Αυγούστου και έδωσε την πρώτη ένορκη κατάθεση μάρτυρα στις 1.10.1948, δηλαδή μετά από 45 ημέρες, τη δεύτερη, συμπληρωματική της πρώτης, στις 2.10.1948, την τρίτη στις 14.10.1948 και την τέταρτη στις 24.10.1948³³². Κάθε κατάθεση προσπαθούσε να διορθώσει τις αντιφάσεις της προηγούμενης.

³²⁴ Ρουπακιώτης, στον πρόλογο του Βούρβαχη, 2003, σελ. 13.

³²⁵ Βούρβαχης, 2003, σελ. 50.

³²⁶ ό.π., σελ. 41.

³²⁷ Ρουπακιώτης, στον πρόλογο του Βούρβαχη, 2003, σελ. 13.

³²⁸ Στακτόπουλος, 1988, σελ. 81-88.

³²⁹ ό.π., σελ. 111.

³³⁰ ό.π.

³³¹ Ρουπακιώτης, στον πρόλογο του Βούρβαχη, 2003, σελ. 14.

³³² Βούρβαχης, 2003, σελ. 42.

Οι διωκτικές αρχές είχαν το δικαίωμα να εξετάσουν ενόρκως τους κατηγορούμενους, αυτό όμως δε νομιμοποιούσε την κράτησή του από 14.8.1948 έως 1.10.1948, οπότε άρχισε να ομολογεί σε βάρος του και σε βάρος των υπόλοιπων συγκατηγορουμένων του, χωρίς την παρουσία συνηγόρου³³³. Το δικαίωμα παράστασης συνηγόρου θα το είχε εφόσον απολογείτο ως κατηγορούμενος στον ανακριτή, ιδιότητα που θα είχε αν η σύλληψη και προφυλάκισή του στις 14.8.1948 γινόταν νόμιμα με ένταλμα του ανακριτή³³⁴.

Επίσης, όπως και τώρα έτσι και τότε κατά το δίκαιο που ίσχυε, όσοι προφυλακίζονταν εκρατούντο στις φυλακές και όχι στα κρατητήρια ή στα γραφεία της αστυνομίας³³⁵. Ευθύνη έχει όμως και η τακτική δικαιοσύνη, αφού συγκάλυπτε προηγούμενες παράνομες ενέργειες της αστυνομίας. Η σύλληψη του Στακτόπουλου νομιμοποιήθηκε με την έκδοση την ίδια μέρα του εντάλματος σύλληψης και προφυλάκισης. Αντί όμως την άμεση προσαγωγή στη δικαιοσύνη ο Στακτόπουλος και η μητέρα του κρατήθηκαν στην Ασφάλεια επί ενάμιση μήνα εν γνώσει των δικαστικών αρχών και της πολιτικής ηγεσίας³³⁶. Ο Στακτόπουλος καταθέτει ενόρκως, έτσι ώστε σε περίπτωση αλλαγής των ομολογιών του κατά την ακροαματική διαδικασία να μπορεί να διωχθεί και για ψευδορκία³³⁷.

Είναι ενδιαφέρον ότι γίνεται προσπάθεια νομιμοποίησης της παράνομης κράτησής του και στο αποφυλακιστήριό του, στο οποίο φέρεται να κρατείται στις Φυλακές Επταπυργίου Θεσσαλονίκης από 14.8.1948³³⁸ μέχρι και τη μεταγωγή του στις Φυλακές Αίγινας (29.7.1956) από τις οποίες αποφυλακίστηκε (11.8.1960)³³⁹.

Σήμερα το αποδεικτικό μέσο της ομολογίας του κατηγορουμένου δεν αποτελεί πλέον πλήρη απόδειξη, αλλά εκτιμάται ελεύθερα, από το δικαστήριο, όπως και τα υπόλοιπα αποδεικτικά μέσα, δεδομένου ότι στην ποινική δίκη ισχύει η αρχή της ηθικής απόδειξης. Το σύστημα της ελεύθερης εκτίμησης του όλου αποδεικτικού υλικού συνδέεται άμεσα με την αρχή της ουσιαστικής αλήθειας, η οποία υποχρεώνει το δικαστήριο να ερευνά ελεύθερα τις πραγματικές περιστάσεις και να μην

³³³ ό.π., σελ. 44.

³³⁴ ό.π.

³³⁵ ό.π., σελ. 45.

³³⁶ ό.π., σελ. 46.

³³⁷ ό.π.

³³⁸ Στακτόπουλος, 1988, σελ. 299.

³³⁹ Βούρβαχης, 2003, σελ. 46.

περιορίζεται τυπικά στις αποδείξεις που προσκομίζονται³⁴⁰. Εδώ και αρκετά χρόνια η ομολογία έχει θεωρηθεί ως ιδιαίτερα αναξιόπιστη αφού αποτέλεσε αφετηρία πολλών δικαστικών πλανάων³⁴¹ προερχόμενη είτε από ψυχολογικές επιδράσεις, είτε από προσδοκία υλικής ή ηθικής ωφέλειας ή και δοξομανίας³⁴². Σύμφωνα με τον Στέλιο Παπαθεμελή, δικηγόρο του Στακτόπουλου κατά την αίτηση που υπέβαλε στον Άρειο Πάγο για επανάληψη της δίκης³⁴³, το δικαστήριο δεν έλαβε υπόψη του ότι

«δεν ψεύδεται μόνο ο ένοχος αλλά και ο αθώος που έχει τεθεί σε κατάσταση άκρας υποψίας και περιαχθεί σε απογοήτευση ώστε να απολέσει πάσαν ελπίδα διαφυγής».³⁴⁴

Τόσο ο Στακτόπουλος όσο και η μητέρα του ομολόγησαν. Η Άννα Στακτοπούλου για να σώσει το παιδί της³⁴⁵ κι ο Γρηγόρης Στακτόπουλος για το καλό της οικογένειάς του³⁴⁶. Ο Στακτόπουλος καταδικάστηκε ενώ η μητέρα του αθωώθηκε.

Οι μάρτυρες κατηγορίας δεν είχαν να καταθέσουν κάποιο στοιχείο που να συνδέει τους κατηγορουμένους με το έγκλημα, παρά μόνο ότι ήταν μέλη του ΚΚΕ και τις προσωπικές τους κρίσεις³⁴⁷. Δέκα χρόνια αργότερα στις 18.4.1958, ο Στέλιος Μουζενίδης, αδελφός του Αδάμ Μουζενίδη και μάρτυρας κατηγορίας, όπως και η Άννα Μολυβδά, η οποία ήταν αδελφή της συζύγου του Αδάμ Μουζενίδη (Ευδοξίας), αποκάλυψαν ότι είχαν υποστεί ανακρίσεις τρίτου βαθμού, δηλαδή ότι βασανίστηκαν στη Θεσσαλονίκη και τον Πειραιά για να ομολογήσουν ότι ο Αδάμ Μουζενίδης βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη την εποχή της δολοφονίας του Πολκ³⁴⁸. Αυτοί που προθυμοποιήθηκαν να προσέλθουν ως μάρτυρες υπεράσπισης του Στακτόπουλου ήταν ο Καρλ Κάμπτον, καθηγητής του στο κολέγιο Ανατόλια, ο Θωμάς Σλιώμης, παλαιός γείτονάς του και διευθυντής γεωργικών συνεταιρισμών Θεσσαλονίκης, ο Μ. Μαριντζόγλου, ο Σ. Βουτυράς, ο Ε. Μαρινάκης, γείτονές του, και άλλοι³⁴⁹. Από αυτούς, ο μόνος που προσήλθε στο δικαστήριο ήταν ο πρώτος³⁵⁰. Τα ονόματα των

³⁴⁰ ό.π., σελ. 47.

³⁴¹ ό.π.

³⁴² ό.π., σελ. 48.

³⁴³ Keeley, 1991, σελ. 432.

³⁴⁴ ό.π., σελ. 460.

³⁴⁵ Στακτόπουλος, 1988, σελ. 108, 130, 131.

³⁴⁶ ό.π., σελ. 111, 173, 182.

³⁴⁷ Ρουπακιώτης, στον πρόλογο του Βούρβαχη, 2003, σελ. 14.

³⁴⁸ Χατζόπουλος, 1977, σελ. 278.

³⁴⁹ Στακτόπουλος, 1988, σελ. 158.

³⁵⁰ ό.π., σελ. 156.

υπολοίπων ούτε καν εκφωνήθηκαν, επειδή όπως οι ίδιοι είπαν στην οικογένεια του Στακτόπουλου, δεν τους άφησε ο Μουσχουντής, τρομοκρατώντας τους³⁵¹.

Σε άρθρο του στην εφημερίδα Nation (28.5.1949) ο Κωνσταντίνος Πούλος γράφει ότι κανένας, ούτε από το «Αστόρια» ούτε από το «Λουξεμβούργο» είχε δει ποτέ τον Στακτόπουλο με τον Πολκ. Ο ιδιοκτήτης μάλιστα του «Λουξεμβούργου» είχε πει στον ίδιο τον Κ. Πούλο και στον Ουίλιαμ Πολκ (αδελφό του θύματος), ότι αυτός και τα γκαρσόνια του είχαν ενημερώσει τις ανακριτικές αρχές ότι ο Στακτόπουλος ψεύδεται στην ομολογία του, αλλά κανένας τους δεν κλήθηκε να καταθέσει. Ανέφερε επίσης, ότι ο εισαγγελέας θεώρησε ότι δεν έχει σημασία που έφαγαν το τελευταίο τους γεύμα ο Στακτόπουλος και ο Πολκ ή πού ακριβώς επιβιβάστηκαν στη βάρκα. Το συμπέρασμα του ανταποκριτή ήταν ότι όταν καθορίζονται ποιά σημεία της ομολογίας είναι αληθινά και ποιά όχι, ο καθένας πιστεύει ό,τι θέλει να πιστέψει και αγνοεί τα υπόλοιπα, αν και ορισμένα σημεία της αποδείχτηκαν ψευδή από πολλά υπεύθυνα άτομα που δεν είχαν καμιά ανάμιξη στην υπόθεση ενώ άλλα, που οι αρχές, το δικαστήριο και ορισμένοι παρατηρητές δέχθηκαν ως αληθινά, υποστηρίχτηκαν μόνο από αμφισβητήσιμους μάρτυρες, που διακυβευόταν είτε η ζωή είτε η δουλειά τους³⁵².

Η απαραίτητη σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ κατηγορουμένου και συνηγόρων υπεράσπισης φαίνεται ότι δεν υπήρχε στην συγκεκριμένη περίπτωση. Συνηγόροι υπεράσπισης του Στακτόπουλου και της μητέρας του ήταν ο Ιορδάνης Βαφειάδης και ο Νίκος Βασιλικός. Τον δεύτερο ο Στακτόπουλος τον θεωρούσε πράκτορα της Ασφάλειας³⁵³. Τους πληροφόρησε για τα βασανιστήρια που υπέστη και για το πώς αναγκάστηκε να «ομολογήσει»³⁵⁴. Ο Βαφειάδης έχοντας την ίδια γνώμη με τον Στακτόπουλο για το Βασιλικό³⁵⁵ βρήκε έναν ακόμα δικηγόρο τον Θεόδωρο Οικονόμου, πρόεδρο του Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης και βουλευτή του Κόμματος των Εθνικών Φιλελεύθερων του Στ. Γονατά³⁵⁶. Ο Οικονόμου παραιτήθηκε από την υπεράσπιση του Στακτόπουλου για να μη γίνει συνεργός ενός εγκλήματος³⁵⁷. Όμως οι άλλοι δύο δικηγόροι του παρότι ήξεραν για το πώς προέκυψαν οι ομολογίες

³⁵¹ ό.π., σελ. 158.

³⁵² Keeley, 1991, σελ.380.

³⁵³ Στακτόπουλος, 1988, σελ. 104.

³⁵⁴ ό.π., σελ. 105.

³⁵⁵ ό.π., σελ. 113.

³⁵⁶ ό.π., σελ. 106, 107.

³⁵⁷ ό.π., σελ. 153.

δεν ανέφεραν τίποτα για τα βασανιστήρια που υπέστη ο πελάτης τους. Ίσως αυτό να ήταν αδιανόητο εκείνη την εποχή.

Ο αδελφός του θύματος, Ουίλιαμ Πόλκ, πίστευε όπως και ο Πούλος, ότι η αποδοχή εκ μέρους της πολιτικής αγωγής και των συνηγόρων υπεράσπισης της άποψης πως ο Πολκ υπήρξε θύμα κομμουνιστικής συνωμοσίας σήμαινε την έλλειψη ουσιαστικής γραμμής υπεράσπισης και ότι πολιτικές σκοπιμότητες παρεμπόδιζαν την πλήρη και αμερόληπτη ακρόαση όλων των στοιχείων της υπόθεσης. Η αρνητική στάση του απέναντι στην υπεράσπιση ενισχύθηκε όταν η τελευταία δήλωσε ικανοποιημένη από τη σύνθεση των ενόρκων και τη μέθοδο επιλογής τους. Ο Ουίλιαμ Πολκ τη θεώρησε προκατασκευασμένη, διότι η επιλογή έγινε μεταξύ πολιτών συντηρητικών πεποιθήσεων, στη συμφωνία των οποίων μπορούσε να βασίζεται η πολιτική αγωγή. Η αποδοχή της επιλογής των ενόρκων από την πλευρά της υπεράσπισης αποδείκνυε ότι δεν υπήρξε πραγματική υπεράσπιση των κατηγορουμένων και ότι συνεπώς δεν υπήρξε αμερόληπτη εκδίκαση της υπόθεσης³⁵⁸.

Σύμφωνα με τον Αμερικανό Γενικό Πρόξενο στην Ελλάδα, ο Γενικός Διοικητής Βορείου Ελλάδος, Κωνσταντίνος Κορόζος, εκπρόσωπος της Εκτελεστικής Εξουσίας, του υποσχέθηκε ότι θα φρόντιζε να επιλεγούν για τη δίκη όχι μόνο οι «κατάλληλοι» ένορκοι, αλλά και οι «κατάλληλοι» τακτικοί δικαστές!³⁵⁹

Επίσης, οι ΗΠΑ πίεζαν για την όσο το δυνατό συντομότερο διεξαγωγή της δίκης, ώστε να αποφευχθούν αρνητικά σχόλια και κριτικές στον Τύπο και το κοινό³⁶⁰, εξάλλου επειδή σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, στην περίπτωση που οι κατηγορούμενοι (Μουζενίδης, Βασβανάς) ήταν απόντες, έπρεπε να περάσει μία περίοδος τριών μηνών πριν ξεκινήσει η δικαστική διαδικασία, μεταβλήθηκε ο νόμος με το τροποποιητικό διάταγμα υπ. Αριθ. 892 (23.2.1949), και η προθεσμία μειώθηκε στον ένα μήνα. Πράγματι, η κατηγορία κατά Μουζενίδη και Βασβανά εισήχθη στο Συμβούλιο Πλημμελειοδικών στις 14 Μαρτίου, ενώ οι κλήσεις τους εκδόθηκαν στις 11 Μαρτίου και η δίκη άρχισε 12.4.1949³⁶¹.

Μετά την καταδίκη του ο Στακτόπουλος εξακολούθησε να κρατείται για τέσσερα ακόμη χρόνια στα κρατητήρια της αστυνομίας, εν γνώσει του αρμόδιου Εισαγγελέα³⁶² και με πρωτοφανή προνόμια όπως: δωρεάν παροχή τσιγάρων από τους

³⁵⁸ Keeley, 1991, σελ. 378.

³⁵⁹ Βούλτεψη, 2002, σελ. 146.

³⁶⁰ ό.π., σελ. 131.

³⁶¹ ό.π., σελ. 150.

³⁶² Ρουπακιώτης, στον πρόλογο του Βούρβαχη, 2003, σελ. 15.

χωροφύλακες, καθημερινό επισκεπτήριο πρωί – απόγευμα, περίπατο με το τζιπ της αστυνομίας, έξοδο στο κέντρο «Χαβάη» της Αρετσούς κ.ά.³⁶³ Όλα αυτά τα πλεονεκτήματα του παραχωρούνταν, προκειμένου να βρίσκεται υπό την παρακολούθηση της αστυνομίας και να μην αποκαλύψει τη μη συμμετοχή του στο έγκλημα για το οποίο καταδικάστηκε. Όμως ο λόγος τον οποίο επικαλούνταν ήταν η ασφάλεια του Στακτόπουλου, επειδή στις φυλακές κινδύνευε να τον σκοτώσουν οι κομμουνιστές.

³⁶³ Στακτόπουλος, 1988, σελ. 186, 187, 189.

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ: ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΑΣΤΟΧΙΕΣ

Το ποινικό Δικονομικό Δίκαιο αποτελείται από το σύνολο των κανόνων δικαίου που καθορίζουν τα αρμόδια όργανα και ρυθμίζουν τη διαδικασία που αποσκοπεί στη, μέσω της Ποινικής Δίκης, πραγμάτωση του ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου και την αποκατάσταση και παγίωση της κοινωνικής ειρήνης³⁶⁴. Από τον ορισμό αυτό προκύπτει ότι κύριο αντικείμενο και σκοπός του ποινικού δικονομικού δικαίου είναι η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας³⁶⁵.

Η δικαστική κρίση όμως μπορεί να είναι άστοχη με την έννοια είτε ότι καταδικάζει έναν αθώο είτε ότι αθώνει έναν ένοχο ότι καταδικάζει έναν κατηγορούμενο για έγκλημα βαρύτερο από εκείνο που τέλεσε³⁶⁶. Η δικαστική απόφαση είναι το αποτέλεσμα της υπαγωγής των πραγματικών περιστατικών (ελάχιστονα πρόταση του δικανικού συλλογισμού) στον κατάλληλο νομικό κανόνα (μείζονα πρόταση). Αστοχία μπορεί να εμφανιστεί όταν δεν γίνεται καλή επεξεργασία των πραγματικών περιστατικών, με συνέπεια να μην είναι επιτυχής η επιλογή της μείζονος πρότασης ή ακόμα και να είναι τελείως αποτυχημένη. Ως άστοχη μπορεί να χαρακτηριστεί και η ίδια η επιλογή του νομικού κανόνα και εξαιτίας μιας λανθασμένης ερμηνείας του³⁶⁷. Για την έκδοση μιας δικαστικής απόφασης λαμβάνονται υπόψιν διάφορες παράμετροι. Πολύ σημαντική παράμετρος είναι οι μαρτυρικές καταθέσεις, δηλαδή η κοινωνική μετάδοση μιας κατεξοχόν ατομικής γνώσης. Η ειλικρίνεια όμως μιας κατάθεσης εξαρτάται με τη σειρά της από άλλους παράγοντες, ψυχολογικούς και φυσικούς, οι οποίοι επηρεάζουν το άτομο και είναι δύσκολο να αποκαλυφθούν³⁶⁸.

Η ανειλικρίνεια του μάρτυρα μπορεί να οφείλεται σε παθολογία του ατόμου, στην ανάγκη ψευδολογίας, στα λάθη παρατήρησης αλλά και σε ψυχολογικά αίτια που μπορεί να παρεμποδίσουν ή να αποπροσανατολίσουν τις αισθήσεις³⁶⁹. Προϋπόθεση της ακριβούς αντίληψης του μάρτυρα είναι η καλή λειτουργία των αισθητηρίων οργάνων του³⁷⁰ αλλά και η προσοχή που απέδωσε σε ένα γεγονός³⁷¹. Ωστόσο, η

³⁶⁴ Μπάκας, 1995, σελ. 15.

³⁶⁵ ό.π., σελ. 16.

³⁶⁶ Ζησιάδης, 1998, σελ. 86.

³⁶⁷ ό.π., σελ. 87.

³⁶⁸ ό.π., σελ. 103.

³⁶⁹ ό.π.

³⁷⁰ ό.π., σελ. 106.

απάτη των αισθήσεων ή της ικανότητας εκτίμησης της απόστασης, του χώρου και του χρόνου μπορεί να οδηγήσει σε μια μη ακριβή αντίληψη³⁷². Ατομικές ιδιότητες και ορισμένες καταστάσεις μπορούν να επηρεάσουν την αντίληψη και στη συνέχεια την κατάθεση του μάρτυρα (π.χ. αλλιώς αντιλαμβάνεται την ηλικία ο κάτοικος του χωριού απ' ό,τι ο κάτοικος της πόλης, αλλιώς αντιλαμβάνεται το «πρωί» ο αγρότης απ' ό,τι ο δημόσιος υπάλληλος³⁷³). Συνεπώς ο δικαστής θα πρέπει να λάβει υπόψιν του διάφορες σωματικές, ψυχικές και πνευματικές ιδιότητες του μάρτυρα³⁷⁴. Άλλωστε οι παραστάσεις που αποτυπώνονται ακόμα και στη μακροχρόνια μνήμη δε διατηρούνται πάντοτε ισοβίως. Η περιορισμένη χωρητικότητα της μνήμης προκειμένου να δεχθεί καινούργιες παραστάσεις, απωθεί παλαιότερες, με αποτέλεσμα όταν ο μάρτυρας κληθεί να καταθέσει να μην είναι σε θέση να αναπλάσει όσα είχε δει ή να είναι σε θέση να τα αναπλάσει μόνο μερικώς³⁷⁵. Είναι φανερό πως ο χρόνος βλάπτει σε μεγάλο βαθμό την αλήθεια³⁷⁶.

Ο μάρτυρας μπορεί να αναπλάσει τα κενά που δημιουργούνται στη μνήμη του:

1. Με την επεξεργασία, δηλαδή με σχήματα, πλαίσια και σενάρια. Πρόκειται για συμβολικές δομές που χρησιμοποιεί ο μάρτυρας προκειμένου να δώσει μια ολοκληρωμένη εικόνα ενός συμβάντος³⁷⁷.
2. Προσαρμόζοντάς τα, δια μέσου του ψυχολογικού φαινομένου της υποβολής, στις απόψεις άλλων προσώπων ή της κοινής γνώμης ή των ΜΜΕ διότι θέλει να φανεί αρεστός σ' αυτά³⁷⁸.
3. Με τη φαντασία του (ασυναίσθητα ή και συνειδητά)³⁷⁹.
4. Συνειρμικά³⁸⁰.
5. Με την ειδητική μνήμη. Αυτό συμβαίνει όταν η μνήμη είναι τόσο ισχυρή, ώστε αντίληψη και ανάπλαση των παραστάσεων να ταυτίζονται. Έτσι κατά την ανάπλαση, ο μάρτυρας δίνει μια ακριβή περιγραφή του συμβάντος³⁸¹.

³⁷¹ ό.π., σελ. 107.

³⁷² ό.π.

³⁷³ ό.π.

³⁷⁴ ό.π., σελ. 108.

³⁷⁵ ό.π., σελ. 110.

³⁷⁶ ό.π., σελ. 113.

³⁷⁷ ό.π., σελ. 115.

³⁷⁸ ό.π.

³⁷⁹ ό.π.

³⁸⁰ ό.π., σελ. 116.

³⁸¹ ό.π., σελ. 117.

Η μνήμη θεωρείται ως μια ενεργητική διαδικασία. Αν και μπορεί να θυμόμαστε την ουσία αυτού που συνέβη, είναι δυνατόν να μη θυμόμαστε τις λεπτομέρειες, με αποτέλεσμα η μνήμη να αλλάζει προκειμένου να προσαρμοστεί καλύτερα στις προσδοκίες του ατόμου. Αυτό κάνει μερικές φορές την κατάθεση των αυτόπτων μαρτύρων να είναι αρκετά αναξιόπιστη³⁸².

Η ατμόσφαιρα των ποινικών δικαστηρίων – η πάντοτε αποπνικτική στο έργο του Κάφκα – μπορεί να αλλοιώσει την ειλικρινή κατάθεση του μάρτυρα, ιδιαίτερα αν αυτός δεν είναι εξοικειωμένος με ένα τέτοιο υποβλητικό περιβάλλον³⁸³.

Επίσης η φαντασία, η συμπάθεια και η αντιπάθεια είναι ικανές να επηρεάσουν την κατάθεση³⁸⁴.

Υψηλός κίνδυνος αλλοίωσης ενός γεγονότος μπορεί να ανακύψει και με τους μάρτυρες εξ ακοής. Όσο περισσότερα άτομα παρεμβάλλονται στη μεταφορά μιας είδησης τόσο ο κίνδυνος αυτός αυξάνεται. Η φήμη άλλωστε μεγαλοποιεί συχνά τα γεγονότα³⁸⁵. Είναι πιθανό όμως ένας εξ ακοής μάρτυρας να είναι πολυτιμότερος από έναν αυτόπτη, π.χ. αν το γεγονός που κατατίθεται συνέβη πριν από πολλά χρόνια και ο αυτόπτης το διηγήθηκε αμέσως στον εξ ακοής, ο οποίος τυχαίνει να έχει ισχυρότερη μνήμη³⁸⁶.

Οι μαρτυρικές καταθέσεις πρέπει να ελέγχονται ως προς την ειλικρίνεια και την αληθοφάνειά τους³⁸⁷. Είναι δυνατόν ένας μάρτυρας να είναι ειλικρινής, αλλά όχι αληθοφανής³⁸⁸ και το αντίστροφο. Οι μαρτυρίες πρέπει να ελέγχονται μέσω άλλων, επειδή δεν είναι εύκολο για τους δικαστές να γνωρίζουν αν ένας μάρτυρας είναι ειλικρινής, αν ψεύδεται ή αν βρίσκεται σε πλάνη³⁸⁹.

Ιδιαίτερη προσοχή απαιτείται όταν οι μάρτυρες εκφέρουν προσωπικές τους κρίσεις, όπως συνέβη στην περίπτωση Στακτόπουλου, διότι αυτές μπορεί να οδηγήσουν σε άστοχη δικαστική κρίση. Το δικαστήριο θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη την προσωπικότητα του μάρτυρα, την ιδιότητά του, καθώς και το ενδεχόμενο πίσω από την κατάθεσή του να υποκρύπτεται η επιθυμία του να εκδικηθεί τον κατηγορούμενο³⁹⁰. Επομένως είναι αναγκαίο για το δικαστή να γνωρίζει με ακρίβεια

³⁸² Hayes, 1998, σελ. 23.

³⁸³ Ζησιάδης, 1998, σελ. 118.

³⁸⁴ ό.π.

³⁸⁵ ό.π., σελ. 123.

³⁸⁶ ό.π.

³⁸⁷ ό.π., σελ. 183.

³⁸⁸ ό.π., σελ. 184.

³⁸⁹ ό.π.

³⁹⁰ ό.π., σελ. 185.

τη δικονομική θέση του μάρτυρα καθώς και τα συμφέροντα, που μπορούν να απορρέουν από τη φιλία, τη συγγένεια, την επαγγελματική σχέση κ.ά. με τους διαδίκους, ώστε να διαπιστώσει ποιό σκοπό επιδιώκει ο μάρτυρας³⁹¹.

Για την αξιολόγηση μιας μαρτυρικής κατάθεσης πρέπει ακόμη να λαμβάνεται υπόψη από το δικαστήριο, ότι η κατάθεση ενός μάρτυρα είναι μια επί μέρους ανάλυση μιας κατάστασης της οποίας τονίζεται μόνο ένα μέρος σε βάρος των υπολοίπων και ότι κατά την ανάπλαση ενός συμβάντος, δεν επαναλαμβάνεται η αίσθηση της αντιληπτής πραγματικότητας αλλά η αντίδραση του συγκεκριμένου μάρτυρα σε αυτή³⁹². Αρκετές φορές η κατάθεση του μάρτυρα στην ανάκριση διαφέρει από εκείνη στο ακροατήριο. Σε τέτοιες περιπτώσεις ο μάρτυρας κρίνεται ύποπτος ψευδομαρτυρίας και εξετάζεται η αξιοπιστία των δηλώσεών του. Επομένως, το δικαστήριο οφείλει να διερωτάται πότε είπε την αλήθεια ο μάρτυρας και ποιοί λόγοι υπαγόρευαν τη μεταστροφή αυτή³⁹³.

Ο Στακτόπουλος, ως μάρτυρας αρχικά και ως κατηγορούμενος στη συνέχεια, έδωσε αντιφατικές και εκ διαμέτρου αντίθετες καταθέσεις, δηλώνοντας πλήρη άγνοια στην αρχή και αποδεχόμενος τη συμμετοχή του στο έγκλημα στη συνέχεια. Τελικά ως αληθινή επιλέχτηκε η ομολογία του στο ακροατήριο, η οποία ήταν και η πιο επιβαρυντική για τον ίδιο.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο λόγος για τον οποίο ο μάρτυρας είναι υποχρεωμένος να ορκιστεί (άρθρο 218, παράγρ. 1, Κ.Π.Δ.), πλην κάποιων εξαιρέσεων (άρθρο 221, Κ.Π.Δ.), είναι επειδή σύμφωνα με το νομοθέτη, η θρησκευτική επίκληση ωθεί κυρίως τις λαϊκές τάξεις στο να πουν την αλήθεια³⁹⁴. Ωστόσο, ψευδείς μαρτυρικές καταθέσεις υπάρχουν και παρά τον όρκο του μάρτυρα ότι θα καταθέσει την αλήθεια.

Το 1930, ο Jerom Franck, εκπρόσωπος του Νομικού Πραγματισμού (Legal Realism) εξέφρασε τη ριζοσπαστική για την εποχή του κρίση, ότι η αντίληψη του δικαστή για τα πραγματικά γεγονότα είναι πάντα υποκειμενική³⁹⁵ και η κρίση του δεν είναι αμερόληπτη³⁹⁶.

Τις δεκαετίες του '60 και του '70 πραγματοποιήθηκαν αρκετές έρευνες γύρω από το κοινωνικό προφίλ των δικαστών. Η πλειοψηφία τους προερχόταν από τα

³⁹¹ ό.π., σελ. 186.

³⁹² ό.π., σελ. 187.

³⁹³ ό.π., σελ. 186.

³⁹⁴ ό.π., σελ. 189.

³⁹⁵ Λαμπροπούλου, 1994, σελ. 177.

³⁹⁶ ό.π., σελ. 167

μεσαία στρώματα και από αγροτικές περιοχές. Η κοινωνική καταγωγή τους σε συνδυασμό με τα συμπεριφερολογικά χαρακτηριστικά τους (δογματισμός, ανελαστική συμπεριφορά, έλλειψη πρωτοβουλίας) θεωρήθηκε ότι επηρεάζει δυσμενώς την κρίση τους απέναντι σε κοινωνικές ομάδες με τις οποίες δεν έρχονται σε επαφή (π.χ. εργατική τάξη, κοινωνικό περιθώριο). Διαπιστώθηκε ότι οι κοινωνικές σχέσεις από τις οποίες προέρχονται οι δικαστές και η κοινωνικοποίησή τους συμβάλλουν στη χρήση απλουστευτικών θεωριών για την κατανόηση και τη μείωση της κοινωνικής πολυπλοκότητας και τους βοηθούν στη λήψη αποφάσεων³⁹⁷.

Αυτές οι θεωρίες είναι πολύ γενικές, ασαφείς και αντιφατικές και συνεπώς δύσκολα ελέγξιμες. Συμφωνούν με τις γενικότερες απόψεις του κοινωνικού συνόλου και περιβάλλουν με μεγαλύτερο κύρος τις αποφάσεις των δικαστών³⁹⁸.

Η Dorothee Peters διαπίστωσε ότι ορισμένοι παράγοντες όπως η ύπαρξη τακτικής εργασίας, η προσπάθεια βελτίωσης της οικονομικής κατάστασης του κατηγορουμένου, το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο μεγάλωσε και γενικά η τακτοποιημένη ζωή του είναι αποφασιστικής σημασίας για τη λήψη των αποφάσεων των δικαστών³⁹⁹.

Η έρευνα των Orr και Peuckert (1968) διαπίστωσε την κυριάρχηση καθημερινών θεωριών και τη διαφορετική αξιολόγηση από τους δικαστές ίδιων ή παρόμοιων περιπτώσεων. Συντηρητικών απόψεων δικαστές τιμωρούσαν αυστηρότερα τους δράστες χαμηλών στρωμάτων, ενώ φιλελεύθερων απόψεων δικαστές τους δράστες ανώτερων στρωμάτων⁴⁰⁰. Έρευνες στην ΟΔΓ επιβεβαίωσαν επίσης αρνητικές προκαταλήψεις των δικαστών απέναντι στους ξένους⁴⁰¹.

Οι Tausch και Langer παρατήρησαν ότι οι νέοι σε ηλικία δικαστές φέρονταν με μεγαλύτερο σεβασμό και κατανόηση στους νεαρούς παραβάτες⁴⁰². Διαπιστώθηκε επίσης ότι άτομα χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων επειδή δεν έχουν την κατάλληλη μόρφωση, εκφραστική ικανότητα και δυνατότητα να προσλάβουν ικανούς δικηγόρους έχουν περισσότερες πιθανότητες δυσμενούς μεταχείρισης⁴⁰³.

Η αυξημένη εκπροσώπηση των χαμηλών στρωμάτων στις καταδίκες δεν πρέπει να αποδοθεί σε μια συνειδητά δυσμενή μεταχείριση των δικαστηρίων σε

³⁹⁷ Λαμπροπούλου, 1999, σελ. 168–169.

³⁹⁸ ό.π., σελ. 181.

³⁹⁹ ό.π.

⁴⁰⁰ ό.π., σελ. 170.

⁴⁰¹ ό.π.

⁴⁰² ό.π., σελ. 170–171.

⁴⁰³ ό.π., σελ. 171.

βάρος τους αλλά στο ότι το ποινικό δίκαιο αναφέρεται σε μεγάλο μέρος του σε συμπεριφορές αυτών των στρωμάτων⁴⁰⁴.

Η δικαστική συμπεριφορά έχει ιδιαίτερη σημασία για την άσκηση του κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος. Τα σημαντικότερα κοινωνιολογικά μοντέλα με βάση τα οποία διεξάγονται οι εμπειρικές έρευνες για τη δικαστική συμπεριφορά είναι τα συμπεριφερολογικά μοντέλα, η θεωρία των παιγνίων και η θεωρία των ρόλων⁴⁰⁵. Σύμφωνα με τα συμπεριφερολογικά μοντέλα (Stimulus → Attitude → Response, SAR) για τη διαμόρφωση της δικανικής κρίσης δεν είναι τόσο καθοριστικής σημασίας η δικαστική διαδικασία, όσο οι απόψεις και οι προσανατολισμοί του δικαστή. Η εφαρμογή του νόμου δεν αποτελεί αυτόματη υπαγωγή της συγκεκριμένης περίπτωσης στον αφηρημένο κανόνα δικαίου, αλλά είναι αποτέλεσμα πολύπλοκης επεξεργασίας. Το ότι για την ίδια περίπτωση πολλοί δικαστές αποφαινόμενοι διαφορετικά, ερμηνεύεται με τη βοήθεια των στάσεων (δηλαδή της ισχυρής προδιάθεσης για σταθερή συμπεριφορά απέναντι σε συγκεκριμένες καταστάσεις), των αξιών, των προσανατολισμών και των ιδεολογιών, που απέκτησαν μέσω της κοινωνικοποίησης και επηρεάζουν τη δικανική τους κρίση⁴⁰⁶. Στα συμπεριφερολογικά μοντέλα ασκήθηκε η κριτική ότι αντιμετωπίζουν τον άνθρωπο ως φυσικό αντικείμενο, δηλαδή ότι ενεργεί βάσει προκατανοήσεων και στερεοτύπων, χωρίς να μπορεί να μεταβάλλει τις γνώμες, τις απόψεις και τη συμπεριφορά του ή τις πολιτικές του επιλογές⁴⁰⁷.

Το μοντέλο αυτό αξιολογείται διαφορετικά, ανάλογα με τον ιδιαίτερο ρόλο που αναγνωρίζεται στο δικαστή. Στο αγγλοσαξωνικό σύστημα η προσωπικότητα και οι αξιολογικοί προσανατολισμοί του δικαστή θεωρούνται ως μεγαλύτερης αξίας από ό,τι οι κανόνες δικαίου και οι νομικές έννοιες για την ερμηνεία της δικανικής κρίσης. Στην κεντρική Ευρώπη και στη χώρα μας δεν ισχύει το Case – Law, όπως στις ΗΠΑ, ούτε ο δικαστής έχει τον ιδιαίτερο ρόλο που του αναγνωρίζεται στο αγγλοσαξωνικό δικαϊκό σύστημα⁴⁰⁸.

⁴⁰⁴ ό.π., σελ. 173.

⁴⁰⁵ Λαμπροπούλου, 1994, σελ. 186.

⁴⁰⁶ ό.π., σελ. 187.

⁴⁰⁷ ό.π.

⁴⁰⁸ ό.π., σελ. 188.

Η θεωρία των παιγνίων (Game Theory) ανήκει στη θεωρία των αποφάσεων (Decision – Making Theory) και αποτελεί μαθηματική θεωρία, σύμφωνα με την οποία σε περιπτώσεις ανταγωνισμού σχεδιάζει κανείς την τακτική του άλλου, βάσει σαφώς προσδιορισμένων κανόνων⁴⁰⁹. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, η δικαστική διαφορά θεωρείται ως μια ορθολογική και τυποποιημένη σύγκρουση. Η δικαστική πρακτική αναλύεται με βάση την ιδέα της δικαιοσύνης αλλά κυρίως με βάση την εξασφάλιση δικαστικής ισχύος. Η τελευταία αποκτάται αφενός με τη λήψη ορθών αποφάσεων και την ικανότητα εφαρμογής τους και αφετέρου με την ικανότητα επιρροής του δικαστή μέσα στο δικαστικό σώμα (με τη λήψη της ορθότερης απόφασης, με μια αποφασιστική ψήφο σε κάποια κρίσιμη στιγμή, με την πρόταση της πιο ικανοποιητικής λύσης σε μια δύσκολη υπόθεση)⁴¹⁰.

Η κριτική που της ασκήθηκε αφορά κυρίως τη στενή έννοια της ισχύος, που αναφέρεται κυρίως σε τυπικές εσωδικαστικές πρακτικές παραγνωρίζοντας το ρόλο των άτυπων ομαδοποιήσεων για την απόκτηση ισχύος από κάποιο δικαστή⁴¹¹. Τονίστηκε επίσης ότι η απόκτηση ισχύος δεν μπορεί να θεωρηθεί ως το βασικό κίνητρο της δικαστικής συμπεριφοράς και κατ' επέκταση ως ο κύριος προσδιοριστικός παράγοντας της δικανικής κρίσης⁴¹².

Ρόλος είναι ένα σύνολο προσδοκιών που συνδέονται με τα πρόσωπα τα οποία κατέχουν μια συγκεκριμένη θέση στο κοινωνικό σύστημα ή σε μια ομάδα. Σύμφωνα με τη θεωρία των ρόλων ο δικαστής είναι αποδέκτης προσδοκιών από την οργάνωση της δικαιοσύνης, τη νομοθετική εξουσία, την κοινή γνώμη, τα ΜΜΕ και από άλλες ομάδες και συγχρόνως έχει προσδοκίες από τους συναδέλφους του και από τους διαδίκους⁴¹³.

Οι έρευνες εξέτασαν αν η δικανική κρίση επηρεάζεται από καθαρά προσωπικούς παράγοντες ή από τις προσδοκίες που συνδέονται με το ρόλο του δικαστή (νομικά κριτήρια)⁴¹⁴. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι αποφάσεις τους καθοδηγούνται κυρίως από κριτήρια που σχετίζονται με το ρόλο τους. Ιδιαίτερη σημασία φάνηκε να έχει η γενική εμφάνιση και ο τρόπος ένδυσης των δραστών σε αντίθεση με τη συμπεριφορά του δράστη στο δικαστήριο, όπως η ένδειξη μετάνοιας

⁴⁰⁹ ό.π., σελ. 189.

⁴¹⁰ ό.π.

⁴¹¹ ό.π.

⁴¹² ό.π., σελ. 190.

⁴¹³ ό.π.

⁴¹⁴ ό.π.

για την πράξη του ή ο σεβασμός στο δικαστήριο, στοιχεία που μάλλον συνηθίζονται από τους κατηγορουμένους⁴¹⁵. Σημαντικές εμφανίστηκαν οι σχέσεις του δικαστή με τους συναδέλφους του και με τους πολίτες του τόπου αρμοδιότητάς του⁴¹⁶. Η κριτική που ασκήθηκε σε αυτό το μοντέλο αφορούσε το ότι:

- α. χρησιμοποίησε το ρόλο ως ένα σύνολο σταθερών και αμετάβλητων προσδοκιών
- β. δεν εξέτασαν από πού (εκπαίδευση, πείρα, αυθεντία) αντλεί ο δικαστής τη βεβαιότητα ότι η κρίση του είναι αντικειμενική και
- γ. δεν διερεύνησαν την πιθανότητα και το βαθμό αποστασιοποίησης του δικαστή από το ρόλο του⁴¹⁷.

Σημαντική ψυχολογική επίδραση στα πρόσωπα που συμμετέχουν στην ποινική διαδικασία και κατ' επέκταση στην έκδοση της απόφασης είναι δυνατό να ασκήσουν οι προσωπικές ιδιότητες του κατηγορουμένου (ηλικία, φύλο κ.ά.) αλλά και η στάση που αυτός θα τηρήσει, η έκφρασή του⁴¹⁸ και γενικά η «πρώτη εντύπωση» που δημιουργεί⁴¹⁹.

Η εξέταση της προσωπικότητας του κατηγορουμένου αποσκοπεί στην παρατήρησή του, με στόχο την βαθύτερη διερεύνηση της υπόθεσης. Ο τρόπος ομιλίας του, η φυσιογνωμία του, οι κινήσεις του, η όλη του συμπεριφορά μπορούν να επηρεάσουν θετικά ή αρνητικά τους παράγοντες της δίκης. Όμως και οι τελευταίοι ασκούν μεγάλη ψυχολογική επίδραση στον κατηγορούμενο κυρίως λόγω του δικαστηριακού βιώματος⁴²⁰.

Ο δικαστής όμως θα πρέπει να μην παρασύρεται από το ψυχολογικό φαινόμενο του ενδοσκοπισμού, δηλαδή να κρίνει τον κατηγορούμενο με βάση τη στάση που θα κρατούσε ο ίδιος αν βρισκόταν στη θέση του. Να ενθυμείται ότι οι αντιδράσεις των ανθρώπων ποικίλουν στις διάφορες περιστάσεις, ότι οι πρώτες εντυπώσεις μπορεί να είναι και επισφαλείς καθώς και ότι το λεγόμενο δικαστηριακό βίωμα επηρεάζει συναισθηματικά τους ανθρώπους⁴²¹. Είναι συχνό το φαινόμενο ένας αθώος κατηγορούμενος, επηρεαζόμενος και από την τελετουργική και βαριά

⁴¹⁵ ό.π., σελ. 190–191.

⁴¹⁶ ό.π., σελ. 191.

⁴¹⁷ ό.π.

⁴¹⁸ Ζησιάδης, 1998, σελ. 64.

⁴¹⁹ ό.π., σελ.65.

⁴²⁰ ό.π.

⁴²¹ ό.π.

ατμόσφαιρα του δικαστηρίου να αδυνατεί να υπερασπίσει τον εαυτό του και συνεπώς να δίνει την εντύπωση ότι είναι ένοχος⁴²².

Συχνά οι κατηγορούμενοι ομολογούν την ενοχή τους. Αν η ομολογία αυτή είναι ειλικρινής, οδηγεί στην αποκάλυψη της αλήθειας. Εάν είναι ψευδής μπορεί να αποπροσανατολίσει το δικαστήριο και να το οδηγήσει σε άστοχη δικαστική κρίση.⁴²³ Η ομολογία του Στακτόπουλου στο ακροατήριο ήταν αυτή στην οποία βασίστηκε η καταδίκη του. Ίσως αν είχε βρει την τόλμη, να ψιθυρίσει έστω την αθωότητά του να μην είχε καταδικαστεί ή να είχε γίνει δεκτή κάποια αίτησή του για επανάληψη της διαδικασίας. Αν συνέβαινε να συναντηθούν σε ένα διάδρομο του δικαστηρίου πριν τη δίκη, τι θα συμβούλευε ο Κάφκα τον κατηγορούμενο Στακτόπουλο; Ίσως ό,τι και στο μυθιστόρημα *Ο Πύργος*, ο υπάλληλος Μπύργκελ συμβουλεύει τον εξουθενωμένο από την κούραση Κ.

«Δεν πρέπει ν' αφήνετε τις απογοητεύσεις να σας τρομάζουν. Πολλά πράγματα εδώ μοιάζουν φτιαγμένα για να τρομάζουν και τα εμπόδια φαίνονται ανυπέρβλητα στο νιόφερτο. Δε θέλω να ζητάσω πως έχουν στ' αλήθεια τα πράματα, ίσως τα φαινόμενα να συμφωνούν αληθινά με την πραγματικότητα, μα προσέξτε, καμιά φορά δημιουργούνται μολοτούτο ευκαιρίες που σχεδόν δε συμφωνούν με τη γενική κατάσταση, ευκαιρίες όπου με μια λέξη, μια ματιά, ένα σημάδι εμπιστοσύνης, μπορεί κανείς να πετύχει περισσότερα παρά με τις εξαντλητικές προσπάθειες μιας ολόκληρης ζωής. Ναι έτσι είναι.»⁴²⁴

Και καθώς οι άνδρες της αστυνομίας θα απομάκρυναν τον Στακτόπουλο οδηγώντας τον στο εδώλιο του κατηγορουμένου ο Κάφκα θα συνέχιζε τον προβληματισμό του.

«Μα ύστερα πάλι, αυτές οι ευκαιρίες συμφωνούν πραγματικά με τη γενική κατάσταση καθόσο δε χρησιμοποιούνται ποτέ. Μα γιατί δε χρησιμοποιούνται; Πάλι και πάλι ρωτώ.»⁴²⁵

Ανεξάρτητα από την αρχή της ελεύθερης εκτίμησης των αποδείξεων, η ομολογία του κατηγορουμένου είναι ένα αποδεικτικό μέσο, το οποίο ο δικαστής

⁴²² ό.π.

⁴²³ ό.π., σελ.67.

⁴²⁴ Κάφκα, χ.χ., σελ. 238.

⁴²⁵ ό.π.

υποσυνείδητα το προσδοκά όταν μια υπόθεση παρουσιάζει σοβαρές δυσκολίες ή όταν ο ίδιος αμφιβάλει για την ενοχή του κατηγορουμένου⁴²⁶.

Η ομολογία του κατηγορουμένου θα πρέπει να είναι εκούσια και αυθόρμητη και σε καμία περίπτωση προϊόν βίας⁴²⁷.

Οι λόγοι για τους οποίους ο κατηγορούμενος μπορεί να προβεί στην ομολογία μιας πράξης είναι πολλοί.

1. Η ειλικρινής μετάνοια, δηλαδή μια μεταγενέστερη διαφορετική ψυχολογική τοποθέτηση του κατηγορουμένου απέναντι στο έγκλημα το οποίο διέπραξε⁴²⁸.
2. Τα συντριπτικά αποδεικτικά στοιχεία. Ο κατηγορούμενος ομολογεί επειδή αντιλαμβάνεται ότι κάθε άλλη προσπάθειά του είναι μάταιη και προσδοκά μια επιεικέστερη μεταχείριση⁴²⁹.
3. Η αποτροπή της καταδίκης αθώων. Μια τέτοιου είδους ομολογία, που φανερώνει μια διάθεση αυτοθυσίας, ιδιαίτερα όταν εκδηλώνεται προς χάριν ενός μη οικείου προσώπου, είναι δυνατό να επηρεάσει το δικαστή υπέρ του κατηγορουμένου⁴³⁰.
4. Η αλαζονεία ματαιόδοξων εγκληματιών που υπερισχύει της φυσικής αμυντικής στάσης τους⁴³¹. Η ανάγκη τους για προβολή, η οποία δεν έχει ικανοποιηθεί διαφορετικά εξαιτίας αποτυχιών στη ζωή, είναι δυνατόν να οδηγήσει σε μια ψευδή ομολογία⁴³².

Σε ειλικρινή ομολογία προβαίνουν συνήθως εκείνοι που τέλεσαν έγκλημα πάθους ή που βρίσκονταν υπό το κράτος σθενικής απηθυμίας, ιδίως όσοι ενήργησαν εν βρασμό ψυχικής ορμής. Οι απηθυμίες αποτελούν ψυχικά φαινόμενα, τα οποία μπορούν να ασκήσουν επίδραση στον καταλογισμό. Διακρίνονται σε «σθενικές», για παράδειγμα μίσος, οργή, ενθουσιασμός, και σε «ασθενικές», όπως λύπη, τρόμος, άγχος, ντροπή. Μπορούν να εμφανιστούν ξαφνικά, είναι δυνατόν όμως και κάθε απλό αίσθημα να ενταθεί βαθμιαία και να εξελιχθεί σε απηθυμία⁴³³. Παροδική διατάραξη της συνείδησης, η οποία να αίρει ή να μειώνει τον καταλογισμό, σύμφωνα με τα άρθρα 34 και 36 Π.Κ. είναι δυνατό να εμφανιστεί και σε ψυχικά και πνευματικά υγιή

⁴²⁶ Ζησιάδης, 1998, σελ. 67.

⁴²⁷ ό.π.

⁴²⁸ ό.π., σελ.69.

⁴²⁹ ό.π.

⁴³⁰ ό.π.

⁴³¹ ό.π.

⁴³² ό.π., σελ.70, υποσ. 102.

⁴³³ ό.π., σελ.47.

άτομα. Σε εξαιρετικές μάλιστα περιστάσεις είναι δυνατό να καταστήσουν το δράστη ακαταλόγιστο⁴³⁴. Ως κριτήρια για τη διαπίστωσή τους θεωρούνται:

1. Η πράξη του δράστη να είναι εντελώς ξένη προς την προσωπικότητά του⁴³⁵. Αυτό ισχυρίστηκε ο ίδιος ο Στακτόπουλος και ο Καρλ Κάμπτον, ο μάρτυρας υπεράσπισής του.
2. Η συμπεριφορά να εμφανίζει ελαττώματα προσανατολισμού ως προς την κατάσταση που διαμορφώθηκε, ως προς τα χρησιμοποιηθέντα μέσα και ως προς τους νομικούς και κοινωνικούς κανόνες που ισχύουν⁴³⁶.
3. Η διαπίστωση κενών στην ανάμνηση από το δράστη⁴³⁷. Στην περίπτωση του Στακτόπουλου η κατάθεση και οι ομολογίες ήταν γεμάτες από αντιφάσεις και από κάθε είδους κενά⁴³⁸.

Συνεπώς, σε αυτές τις περιπτώσεις η άρνηση μιας πράξης που βρίσκεται σε δυσαρμονία με την προσωπικότητα του δράστη θα του στερούσε σοβαρά ελαφρυντικά αλλά επιπλέον θα ήταν και μάταιη αφού αυτή η κατηγορία δραστών εγκληματεί συνήθως με παρουσία μαρτύρων⁴³⁹. Επίσης, οι πολιτικοί εγκληματίες θεωρώντας ότι η πράξη τους λόγω της φύσης της δεν έχει ποινική απαξία, αλλά είναι αποτέλεσμα μιας ιδεολογίας την οποία πρεσβεύουν, είναι πολλές φορές υπερήφανοι γι' αυτήν και δεν διστάζουν να ομολογήσουν⁴⁴⁰. Σε ψευδή ομολογία είναι δυνατόν να προβούν κατηγορούμενοι που πάσχουν από μελαγχολία, αλκοολισμό, παραληρήματα καθώς και κατηγορούμενοι με ευπαθή κριτική λειτουργία που ομολογούν εξαιτίας υποβολής ή αυθυποβολής.⁴⁴¹

Η κρίση του ποινικού δικαστή για τη βαρύτητα και την αξιοπιστία μιας ομολογίας και συνεπώς ο βαθμός στον οποίο θα επηρεαστεί από αυτήν, εξαρτάται από το αν ο κατηγορούμενος προέβη σ' αυτήν γραπτά ή προφορικά ή με δυσερμήνευτες χειρονομίες, από το αν η ομολογία αφορά γεγονότα που ο κατηγορούμενος θα ήταν σε θέση να αντιληφθεί με τις αισθήσεις του καθώς και από

⁴³⁴ ό.π., σελ.48.

⁴³⁵ ό.π.

⁴³⁶ ό.π.

⁴³⁷ ό.π.

⁴³⁸ Πρέπει να διευκρινιστεί ότι τα παραπάνω αποτελούν κριτήρια για την ύπαρξη αψιθυμίας και όχι κριτήρια ειλικρινούς ομολογίας. Π.χ. ένα κενό στην κατάθεση του δράστη μπορεί να οφείλεται σε αψιθυμία, μπορεί όμως και σε κακή προετοιμασία μιας ψευδούς κατάθεσης. Στην τελευταία περίπτωση, άστοχη δικαστική κρίση θα ήταν να θεωρηθεί η κατάθεση ως ειλικρινής και τα κενά της να αποδοθούν σε μια υποτιθέμενη αψιθυμία.

⁴³⁹ Ζησιάδης, 1998, σελ. 70.

⁴⁴⁰ ό.π.

⁴⁴¹ ό.π., σελ. 70, 71.

το αν διαπίστωσε την πλήρη και ελεύθερη θέληση του κατηγορουμένου σε αυτή την ομολογία.⁴⁴²

Αναφαίρετο δικαίωμα του κατηγορουμένου (εδάφιο β', άρθρου 19 του Συντάγματος) είναι της σιγής. Μπορεί να το αξιοποιήσει όταν ωθούμενος από το αίσθημα της αυτοσυντήρησης, κρίνει ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι προτιμότερο γι' αυτόν να σιωπήσει⁴⁴³. Το υπερασπιστικό του δικαίωμα του εξασφαλίζει τη δυνατότητα να επιλέξει αν πρέπει να επιλέξει, το δικαίωμα ακροάσεως (άρθρο 20, παράγρ. 1 του Συντάγματος) ή να σιγήσει ολικά ή μερικά⁴⁴⁴. Η σιγή του κατηγορουμένου αποτελεί τόσο ουσιαστική όσο και δικονομική συμπεριφορά⁴⁴⁵. Ως ουσιαστική συμπεριφορά συνδέεται όχι μόνο με την ενοχή αλλά και με την αθωότητά του, επομένως μπορεί να δεχθεί διάφορες ερμηνείες⁴⁴⁶. Ως δικονομική συμπεριφορά θεωρείται ως ένας τρόπος υπεράσπισης του κατηγορουμένου και όχι αποδεικτικό στοιχείο της ενοχής του⁴⁴⁷.

Η κοινή γνώμη και τα ΜΜΕ θεωρούνται από τις σοβαρότερες αιτίες των άστοχων δικαστικών κρίσεων⁴⁴⁸. Η κοινή γνώμη (ή οι επιμέρους κοινές γνώμες) εκφράζεται από τα ΜΜΕ, όμως και αυτά είναι δυνατό να διαμορφώσουν ή να ενισχύσουν μια προϋπάρχουσα κοινή γνώμη ή να τη μεταστρέψουν⁴⁴⁹. Τα ΜΜΕ με ειδήσεις και κρίσεις σχετικά με εκκρεμείς δίκες είναι ικανά κατά έμμεσο τρόπο να επιδράσουν ψυχολογικά τον ποινικό δικαστή⁴⁵⁰, και να επηρεάσουν δυσμενώς μια δικαστική έρευνα για την ανεύρεση της αλήθειας, ιδίως όταν οι ειδήσεις δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και προτρέχουν της δικαστικής κρίσης⁴⁵¹. Οι δημοσιογραφικές αποκαλύψεις βλάπτουν επίσης την τιμή και την υπόληψη εμπλεκομένων και μη σε μια αξιόποινη πράξη⁴⁵² καθώς και το τεκμήριο της αθωότητας⁴⁵³. Η επίδραση την

⁴⁴² ό.π., σελ. 71.

⁴⁴³ ό.π., σελ. 72.

⁴⁴⁴ ό.π., σελ. 73.

⁴⁴⁵ ό.π.

⁴⁴⁶ ό.π.

⁴⁴⁷ ό.π.

⁴⁴⁸ ό.π., σελ. 90-91.

⁴⁴⁹ ό.π., σελ. 94.

⁴⁵⁰ ό.π.

⁴⁵¹ ό.π., σελ. 95.

⁴⁵² Μπάκας, σελ. 70.

⁴⁵³ ό.π., σελ. 73.

οποία ασκούν τα ΜΜΕ και η κοινή γνώμη στην ψυχολογία του ποινικού δικαστή μπορεί να εκδηλωθεί ως εξής:

1. Ο δικαστής θέλοντας να φανεί αρεστός στην κοινή γνώμη και τα ΜΜΕ, τα οποία θεωρεί ότι την εκφράζουν, υπακούει στη διαφαινόμενη επιθυμία τους, παραβλέποντας, ενδεχομένως, τα πορίσματα της αποδεικτικής διαδικασίας. Δεν αποκλείεται να έλθει κιόλας σε αντίθεση με την ενδόμυχη πεποίθησή του. Η καταδίκη του Χριστού είναι μια κορυφαία τέτοια περίπτωση. Ο Πόντιος Πιλάτος, ενώ ο ίδιος δεν έβρισκε ενοχοποιητικά στοιχεία σε βάρος του Κυρίου, συμβιβάστηκε με την επιθυμία του πλήθους.
2. Ο δικαστής, θέλοντας να δείξει ότι δεν υποχωρεί στις πιέσεις της κοινής γνώμης και των Μέσων, εκδίδει αποφάσεις οι οποίες έρχονται σε αντίθεση προς την κοινή γνώμη, ακόμα και αν η γνώμη αυτή ενισχύεται από την αποδεικτική διαδικασία⁴⁵⁴.

Στην περίπτωση του Στακτόπουλου ο Τύπος τον είχε κρίνει ένοχο προτού συγκεντρωθούν όλα τα στοιχεία, επηρεάζοντας την κοινή γνώμη. Τον κατηγορήσε ότι δολοφόνησε κάποιον ταγματάρχη Μελιγδή, χωρίς να έχει διευκρινιστεί μέχρι σήμερα αν υπήρξε ποτέ αυτός ο άνθρωπος⁴⁵⁵. Ακόμα και άνθρωποι που γνώριζαν τον Στακτόπουλο, είχαν επηρεαστεί τόσο ώστε να διστάζουν να καταθέσουν υπέρ του⁴⁵⁶.

Σύμφωνα με τον Keeley, αυτό που έδειξε η υπόθεση Πολκ είναι ότι σε ορισμένα «επικίνδυνα μέρη» όπως ήταν τότε η Ελλάδα, οι εκπρόσωποι του Τύπου που εργάζονταν σε σύμπνοια με τη δύναμη και την επιρροή της κυβέρνησης των Η.Π.Α., συνετέλεσαν στην υλοποίηση εκείνης της αδικίας που έλεγε ότι φοβόταν η Επιτροπή Λίμπαν: μιας σκευωρίας για να ικανοποιηθεί το αμερικανικό αίτημα για δράση. Και μια εξεταστική επιτροπή του Τύπου, όχι αρκετά προσεκτική στο εποπτικό της έργο ή χωρίς το θάρρος να επεξεργαστεί ακόμα και τα δικά της στοιχεία, μπόρεσε να συγκαλύψει τη σκευωρία που είχε οργανωθεί⁴⁵⁷.

Ο Winston Burdett, εκπρόσωπος του αμερικανικού τύπου, ενημερώνοντας τους ακροατές του C.B.S. για τη δίκη, ισχυρίστηκε ότι από πολλές απόψεις ήταν απλώς μια συνηθισμένη δίκη σε ένα επαρχιακό κακουργοδικείο της Ελλάδας. Το σώμα των 10 ενόρκων ήταν τυπικό δείγμα· ευκατάστατοι πολίτες, επιλεγμένοι σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία από τα υψηλότερα στρώματα της επιχειρηματικής και επαγγελματικής ζώνης της Θεσσαλονίκης. Ο πρόεδρος του δικαστηρίου έδωσε στον

⁴⁵⁴ Ζησιάδης, 1998, σελ. 97.

⁴⁵⁵ Keeley, σελ. 359.

⁴⁵⁶ ό.π., σελ. 361.

⁴⁵⁷ ό.π., σελ. 402.

Στακτόπουλο όσο χρόνο ήθελε για να απολογηθεί. Όλοι οι παράγοντες της δίκης, δικαστές, εισαγγελέας, ένορκοι, συνήγοροι υπεράσπισης, κατηγορούμενοι, είχαν δικαίωμα να υποβάλουν ερωτήσεις στους μάρτυρες, οι οποίοι μπορούσαν να μακρυγορούν σχεδόν επί οποιουδήποτε θέματος επιθυμούσαν. Ο Burdett καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η δίκη έγινε έντιμα. Αυτό που τον είχε εκπλήξει ήταν το γεγονός ότι στην ελληνική νομοθεσία δεν υπήρχαν καθόλου κανόνες για τα αποδεικτικά στοιχεία. Οτιδήποτε, από αόριστες διαδόσεις μέχρι προσωπικές γνώμες, μπορούσαν να κατατεθούν στο δικαστήριο χωρίς δικαίωμα ενστάσεων⁴⁵⁸.

Ασφαλώς υπήρξαν και αντίθετες απόψεις. Ο Κωνσταντίνος Πούλος, με φήμη αριστερού και αντίπαλου της επίσημης κυβερνητικής θέσης στην υπόθεση Πολκ, ο οποίος εκπροσωπούσε στο Δικαστήριο την Επιτροπή Δημοσιογράφων μαζί με τον Ουίλιαμ Πολκ, εξέφρασε έντονους υπαινιγμούς περί «στημένης επιλογής» των ενόρκων κατά τη σύντομη επτάλεπτη κλήρωσή τους και την αδυναμία να διακρίνει τη διαφορά μεταξύ πολιτικής αγωγής και υπεράσπισης,

«αφού και οι δύο πλευρές αποδέχονταν ως πραγματική την ύπαρξη μιας κομμουνιστικής συνωμοσίας κατά του Πολκ».

Επισήμανε επίσης την απουσία εκπροσώπων από τα εργατικά στρώματα στο σώμα των ενόρκων και διατύπωσε αντιρρήσεις ως προς ορισμένες «νομικές παραδοξότητες», όπως η καταγραφή απόψεων και διαδόσεων στα πρακτικά της δίκης⁴⁵⁹.

⁴⁵⁸ ό.π., σελ. 409-410.

⁴⁵⁹ ό.π., σελ. 376

5^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΛΟΓΟΙ ΑΠΟΡΡΙΨΗΣ ΤΩΝ ΑΙΤΗΣΕΩΝ ΓΙΑ ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ
ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

Η υπόθεση της δολοφονίας του Πολκ εκδικάστηκε στη Θεσσαλονίκη, τον Απρίλιο του 1949. Τόσο κατά το χρόνο τέλεσης των αδικημάτων, όσο και της εκδίκασής τους από το Κακουργοδικείο ίσχυε ο Ποινικός Νόμος και η Ποινική Δικονομία, του έτους 1834, με τις μέχρι τότε σχετικές τροποποιήσεις τους. Αργότερα, το 1951 ψηφίστηκε η μεταρρύθμιση του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας οι οποίοι ισχύουν και σήμερα⁴⁶⁰. Οι νομικές έννοιες της αυτουργίας, συναυτουργίας και συνέργειας είχαν ευρύτερο περιεχόμενο από αυτό που ορίζουν οι διατάξεις του σημερινού Π.Κ.⁴⁶¹

Η γενική και ευρεία διατύπωση της έννοιας της συνέργειας έδωσε τη δυνατότητα στην κατηγορούσα αρχή να απαγγείλει κατηγορία κατά της Άννας Στακτοπούλου, για το αδίκημα της συνέργειας σε φόνο. Η κατηγορία ήταν ότι παρέσχε βοήθεια στους αυτουργούς, γράφοντας κατόπιν προηγούμενης συνεννόησης μαζί τους, τη διεύθυνση του Γ' Αστυνομικού Τμήματος στο φάκελο με τον οποίο οι αυτουργοί ταχυδρόμησαν την ταυτότητα του θύματος στο συγκεκριμένο Αστυνομικό Τμήμα. Αξιοσημείωτο είναι ότι η πράξη για την οποία κατηγορήθηκε η Άννα Στακτοπούλου σε βαθμό κακουργήματος, σήμερα δεν είναι καν αξιόποινη⁴⁶².

Ο νόμος 5026/1931 «περί δικαστηρίου Κακουργοδικών» όριζε τη σύνθεση του δικαστηρίου, το οποίο αποτελείτο από το Δικαστήριο των Συνέδρων και το δεκαμελές Δικαστήριο Ενόρκων. Το Δικαστήριο των Συνέδρων αποτελείτο από τρεις τακτικούς δικαστές, με πρόεδρο του Δικαστηρίου Εφέτη στη συγκεκριμένη υπόθεση και μέλη του Δικαστηρίου των Συνέδρων, Πλημμελειοδίκες⁴⁶³. Καθήκοντα δημόσιου κατηγορού εκπληρούσε Εισαγγελέας Εφετών⁴⁶⁴.

Στην υπόθεση Πολκ, δεν δηλώθηκε παράσταση πολιτικής αγωγής από τους συγγενείς του θύματος, παρότι προβλεπόταν και από τις τότε ισχύουσες ρυθμίσεις της ποινικής δικονομίας (άρθρα 6–12, 85, 302–306). Μάλιστα, η σύζυγός του Ρέα και η μητέρα του Αδελαΐδα, παρότι είχαν καταθέσει στην ανάκριση και είχαν κληθεί ως

⁴⁶⁰ Βούρβαχης, 2003, σελ. 29.

⁴⁶¹ ό.π., σελ. 32.

⁴⁶² ό.π.

⁴⁶³ ό.π., σελ. 33.

⁴⁶⁴ ό.π., σελ. 34.

μάρτυρες κατηγορίας, δεν εμφανίστηκαν στο δικαστήριο κατά την εκδίκαση της υπόθεσης. Θεωρήθηκε περιέργο που η οικογένεια του θύματος δεν δήλωσε παράσταση πολιτικής αγωγής, δεδομένου ότι η παρουσία μέλους της οικογένειας ως πολιτικής αγωγής θα της παρείχε τη δυνατότητα να παρακολουθήσει την ποινική διαδικασία και να συμμετάσχει σε αυτή με όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που έχει κάθε διάδικος για την ανεύρεση της αλήθειας και των πραγματικών ενόχων⁴⁶⁵.

Το Δικαστήριο των Ενόρκων αποφάσιζε περί της ενοχής ή μη του κατηγορουμένου για τα αδικήματα για τα οποία κατηγορείτο (πραγματικό μέρος, ουσία της κατηγορίας), ενώ το Δικαστήριο των Συνέδρων αποφάσιζε για την εφαρμογή του Ποινικού νόμου καθώς και για τα ζητήματα που προέκυπταν κατά την ακροαματική διαδικασία. Αυτό ήταν επίσης αρμόδιο για την επιβολή της ποινής στον/ην κατηγορούμενο/η, σε περίπτωση που η ετυμηγορία των ενόρκων τον/ην έκρινε ένοχο⁴⁶⁶.

Το Κακουργοδικείο δικάζε σε πρώτο και τελευταίο βαθμό, με βάση την ετυμηγορία των ενόρκων. Μέχρι το 1990 δεν προβλεπόταν από τη νομοθεσία μας η άσκηση έφεσης σε υποθέσεις κακουργηματικού χαρακτήρα. Το μόνο μέσο που του απέμενε ήταν το αίτημα στον Άρειο Πάγο για επανάληψη της διαδικασίας⁴⁶⁷.

Κατά τη διάταξη του άρθρου 525 παρ. 1 του τότε ισχύοντος Κ.Π.Δ., η ποινική διαδικασία επαναλαμβάνεται προς το συμφέρον του καταδικασμένου για κακούργημα ή πλημμέλημα αν μετά την οριστική καταδίκη του αποκαλύφθηκαν νέα γεγονότα ή αποδείξεις που ήταν άγνωστα στους δικαστές που τον καταδίκασαν, τα οποία μόνα ή σε συνδυασμό με τις αποδείξεις που είχαν προσκομιστεί, καθιστούν φανερό ότι ο καταδικασμένος είναι αθώος ή καταδικάστηκε για έγκλημα βαρύτερο από εκείνο το οποίο πραγματικά διέπραξε. Νέες αποδείξεις μπορεί να είναι οποιαδήποτε αποδεικτικά στοιχεία, όπως καταθέσεις νέων μαρτύρων ή και νεότερες καταθέσεις των ήδη εξετασθέντων μαρτύρων ή νέα έγγραφα κτλ⁴⁶⁸.

Η πρώτη αίτηση του Γρ. Στακτόπουλου για επανάληψη της διαδικασίας απορρίφθηκε με την υπ' αριθ. 795/1979 Απόφαση του Αρείου Πάγου. Το δικαστήριο δεν δέχθηκε ότι η ομολογία του ήταν αποτέλεσμα βασανισμών τους οποίους

⁴⁶⁵ ό.π. , σελ. 40.

⁴⁶⁶ ό.π. , σελ. 34.

⁴⁶⁷ Ρουπακιώτης, στον πρόλογο του Βούρβαχη, 2003, σελ. 15.

⁴⁶⁸ Απόφαση 137/2004, Αρείου Πάγου, σελ. 3.

ισχυρίζεται ότι υπέστη, επειδή δεν προσδιορίζεται στην αίτηση ο τρόπος με τον οποίο ασκήθηκε βία, από ποιούς, επειδή οι συνήγοροί του δεν ανέφεραν τίποτα τέτοιο και επειδή ο ίδιος ομολόγησε άνετα, αβίαστα με «εκπλήσσοσα φραστικήν ευχέρειαν και επιχειρηματολογίαν»⁴⁶⁹. Στην αίτηση αυτή, ο δικηγόρος του Στακτόπουλου, Στέλιος Παπαθεμελής, ισχυριζόταν πως η διεύθυνση στο φάκελο με τη δημοσιογραφική ταυτότητα του Πολκ και το διαφημιστικό της Παναμέρικαν είχε γραφτεί από τον Σάββα Καραμιχάλη, παντοπώλη στη Θεσσαλονίκη, κατά παράκληση του Ευθύμιου Μπάμια, ενός αγράμματου λιμενεργάτη της Θεσσαλονίκης, ο οποίος τα είχε βρει μέσα στο πορτοφόλι του Πολκ⁴⁷⁰. Στην κατάθεσή του ο Μπάμιας δήλωσε ότι είδε το πορτοφόλι να επιπλέει στη θάλασσα και το πήρε⁴⁷¹. Πήγε σε κάποιο καφενείο και ρώτησε τους θαμώνες αν το είχε χάσει κανείς. Μετά επειδή δεν ήξερε να διαβάξει το πήγε στο μαγαζί του Καραμιχάλη⁴⁷². Εκείνος του είπε ότι η ταυτότητα ανήκε σε ξένο. Επειδή ο Μπάμιας φοβόταν μήπως έχει μπλεξίματα με την Αστυνομία, δεν ήθελε να φανερώσει ότι ήταν αυτός που βρήκε τα αντικείμενα και παρακάλεσε τον Καραμιχάλη να του γράψει τη διεύθυνση στον φάκελο και μετά τον ταχυδρόμησε⁴⁷³. Επειδή ο Καραμιχάλης είχε πεθάνει πριν από το 1977, έτος που έγινε η αίτηση, ο Παπαθεμελής κάλεσε το γιο και τη χήρα του Καραμιχάλη καθώς και τον ίδιο τον Μπάμια να καταθέσουν πως ήταν μάρτυρες ότι ο Καραμιχάλης έγραψε τον φάκελο⁴⁷⁴. Ο Άρειος Πάγος δεν δέχτηκε ότι η ταυτότητα του Πολκ ευρέθη από τον Ευθύμιο Μπάμια και ότι ο φάκελος με τον οποίο εστάλη στο Γ' Αστυνομικό Τμήμα γράφτηκε από τον Σάββα Καραμιχάλη, παρά τις καταθέσεις των μαρτύρων και τη γραφολογική πραγματογνωμοσύνη που απεφάνθη ότι η ένδειξη επί του φακέλου γράφηκε από αυτόν κι όχι από την Άννα Στακτοπούλου⁴⁷⁵. Το δικαστήριο διαπίστωσε «σοβαρές» αντιφάσεις στις καταθέσεις των μαρτύρων⁴⁷⁶. Ο Μπάμιας, για παράδειγμα κατέθεσε ότι βρήκε το πορτοφόλι να επιπλέει στη θάλασσα, ενώ οι άλλοι μάρτυρες κατέθεσαν ότι το βρήκε στην παραλία⁴⁷⁷, με αποτέλεσμα να καταστούν όλοι αναξιόπιστοι.

⁴⁶⁹ Βούρβαχης, 2003, σελ. 34.

⁴⁷⁰ Keeley, 1991, σελ. 432.

⁴⁷¹ ό.π.

⁴⁷² Βούρβαχης, 2003, σελ. 331.

⁴⁷³ Keeley, 1991, σελ. 432.

⁴⁷⁴ ό.π., σελ. 433.

⁴⁷⁵ Βούρβαχης, 2003, σελ. 339.

⁴⁷⁶ ό.π., σελ. 343.

⁴⁷⁷ ό.π., σελ. 356.

Η υπ' αριθ. 1336/2001 απόφαση του Αρείου Πάγου απέρριψε τη δεύτερη αίτηση για επανάληψη της διαδικασίας, η οποία υποβλήθηκε από τη σύζυγο του Γρ. Στακτόπουλου. Με την αίτηση αυτή υποστήριζε ότι:

1. Η επιστολή του Πολκ στον Έντουαρντ Μάρου, στην οποία ανέφερε ότι θα χρησιμοποιούσε τον Στακτόπουλο ως σύνδεσμο για να μεταβεί στο «βουνό» ήταν πλαστή.
2. Ο Αδάμ Μουζενίδης είχε σκοτωθεί πριν τη δολοφονία του Πολκ και ότι ο Βασβανάς τότε βρισκόταν στη Ρουμανία, συνεπώς δε μπορούσαν να είναι οι φυσικοί αυτουργοί της δολοφονίας⁴⁷⁸.
3. Ενώ η συνέργεια του Στακτόπουλου συνίστατο στο ρόλο του διερμηνέα, η δήθεν συμμετοχή του ήταν άνευ αντικειμένου, αφού ο Μουζενίδης ήταν γνώστης της αγγλικής γλώσσας⁴⁷⁹.
4. Η μάρτυρας Σούλα Καραθού κατέθεσε στην Αμερικανική Πρεσβεία στην Αθήνα ότι ο αληθινός δολοφόνος ήταν ο Ζήσης Νίκτσας⁴⁸⁰.

Το πρώτο στοιχείο κρίθηκε αμφίβολης αποδεικτικής βαρύτητας. Το δεύτερο απορρίφθηκε, επειδή από τα στοιχεία που προσκομίστηκαν προέκυψαν αμφιβολίες, αφού ο χρόνος θανάτου του Μουζενίδη εντοπιζόταν σε διάφορα χρονικά σημεία και συνεπώς δεν ήταν δυνατή η διακρίβωση του ακριβούς χρόνου επέλευσης του θανάτου του. Αξιοσημείωτο είναι ότι όλα τα χρονικά σημεία που αναφέρθηκαν προηγούνταν της δολοφονίας του Πολκ⁴⁸¹. Επίσης το δικαστήριο δέχθηκε ότι σύμφωνα με τις μαρτυρίες ο Βασβανάς βρισκόταν στην Ανατολική Μακεδονία και όχι στο εξωτερικό, όπως ισχυρίστηκε η αιτούσα⁴⁸². Το τρίτο στοιχείο απορρίφθηκε επειδή η γνώση της αγγλικής από τον Μουζενίδη δεν απέκλειε τη συνεργία του Στακτόπουλου, αφού αυτή δεν περιοριζόταν μόνο στο ρόλο του διερμηνέα⁴⁸³. Ο τέταρτος ισχυρισμός δεν αξιολογήθηκε επειδή η αιτούσα προσκόμισε τα αποδεικτικά στοιχεία μετά την υποβολή της εισαγγελικής πρότασης⁴⁸⁴.

Η τρίτη αίτηση για επανάληψη της διαδικασίας απορρίφθηκε με την υπ' αριθ. 137/2004 Απόφαση του Αρείου Πάγου, παρά την πρόταση του αντεισαγγελέα

⁴⁷⁸ ό.π., σελ. 372–373.

⁴⁷⁹ ό.π., σελ. 375.

⁴⁸⁰ ό.π., σελ. 376.

⁴⁸¹ ό.π., σελ. 398.

⁴⁸² ό.π., σελ. 386.

⁴⁸³ ό.π.

⁴⁸⁴ ό.π., σελ. 381.

Αθανάσιου Καφίρη για αποδοχή της. Όπως και η προηγούμενη υποβλήθηκε από τη σύζυγο του Γρ. Στακτόπουλου, Θεοδώρα Ζησιμοπούλου.

Με την αίτησή της υποστήριζε πάλι ότι η ένδειξη στο φάκελο με τον οποίο ταχυδρομήθηκε η ταυτότητα του Πολκ στην αστυνομία, γράφηκε από το Σάββα Καραμιγάλη. Όμως το Δικαστήριο αποφάσισε ότι από τα προσκομιζόμενα στοιχεία δεν προέκυψε κατά τρόπο *αναμφισβήτητο* ότι ο γραφικός χαρακτήρας επί του φακέλου είναι του Σάββα Καραμιγάλη και όχι της Άννας Στακτοπούλου⁴⁸⁵.

Απορρίφθηκε εκ νέου ο ισχυρισμός ότι οι ομολογίες του Στακτόπουλου ήταν προϊόν βασανισμού του. Σύμφωνα με την απόφαση, οι δηλώσεις των Κ. Ρέντη, Ιω. Πανόπουλου, Κωνστ. Καλλία, Λεωνίδα Σπαή, Τζέημς Κέλλυ, Παν. Κανελλόπουλου τις οποίες επικαλέσθηκε η αιτούσα, δεν επιβεβαιώνουν τον ισχυρισμό της, επειδή αποτελούν προσωπικές γνώμες, απόψεις, κρίσεις και συμπεράσματα που δεν στηρίζονται σε κάποιο αποδεικτικό στοιχείο⁴⁸⁶. Αξιοσημείωτο είναι εδώ ότι οι μαρτυρικές καταθέσεις στο ακροατήριο αποτελούσαν κατά κύριο λόγο προσωπικές γνώμες και απόψεις, οι οποίες επίσης δεν στηρίζονταν σε συγκεκριμένα αποδεικτικά στοιχεία.

Δεν έγινε επίσης δεκτό ότι η επιστολή του Πολκ προς τον Μάροου ήταν πλαστή, παραπέμποντας στην προηγούμενη απορριπτική απόφαση υπ' αριθ. 1336/2001⁴⁸⁷. Με την ίδια αιτιολόγηση της προηγούμενης απόφασης (αριθ. 1336/2001)⁴⁸⁸ απορρίφθηκε επίσης, ότι η συνέργεια του Στακτόπουλου ως διερμηνέα δεν είχε νόημα αφού ο Μουζενίδης γνώριζε αγγλικά⁴⁸⁹. Ότι ο συνήγορος υπεράσπισης Ιορδάνης Βαφειάδης είχε προσαρμόσει την υπεράσπιστική του γραμμή σε βάρος της αλήθειας, ώστε να μην συγκρουσθεί με το κλίμα που υπήρχε στον Τύπο της εποχής, θεωρήθηκε άποψη του δικηγόρου, η οποία δεν στηρίζεται σε κάποιο συγκεκριμένο αποδεικτικό στοιχείο.

Ως αόριστη άποψη της Σούλας Καραθού μη επιβεβαιωμένη από άλλο αναμφισβήτητο αποδεικτικό στοιχείο θεωρήθηκε και το ότι ο Ζήσης Νίκτσας ήταν ο δολοφόνος⁴⁹⁰. Τέλος, τα έγγραφα και τα δημοσιεύματα που επικαλείται η αιτούσα

⁴⁸⁵ Απόφαση 137/2004 Αρείου Πάγου, σελ. 50.

⁴⁸⁶ ό.π., σελ. 52–53.

⁴⁸⁷ ό.π., σελ. 53.

⁴⁸⁸ ό.π., σελ. 54.

⁴⁸⁹ ό.π.

⁴⁹⁰ ό.π., σελ. 61.

θεωρήθηκαν ως προσωπικές γνώμες και κρίσεις ανεπιβεβαίωτες από κάποιο συγκεκριμένο αναμφισβήτητο αποδεικτικό στοιχείο⁴⁹¹.

Με βάση όσα προαναφέραμε είναι φανερό ότι παρά τις πολύ σοβαρές υπόνοιες για σκευωρία σε βάρος ενός αθώου πολίτη και εξανδραποδισμού του από τις θεσμοθετημένες εξουσίες, οι αιτήσεις του Στακτόπουλου δε συνάντησαν την ευαισθησία ή έστω το ενδιαφέρον της ελληνικής δικαιοσύνης⁴⁹². Ίσως αυτό να οφείλεται στην αλληλεγγύη που διακατέχει μέλη του δικαστικού σώματος σε τέτοιες περιπτώσεις, ίσως γιατί ο Γρηγόρης Στακτόπουλος δεν είχε στήριξη από κόμματα ή φορείς ή επειδή δεν ευαισθητοποιούνται εύκολα τα αντανακλαστικά της κοινωνίας παρά την αποκάλυψη αδικιών⁴⁹³. Δεδομένου ότι κανένα νομικό σύστημα, ως ανθρώπινο έργο, δεν μπορεί να αποκλείσει ότι δεν θα καταδικαστούν αθώοι και δεν θα αθωωθούν ένοχοι, το ανθρώπινο σφάλμα και η δικαστική πλάνη μπορούν να μειωθούν μόνο μέσω μιας δίκαιης διαδικασίας⁴⁹⁴.

⁴⁹¹ ό.π.

⁴⁹² Ρουπακιώτης, στον πρόλογο του Βούρβαχη, 2003, σελ. 15.

⁴⁹³ ό.π.

⁴⁹⁴ Βούρβαχης, 2003, σελ. 50.

6^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΠΟΘΕΣΗ ΝΤΡΕΪΦΟΥΣ

Η υπόθεση Πολκ έχει χαρακτηριστεί ως η ελληνική υπόθεση Ντρέυφους⁴⁹⁵. Αυτό αναφέρει και ο Θ. Οικονόμου, δικηγόρος του Στακτόπουλου, σε υπόμνημα που υπέβαλε στον υπουργό Δικαιοσύνης, στις 24 Ιουνίου 1957, για μετριασμό της ποινής του Στακτόπουλου⁴⁹⁶. Και οι δύο υποθέσεις εκτυλίχθηκαν σε πολιτικά διαταραγμένες περιόδους.

1. Ο Πολκ δολοφονήθηκε τον Μάιο του 1948, ενώ η Ελλάδα βρισκόταν σε εμφύλια διαμάχη. Οι ΗΠΑ αντικαθιστούσαν την Αγγλία στο ρόλο του προστάτη της, αναλαμβάνοντας ενεργό ρόλο στο εσωτερικό της, για την αποτελεσματική εφαρμογή του «Δόγματος Τρούμαν» και του «Σχεδίου Μάρσαλ», που αποσκοπούσαν στην ανοικοδόμηση της χώρας από τις καταστροφές του Β΄ Παγκοσμίου, του εμφυλίου και τη συντριβή των κομμουνιστών.

Με τη μάχη του Σεντάν η Γαλλία έχασε τον πόλεμο εναντίον της Πρωσίας. Απαλλάχθηκε από το δικτάτορά της, Ναπολέοντα Γ΄, αλλά εγκαταστάθηκε στο Παρίσι η κυριαρχία της Κομμούνας. Για την αντιμετώπισή της η αστική κυβέρνηση ζήτησε τη βοήθεια των Πρώσων εχθρών της. Τα δραματικά γεγονότα του 1870-73 τελείωσαν με την απώλεια της Αλσατείας και της Λωραίνης από τους Γάλλους. Οι πατριώτες και ιδιαίτερα οι στρατιωτικοί δεν αναγνώριζαν την ευθύνη τους για την καταστροφή, την οποία απέδιδαν στην προδοσία, τη διαλυτική προπαγάνδα και την κατασκοπία.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1880-90 η γαλλική κυβέρνηση κατηγορήθηκε από τους στρατιωτικούς για το σκάνδαλο του Παναμά. Μαζί με γνήσιους Γάλλους είχαν πλουτίσει από μετοχές της διώρυγας του Παναμά και δύο Εβραίοι τραπεζίτες. Αυτό είχε αποτέλεσμα να εκδηλωθεί στη Γαλλία ο κρυφός ως τότε αντισημιτισμός⁴⁹⁷. Επίσης, ο φόβος μπροστά σε μια ισχυρή Γερμανία είχε ως αποτέλεσμα οι μεγάλες μάζες να βλέπουν το στρατό σαν ελπίδα σωτηρίας⁴⁹⁸. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, το Υπουργείο Στρατιωτικών της Γαλλίας απέκτησε μεγάλη δύναμη και οι άνδρες του

⁴⁹⁵ Ρουπακιώτης, στον πρόλογο του Βούρβαχη, 2003, σελ. 18-19.

⁴⁹⁶ Χατζόπουλου, 1977, σελ. 292-293.

⁴⁹⁷ Αις, σελ. 115.

⁴⁹⁸ ό.π., σελ. 116.

Γενικού Επιτελείου δυσπιστούσαν απέναντι σε οποιονδήποτε δεν ήταν αυστηρά εθνικιστής⁴⁹⁹.

2. Και στις δύο υποθέσεις άτομα και ομάδες από διάφορες υπηρεσίες ανταγωνίζονταν μεταξύ τους. Ασφάλεια, γραφειοκράτες, φιλόδοξοι αξιωματικοί, διπλωμάτες, επιτροπές, υπηρεσίες πληροφοριών δημιουργούσαν ένα λαβύρινθο μέσα στον οποίο περιπλανιόταν η αλήθεια. Στην υπόθεση Ντρέφους, ο ταγματάρχης Πατύ Ντε Παλμ στον οποίο είχε ανατεθεί η ανάκριση του Ντρέφους, όπως και ο ταγματάρχης Ανρύ, της Υπηρεσίας Πληροφοριών⁵⁰⁰, ο στρατηγός Μερσιέ⁵⁰¹, οι συνεργάτες και οι διάδοχοί του που φρόντισε να τους εμπλέξει στις μηχανοραφίες του, από ένα σημείο και μετά αγωνίζονταν όχι για τη δικαιοσύνη και την αποκάλυψη της αλήθειας αλλά για τον ίδιο τον εαυτό τους⁵⁰². Ο ανταγωνισμός μεταξύ Υπουργείων Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης, μεταξύ Ασφάλειας Θεσσαλονίκης Αθηνών και Πειραιώς καθώς και η προσπάθεια ικανοποίησης προσωπικών φιλοδοξιών ήταν εμφανείς και στην υπόθεση Πολκ.

3. Το ελλιπές αποδεικτικό υλικό θα μπορούσε να απαλλάξει τους δύο άντρες από την κατηγορία⁵⁰³. Και οι δύο (Στακτόπουλος και Ντρέφους) κατηγορήθηκαν με ένα μοναδικό πραγματικό στοιχείο. Ο Στακτόπουλος με ένα φάκελο που εστάλη στο Γ' Αστυνομικό Τμήμα Θεσσαλονίκης και ο γραφικός χαρακτήρας του αποστολέα αποδόθηκε στη μητέρα του. Ο δε Ντρέφους με ένα «μπορντερώ» (ένα μυστικό έγγραφο που αποσκοπούσε στην διασαφήνιση μιας αποστολής), που υποτίθεται ότι έστειλε στη γερμανική πρεσβεία και περιήλθε στα χέρια της Γαλλικής Υπηρεσίας Πληροφοριών, το 1884⁵⁰⁴.

4. Οι άνδρες της Υπηρεσίας Πληροφοριών και του Γενικού Επιτελείου συμφώνησαν ότι συντάκτης του μπορντερώ έπρεπε να είναι ένας Γάλλος αξιωματικός, ο οποίος είχε ελευθερία πρόσβασης σε πολλές κρατικές υπηρεσίες. Μερικοί γραφολόγοι διέκριναν μια ενοχοποιητική ομοιότητα στη γραφή του με αυτή του Άλφρεντ Ντρέφους, ο οποίος σε ηλικία 35 ετών ήταν λοχαγός του πυροβολικού.

Ως Αλσατός ήθελε να είναι πιο πατριώτης από κάθε Γάλλο. Αν και δεν προερχόταν από στρατιωτικό κύκλο, χάρη στην επιμέλεια και την επίδοσή του ο Ντρέφους έγινε ο πρώτος Εβραίος αξιωματικός που μπήκε στο Γενικό Επιτελείο

⁴⁹⁹ ό.π.

⁵⁰⁰ ό.π., σελ. 119.

⁵⁰¹ ό.π., σελ. 134.

⁵⁰² ό.π., σελ. 126.

⁵⁰³ Άις, σελ. 119 & Βούλτεψης, σελ. 135.

⁵⁰⁴ Άις, 1960, σελ. 116.

Στρατού. Η άποψη όμως ότι ένας Εβραίος είναι πιθανότατα ο προδότης, εξουδετέρωσε το άπογο παρελθόν του⁵⁰⁵. Η συντριπτική πλειοψηφία των Γάλλων ήθελε την καταδίκη του και στο πρόσωπό του, να τιμωρηθούν όλοι οι Εβραίοι⁵⁰⁶. Για τη δολοφονία του Πολκ ο ένοχος έπρεπε να είναι κομμουνιστής.

5. Ο Τύπος άσκησε σημαντική πίεση στους ενδιαφερόμενους και στις δύο περιπτώσεις. Άρθρα ξεσήκωναν την κοινή γνώμη προς τη μία ή την άλλη άποψη⁵⁰⁷. Κορυφαίο θεωρείται το άρθρο «Κατηγορώ» του Ζολά που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα του Κλεμανσώ «Ωρόρ» κι απευθυνόταν στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, προκαλώντας αναστάτωση σε ολόκληρη τη Γαλλία και σύντομα σε ολόκληρο τον κόσμο⁵⁰⁸.

6. Λόγω της ταραγμένης εποχής τα όργανα που συλλαμβάνουν, ανακρίνουν, κατηγορούν και καταδικάζουν δεν είναι ανεξάρτητα από την πολιτική εξουσία. Βέβαια ο Ντρέυφους δικάστηκε από στρατοδικείο, ενώ ο Στακτόπουλος από Κακουργοδικείο.

7. Και οι δύο κατηγορούμενοι έκαναν άσχημη εντύπωση στο δικαστήριο⁵⁰⁹. Ο Κλεμανσώ είχε πει για τον Ντρέυφους: «Ο κατηγορούμενος αυτός είναι ο χειρότερος υπερασπιστής του εαυτού του!»⁵¹⁰ Το ίδιο και ο Στακτόπουλος με την ομολογία του.

8. Και στις δυο περιπτώσεις οι σφαίρες των εξουσιών δεν ήταν ανεξάρτητες. Για τον Ντρέυφους η κυβέρνηση πέρασε βιαστικά ένα νομοσχέδιο με το οποίο δημιούργησε έναν καινούργιο τόπο εξορίας, μια παλιά αποικία λεπρών στην ακτή της Νοτίου Αμερικής, ώστε ο Ντρέυφους να μη σταλεί στη Νέα Καληδονία, η οποία ήταν τότε μια υποφερτή αποικία καταδίκων⁵¹¹.

Όσον αφορά στην υπόθεση Πολκ, στις 23 Φεβρουαρίου 1949 δημοσιεύτηκε το τροποποιητικό Διάταγμα υπ' αριθμ. 892, βάσει του οποίου οι απόντες κατηγορούμενοι Αδάμ Μουζενίδης και Ευάγγελος Βασβανάς θα μπορούσαν να δικαστούν ερήμην με την εκπνοή μιας μηνιαίας προθεσμίας (αντί για τρίμηνης που ίσχυε μέχρι τότε) από την ημέρα της κλήσης τους, έτσι ώστε να δικαστούν σε ξεχωριστή αλλά ταυτόχρονη δίκη με τους Γρηγόρη και Άννα Στακτοπούλου.

⁵⁰⁵ ό.π., σελ. 118.

⁵⁰⁶ ό.π., σελ. 159–160.

⁵⁰⁷ ό.π., σελ. 119.

⁵⁰⁸ ό.π., σελ. 141.

⁵⁰⁹ ό.π., σελ. 126.

⁵¹⁰ ό.π.

⁵¹¹ ό.π., σελ. 131.

9. Αιτήσεις για επανάληψη της δίκης απορρίφθηκαν και στις δύο περιπτώσεις.

Στην περίπτωση του Ντρέφους έγινε αναθεώρηση από το Ακυρωτικό Δικαστήριο (1894), το οποίο κήρυξε άκυρη και ανύπαρκτη την απόφαση του πρώτου στρατοδικείου και η κατηγορία παραπέμφθηκε εξ αρχής στο στρατοδικείο της Ρενν. Με πλειοψηφία 5 έναντι 2, ο κατηγορούμενος κρίθηκε πάλι ένοχος. Έγινε δεκτή η ύπαρξη ελαφρυντικών και έτσι καταδικάστηκε σε φυλάκιση 10 ετών⁵¹². Καταθέτει και τρίτη αίτηση αναθεώρησης⁵¹³. Στις 12 Ιουλίου 1906 το Ακυρωτικό κηρύσσει άκυρη την απόφαση του στρατοδικείου της Ρενν, και διαπιστώνει ότι κάθε καταδίκη του υπήρξε εσφαλμένη και άδικη⁵¹⁴. Την επομένη της αποφάσεως ο Ντρέφους προήχθη σε ίλαρχο. Κατόπιν έγινε ιππότης της Λεγεώνας της Τιμής, ταγματάρχης και τελικά στα 1918 αντισυνταγματάρχης⁵¹⁵.

Αντίθετα ο Στακτόπουλος δεν μπόρεσε εν ζωή να αποκαταστήσει την τιμή του και ούτε μετά το θάνατο η σύζυγός του μέχρι στιγμής.

10. Και οι δύο υπέφεραν για λόγους εθνικούς⁵¹⁶. Σύμφωνα με το Γάλλο ιστορικό Ζισκάρ ντ' Εσταίν ο λόγος για τον οποίο έπρεπε να καταδικαστεί ο Ντρέφους ήταν για να τηρηθεί μυστικό από τους Γερμανούς το τότε νέο μοντέλο πυροβολικού των 75 και να πεισθούν ότι το ήδη απαρχαιωμένο και γνωστό μοντέλο 120 ήταν ό,τι καλύτερο διέθετε το γαλλικό πυροβολικό. Για να γίνει όμως αυτό έπρεπε να καλυφθεί ο πραγματικός συντάκτης του μπορντερώ (Εστερχάζυ), ώστε να παραμείνει αξιόπιστος διαβιβαστής ειδήσεων⁵¹⁷.

Ο ταγματάρχης Μουσχουντής έλεγε συχνά στον Στακτόπουλο ότι προσέφερε «υψίστας υπηρεσίας εις την Πατρίδα»⁵¹⁸. Ο Στακτόπουλος μάλιστα όταν βρισκόταν στις φυλακές της Αίγινας είχε πει στο Γενικό Επιθεωρητή Φυλακών και Διευθυντή του Υπουργείου Δικαιοσύνης Κ. Κριεζή:

«...Κύριε επιθεωρητά κρατώ την Ελλάδα στους ώμους μου. Δεν μπορώ να μιλήσω τώρα. Αν μιλήσω, πρέπει να πάνε στη φυλακή και πολύ υψηλά ιστάμενα πρόσωπα. Είμαι αθώος».⁵¹⁹

⁵¹² ό.π., σελ. 153.

⁵¹³ ό.π., σελ. 154.

⁵¹⁴ ό.π., σελ. 156.

⁵¹⁵ ό.π., σελ. 157.

⁵¹⁶ ό.π., σελ. 158, Στακτόπουλος, 1988, σελ. 80.

⁵¹⁷ Άις, 1960, σελ. 158.

⁵¹⁸ Στακτόπουλος, 1988, σελ. 188.

⁵¹⁹ Χατζόπουλος, 1977, σελ. 294.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η αναζήτηση του προσδιορισμού της έννοιας της αλήθειας σε θεωρητικό επίπεδο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Το ίδιο και οι διαφορετικές προσεγγίσεις της. Η επιλογή όμως μίας και η προσπάθεια εφαρμογής της σε πρακτικό επίπεδο γίνεται επικίνδυνη όταν κρίνεται το μέλλον μιας ανθρώπινης ύπαρξης.

Αν δεχθούμε τις ιδεαλιστικές θεωρίες, με βάση τις οποίες αντικειμενικός κόσμος έξω από τη συνείδηση δεν υπάρχει (υποκειμενικός)⁵²⁰ ή ότι αυτός αποτελεί μια αντανάκλαση του κόσμου των ιδεών (αντικειμενικός)⁵²¹ και αν υποθέσουμε ότι το ίδιο δέχονταν και οι επίσημες αρχές που εκδίκασαν την υπόθεση Πολκ, τότε αποδόθηκε δικαιοσύνη.

Η πραγματιστική θεωρία, δέχεται ως αλήθεια, πέρα από την αντιστοιχία νόησης και πράγματος, και τις μορφές συμβατικής αλήθειας που ανταποκρίνονται σε κάποια προχωρημένη φάση της διαδικασίας αλήθειας. Σύμφωνα με αυτήν, όλες οι χρήσιμες γνώμες είναι αληθινές. Συνεπώς η επίσημη λύση της υπόθεσης Πολκ ήταν αληθινή εφόσον εξυπηρετούσε τη συνέχιση της παροχής οικονομικής βοήθειας προς την Ελλάδα, τις καλές σχέσεις Ελλάδας – Μεγάλης Βρετανίας – Η.Π.Α., ικανοποιούσε την κοινή γνώμη σε Ελλάδα και Αμερική, τις προσωπικές φιλοδοξίες αυτών που είχαν αναλάβει τη διαλεύκανσή της και άλλους στόχους. Είναι φανερό όμως, σύμφωνα με την ίδια θεωρία, ότι η «διαδικασία αλήθειας» δεν ολοκληρώθηκε τον Απρίλιο του 1949. Δεν έφτασε στην «απόλυτη αλήθεια» καθώς προστίθενται όλα αυτά τα χρόνια νέες μισο-αληθινές γνώμες.

Σύμφωνα με την πραγματική θεωρία, η αλήθεια και το ψέμα ορίζονται σε συνάρτηση με την επαλήθευση και τη διάψευση⁵²². Από την άποψη αυτή η ομολογία του Στακτόπουλου και οι κατηγορίες που αποδόθηκαν ήταν ψευδείς και είχαν ως συνέπεια τη συγκάλυψη της αλήθειας.

Διαπιστώσαμε ότι μέσω της δικονομικής αποδεικτικής διαδικασίας δεν καθίσταται εφικτή η εύρεση της αντικειμενικής ούτε της διυποκειμενικής αλήθειας. Για το λόγο αυτό η δικονομική αποδεικτική διαδικασία αποσκοπεί στην επίτευξη της υποκειμενικής αλήθειας του πραγματικού ισχυρισμού για το δικαστή, η οποία ελέγχεται ως προς τη λογική της ορθότητα και την προσέγγισή της προς την

⁵²⁰ Μανωλεδάκης, 1980, σελ. 18.

⁵²¹ ό.π., σελ. 19.

⁵²² ό.π., σελ. 46.

αντικειμενική αλήθεια με τη διατύπωση των λόγων που τον οδήγησαν σε μια συγκεκριμένη απόφαση⁵²³. Στην περίπτωση του Στακτόπουλου όμως οι ένορκοι οι οποίοι τον έκριναν ένοχο, δεν ήταν υποχρεωμένοι να δικαιολογήσουν την κρίση τους αυτή⁵²⁴. Όμως από τα εύλογα ερωτήματα που έθεταν, διαπιστώνουμε ότι ίσως και να ήταν οι μόνοι που προσπαθούσαν να εξακριβώσουν τι πραγματικά συνέβη. Υποθέτουμε ότι κανείς τους δε θα ήθελε να συνδεθεί το όνομά του με την καταδίκη ενός αθώου.

Είναι προφανές ότι δεν υπήρξε αποτελεσματική επικοινωνία μεταξύ των υποκειμένων της ποινικής δίκης. Ίσως επειδή στην προκειμένη περίπτωση υπήρχαν άλλες προτεραιότητες κι όχι η απονομή της δικαιοσύνης. Προϋπόθεση της συνεννόησης είναι να θέλουν και να προσπαθήσουν τα άτομα να επικοινωνήσουν. Ο φόβος όμως και η ψυχική ένταση του κατηγορούμενου Στακτόπουλου ήταν τέτοιου μεγέθους που τον οδήγησαν σε παραίτηση από κάθε απόπειρα έκφρασης της δικής του αλήθειας. Οι εμπειρίες του τον έκαναν να έχει απωλέσει κάθε εμπιστοσύνη στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Η στάση του φαίνεται απολύτως ανθρώπινη. Όσο τον ανέκριναν δήλωνε αθώος, στους συνηγόρους του έλεγε για τα βασανιστήρια που υπέστη, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Το να δήλωνε για άλλη μια φορά αθώος έμοιαζε μάταιο και επικίνδυνο για τον ίδιο και τα αγαπημένα του πρόσωπα.

Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουμε είναι ότι οι πιθανότητες δικαστικής πλάνης και ανθρώπινου σφάλματος μπορούν να μειωθούν μόνο μέσω μιας δίκαιης διαδικασίας⁵²⁵.

⁵²³ Κουσουλής, 1983, σελ. 698.

⁵²⁴ Βούρβαχης, 2003, σελ. 34–35.

⁵²⁵ ό.π., σελ. 50.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αις Ε. (1960), *Οι μεγάλες δίκες της ιστορίας 3, Η ψευδαίσθηση της δικαιοσύνης*, μτφρ. Λάμψα Γ., Αρσενίδης Ι.Δ., Αθήνα.
- Αποστολοπούλου Ε., Καμινάρη Α., Κομματά Π., Κότσιρα Α., (1978), *Το πολιτικόν έγκλημα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Βάγκενμπαχ Κ. (1986), *Κάφκα συγγραφείς για πάντα*, μτφρ. Νικολούδη Στ., Θεμέλιο, Αθήνα.
- Βούλτεψης Γ. (2002), *Τζωρτζ Πολκ, χρέος για την αλήθεια, έρευνες και ντοκουμέντα*, Προσκήνιο – Άγγελος Σιδεράτος, Αθήνα.
- Βούρβαχης Ε. (2003), *Ποιός σκότωσε τον Πολκ; Μια πολιτική δολοφονία και δικαστική πλάνη*, Προσκήνιο – Άγγελος Σιδεράτος, Αθήνα.
- Ζαούσης Α. (1995), *Η τραγική αναμέτρηση (1945–1949) Ο μύθος και η αλήθεια*, τομ. Β΄, Α΄ ανατύπωση, Ωκεανίδα, Αθήνα.
- Ζησιάδης Β. (1998), *Η ψυχολογική θεώρηση της ποινικής δίκης*, Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη.
- Κανέτι Ε. (2002), *Η άλλη δίκη, Τα γράμματα του Κάφκα στη Φελίτσε*, μτφρ. Ίσαρης Α., Scripta, Αθήνα.
- Κάφκα Φ. (χ.χ.), *Ο Πύργος*, μτφρ. Ανεμογιάννη Τ., Ηριδανός.
- Κάφκα Φ. (1971), *Η απόρριψη 13 ανέκδοτα διηγήματα*, μτφρ. Βαμβαλής Γ., Επίκουρος, Αθήνα.
- Κάφκα Φ. (1978), *Γράμμα στον πατέρα*, Σπερίτη Ν., Εγνατία, Θεσσαλονίκη.
- Κάφκα Φ. (1982), *Τα μπλε τετράδια*, Βαμβαλής Γ., Επίκουρος, Αθήνα.
- Κάφκα Φ. (1992), *Η δίκη*, μτφρ. Ανεμογιάννη Τ., Θεμέλιο, Αθήνα.
- Keeley E. (1991), *Φόνος στο Θερμαϊκό. Ύπατοι, πραιτώρες και τύπος στην υπόθεση Πολκ*, μτφρ. Γεωργουλέα Μ., Γνώση, Αθήνα.
- Κουσουλής Στ., (1983), «Προβλήματα του μέτρου απόδειξης στην ποινική δίκη», Στο: *Ένωση Ελλήνων Δικονομολόγων*, τομ. 2, Αθήνα – Κομοτηνή, Α.Ν. Σάκκουλας, σελ. 685–721.
- Κωνσταντινίδης Κ., «Η ισότητα των όπλων (Waffengleichheit) ανάμεσα στον Εισαγγελέα και στην Υπεράσπιση», Στο: *Δίκαιο και Πολιτική*, τευχ. 7 1983, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, σελ. 37–46.
- Λαμπροπούλου Ε. (1994), *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Παπαζήσης, Αθήνα.

- Λαμπροπούλου Ε. (1999), *Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των Θεσμών της Ποινικής Δικαιοσύνης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Μαγκάκης Γ.-Α. (1992), *Ο συνήγορος. Μια παράδοξη κατάκτηση του πολιτισμού*, 2^η έκδ., ποινικά 24, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Μαγκάκης Γ.-Α. (2004), *Ο συνήγορος. Μια παράδοξη κατάκτηση του πολιτισμού*, 3^η έκδ., ποινικά 67, Α.Ν.Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Μανωλεδάκης Ι. (1980), *Εισαγωγή στην επιστήμη*, 2^η έκδ., Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- Μαργαρίτης Λ. (1983), «Απιστία δικηγόρου», *Δίκαιο και Πολιτική*, τευχ. 7, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, σελ. 129-143.
- Μπάκας Χ. (1995), *Η προδικασία της ποινικής δίκης*, Ποινικά 50, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Οικονομίδης Φ. (2001), *Ο Πόλεμος, η Διείσδυση και η Προπαγάνδα στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις*, 2^η έκδ., Ορφέας, Αθήνα.
- Παπαϊωάννου Κ. (1993), *Πολιτική Δολοφονία*, Θεσσαλονίκη '48 (Υπόθεση Τζορτζ Πολκ), Το ποντίκι, Αθήνα.
- Σουλτζ Ι. (1983), «Ισότητα των όπλων και δομή της διαδικασίας», Στο: *Δίκαιο και Πολιτική*, τεύχ. 7, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη σελ. 23-35.
- Στακτόπουλος Γρ. (1988), *Υπόθεση Πολκ, Η προσωπική μου μαρτυρία*, 2^η έκδ., Γνώση, Αθήνα.
- Χάμπερμας Γ. (1994), *Αγώνες αναγνώρισης στο δημοκρατικό κράτος δικαίου*, μτφρ. Γεωργίου Θ., Νέα Σύνορα – Λιβάνη, Αθήνα.
- Χατζηαργύρη Κ. (1975), *Η υπόθεση Πολ., Ο ρόλος των ξένων υπηρεσιών στην Ελλάδα*, 3^η έκδ., Gutenberg, Αθήνα.
- Χατζόπουλος Α. (1977), *Οι προστάτες*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Χέυς Ν. (1998), *Εισαγωγή στις Γνωστικές Λειτουργίες*, μτφρ. Σύρμαλη Κ., 5^η έκδ., Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Κινηματογραφική ταινία: *Υπόθεση Πολκ*, Μάλλιαρης Αγγ., 1978.